

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guida per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

DE PVERIS

STATIM AC LIBERALI-

ter instituendis, libellus & nouus

& elegans ~~LIBELLUS~~

~~LIBELLUS~~

EIVSDEM

De Ciuitate morum puerilium.

De ratione studij.

De ratione instituendi discipulos.

Concio de puero IESV.

Omnia per autorem recognita,
& locupletata.

VIRTUTE DVCE

COMITE FORTUNA.

SEB. GRYPHVS LV-

GDVNI EXCVD.

ANNO

M. D. XXXI.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

Guilhelmo duci Cluensi, Iuliacensi, Montensi, Comiti Marchie, & in Ravenspurg, &c. ~~Tunc~~
 R. S. D.

ONRADVS Hertsbachius, uir ad unguem factus, qui magno Reipub. bono, pueritiæ tuæ formator contigit clarissime Princeps, indolem tuam eruditioni pariter ac pietati natam ita mihi suis literis frequenter depinxit, ut si complures menses tecum domesticam habuissem consuetudinem, non esse posses notior. Idem pro singulari quodam erga te amore, quem undiq; spirant illius Epistolæ, magno studio, multisq; argumentis illud agebat, ut aliquo monumento literario, & tibi in isto longe pulcherrimo stadio strennue currenti, calcar, ut aunt, adderem, & alios adoloscens generis imaginibus claros ad emulationem tam felicitis exempli prouocarem. Ab hoc officio, adeo mihi non abhorrebat animus, ut beneficij loco ducerem admonitum fuisse. Verum quod in annos aliquot distulimus officium, nihil aliud, mihi crede, fuit in causa, nisi quod non obtigit argumentum, quod tuæ magnitudini aliqua ex parte respondere uideretur. Nam ille sic temperauit orationem suam, ut appareret non quolibet munere fore contentum. Quñ igitur non occurreret quale uolebam, cœpit tandem me pudere promissi mei, uisumq; est tenues quosdam, sed callidos clientes imitari, qui cū ingen

ingentem summam debeant patronis suis, nec adhuc soluendo sint, hortensibus quibusdam munusculis eos delinunt, quo patientius ferant recrastinatum solutionem, hoc pacto testantes non animum facultatibus, sed facultates animo deesse. In Italia deliniam opus de uerborum rerumq; copiam. Adieceram exemplum eiusdem argumenti, quam potuit in compendium contracti, et eiusdem fusius copiosiusq; tractati. Is cui Romae tradideram describendum, reddidit hanc partem mutilam, ac uix dimidiatam, ut quod supererat, mihi frustra superesset. Deinde quum ab cruditis amicis subinde rogarer, ut excitandis studijs, quae iam refrigescere uidebantur, opus illud absoluerem: animum uehementer abhorrentem, tamen huc perpuli, ut inspecta diuisione, quae totius argumenti propositiones ceu columnas habebat, denuo receptum in manus, pertexerem. Puta hoc esse munusculum aliquod cerasaceum. Adieci duos libellos nunquam antehac editos, puta haec esse duo mala Cydonia ex horto paupere selecta. Quae rusticana munuscula non in hoc damus adolescens generosissime, quod his fidem nostram liberatam uelimus, sed ut liberandi uoluntatem adesse testemur. Solent autem humani creditores minus appellare eos, qui subinde ueluti seipsos appellantes profitentur alicui alienum. Quod qui dissimulant, meditari uidetur inficiationem. Quanquam haec causa mihi potius agenda fuerat cum Hershbachio, qui me ex stipulatione poterat in ius uocare. Sed apud te malui, quae mihi sciebam equo rem fore in negotio proprio, quam ille foret in alieno. Sic enim ille te deamat, sic fauet, commodis, honori dignitatiq;

4 EPISTOLA NVNCVPATORIA.

gnitatiq; tue, ut si usquam possit, in his procurandis ui-
deatur ab illa genuina uerecundia posse recedere . Age
Princeps ornatissime , perge in isto pulcherrimo cōtra-
mine, ut ille tuam celsitudinem optimis disciplinis, tu il-
lius doctrinā, fortune ac dignitatis acceſsione illustres.
Libellum non laborabo tibi commendare , nisi hoc no-
mine quod & nouus est, & totus meus . Deinde quod
docet multa paucis complecti, quod dictionis genus, nul-
los magis decet quā summos principes. Vnicum exem-
plum a nobis proditū est, ex duo Augustino plura sup-
petunt, qui nonnunquam psalmum mirā breuitate com-
plectitur, quem mox largissima rerum ac uerborum co-
pia differit. Postremo quod hæc instituendi ratio,
principum liberis potissimum est accommo-
da, quippe qui quum maxime omnium
egeant recta institutione, tamen nō
cōuenit secus, quā liberaliter
erudiri . Bene uale apud
Friburgū Brisgoiæ.
Calend . Iulijs.
Anno M. D.
XXIX.

guarum peritiam, apologos ac fabellas Poëticas. Postremo quir existimetur ea etas ad literas idonea, quæ sit iam ad mores discendos apta? Aut quid alioqui potius facient pueri iam fandi potentes, quandoquidem aliquid faciant necesse est? Quanto utilius etas illa ludit in literis, quàm in nugis? Dices, per quàm leue momentum est quod primis illis annis efficitur? Quir ut pusillum contemnitur, quod ad rem longe maximam necessarium est? Deinde quir lucrum illud quantulumcunq; , lucrum tamen, studio negligitur? Iam si pusillum pusillo frequenter apponas, acruus oritur haud quaquam aspernandus. Interim & illud perpende, si minora discit infans, maiora discet adolescens, ijs annis, quibus illa minora fuerant discenda. Deniq; dum hæc agit, saltem à uicijs illis arcebitur, quibus eam etatem ferè uidemus infici. Nulla enim res melius occupat totum hominis animum, quàm studia. Hoc certe lucrum contemni non debet. Cæterum ut demus his laboribus aliquid decedere robori corporis, mihi damnum hoc pulchre pensatum uideatur ingenij lucro. Nam animus moderatis laboribus redditur uegetior. Et si quid hic periculi est, potest nostra cura uitari. Adhibendus est teneræ etati doctor, qui blandicijs illiciat, non qui se uicia deterreat. Tum autem sunt quedam & cognitu iucunda, & puerilibus ingenijs quasi cognata, quæ discere ludus est potius quàm labor. Quanquam non est adeo imbecillis puerorum etas, quæ uel ob hoc ferundis laboribus magis est idonea, quod laborum sensu caret. Proinde, si cogitaris quàm non sit homo, qui literarum expers est, quàm sit su

Epilogus.

- sit fugax hominum uita, quàm lubrica in malum adolescentia, quàm occupata iuuentus, quàm sterilis senectus, tum quàm paucis mortalium hæc contingat, non fines infanti tuo, in quo ueluti renatus superstes eris, ullam æui partem incultam abire, in qua parari queat aliquid, quod uel in omnem uitam magnum bonum adferat, uel à malis arceat.

IDEM ARGUMENTVM LOCVM
PLETATVM COPIA.

POST diu desperatam uxoris fecunditatem, audio te patrem esse factum, & quidem prole mascula, quæ miram quandam, hoc est planè parentum indolem præ se ferat, quæ si modo quicquam ex huiusmodi notis indicijsq; licet augurari, uirtutem absolutam polliceri uideatur. Itaq; tibi in animo esse, puerum tantæ spei, simul atque grandiusculus erit factus, curare bonis literis initandum, honestissimisq; disciplinis erudiendum, saluberrimis philosophiæ præceptis formandum & instruendum: Nimirum uis totus esse pater, & illum uis uere tuum esse filium, qui te non solùm oris figura, corporisq; liniamenti exprimat, uerum etiam ingenij dotibus referat. Equidem ut amici non uulgaris felicitati ex animo gratulor, ita prudentiæ tuæ propositum magnopere probo. Vnum illud audacter quidem, sed tamen **Propositio.**

amanter admonuerim, ne vulgi uel iudicium uel exemplum sequutus, cōmittas, ut prima infantuli tui etas citra omnem institutionis frugem effluat, ac tum demum ad discenda literarum admoueas elemēta, quum iam et etas minus tractabilis, et ingenium ad uicia propēsius, ac fortassis uiciorum tenacissimorum uepribus occupatum. Quin tu mihi iam nunc uirum aliquem circūspice, ut moribus incorruptis et cōmodis, ita doctrina neuitiquam trīuali prāditū, cui puellum tuum ueluti tenera mentis nutritio in gremium tradas, quo literarum nectar, unā cum ipso lacte combibat, pariterq; filioli curam ex aequo nutricibus ac praeceptori partiari, ut ille corpusculum quā optimo uegetent succo, hic animum salubribus opinionibus et honestissimis imbuat disciplinis. Neq; enim arbitror cōuenire, ut uir unus omnium doctissimus, et idē prudētissimus, mulierculus istas audias, aut uiros etiam excepta barba mulierculis simillimos, qui crudeli quadam misericordia, et inimica beneuolentia, pueros ad ipsam usq; pubertatem inter matrcularum oscula, nutricum blandicias, ancillarum ac famulorum hīs inepciasq; parum castas, detinēdos cēscent, ac prorsus à literis tanquam à uenenis arcendos existimant, dictitantes primā etatem, et rudiorē esse, quā ut disciplinarum sit capax, et teneriorem, quā ut studiorum laboribus sit idonea. Postremo leuioris esse momenti, etatis illius profectum, quā ut ea gratia sit aut faciendus sumptus, aut uexanda puerorum imbecillitas. Horū singula dum refello, queso ut mihi paulisper animum attētum accōmodes, reputans id quod res est, hęc scribi

Diuisio.

scribi primum ab homine quo uix habes alium tui amantio-
 tiorem, tum ea de re, qua non alia magis ad te pertinet.
 Quid enim filio charius, praesertim unico, in quem etiam
 uitam nostram cupiamus transfundere si liceat, non modo
 facultates? Proinde quis non uideat eos peruerse si-
 mul ac praepostere facere, qui in colendis agris, extruen-
 dis aedificijs, alendis equis summam adhibent curam, ac
 uiros prudentes multoque rerum usu callidos in consilium
 adhibent: in educandis formandisque liberis, quorum gra-
 tia caetera parantur omnia, tum nihil habet pensi, ut nec
 suum ipsorum consulant animum, nec cordatorum homi-
 num exquirant sententias, sed perinde quasi ludicra res
 agatur, ineptis mulierculis, et ex plebe quibuslibet hominum
 cionibus auscultant? Quod non minus absurde fit, quam
 si quis de calceo magnopere sollicitus, pedem ipsum ne-
 gligat, aut summo studio curet, ne quid uicij sit in ue-
 ste, de corporis ualetudine securus. Non hic te remora-
 bor uir optime locis communibus, quantum naturae uis,
 quantum pietas, quantum diuina lex, quantum huma-
 nae constitutiones parentes debere uolunt liberis, per
 quos quatenus licet effugimus mortalitatem, ac reddi-
 mur immortales. At quidam sibi parentis officium pul-
 chre uidentur impleuisse, si genuerint tantum, quum haec
 sit minima portio pietatis, quam exigit patris cognom-
 en. Ut uere sis pater, totus tibi curandus est filius, cuique
 parti debetur prima ac praecipua cura, qua pecudibus
 antecellit, et ad numinis similitudinem proxime acce-
 dit. Quantam sollicitudinem matrum uulgus adhibet, ne
 infans euadat strabus aut petis oculis, ne byccis fluenti-
 a s bus,

bus, ne cervice inflexa, ne protuberantibus scapulis, ne tibis uaris, ne pedibus distortis, ne parum concinna corporis totius symmetria, quam ad rem præter alia fascijs etiam solent uti, ac mitellis quibus succingunt buccas. Habetur interim & lactis, & ciborum, & balneorum, & motus ratio, quibus prosperam corporis ualeitudinem pueris parari multis uoluminibus medici docuerunt, nominatim autem Galenus: nec hanc sedulitatem differunt in septimum aut decimum annum, sed mox exceptum ex uteri latebris ad hanc curam uocant. Et recte faciunt, si quidem neglecta infantia frequenter homines tradit morbide & afflicte senectuti, si tamen huc peruenisse contingat. Quinetiam nondum edito foetu, matrum tamē uigilat cura, non uescuntur quibuslibet cibis grauida, cauent ab incōmodo corporis motu: & si quid forte in faciem inciderit, protinus auulsum manu ad secretam corporis partem applicant. Eo remedio fieri multis experimentis compertum est, ut deformitas quæ in conspicua corporis parte erat futura, lateat in occulta. Nemo uocat hanc curam præproperam, quæ deteriori hominis portioni adhibetur: quid igitur ea pars qua proprie hominis uocabulum sortiti sumus, tot annis negligitur? An non absurdè faciat, qui pileū exornet, neglecto impexo & scabioso capite? At multo absurdius est iustam curam impendere corpori mortali, nullam habere rationem immortalitatis animi. Age si cui domi natus est pullus equinus, aut catulus aliquid generosioris indolis præ se ferens, an non protinus incipit illum ad usum fingere, quod eo magis facit ex animi sui sententia, quo sequacior

cior est ad formantis uoluntatē etas tenera. Mature do-
ces psittacum humanas sonare uoces, non ignarus quo
plus accesserit etatis, hoc minus esse docilem, admonen-
te hoc etiam uulgi prouerbio, Psittacum uetulum negli-
gere ferulam. Quale est autem uigilare in aue, cessare in
filio? Quid agricolae non inertes? Nōne protinus plan-
tulas etiamnum teneras insitione docent exuere sylue-
stre ingenium, nec expectant donec iam robur induruerit?
Neque solum cauēt ne surget incurua, ne quid aliud uicij
contrahat arbuscula, uerum etiam si quid contractū est,
emendare festinant, dū adhuc flexilis est ac fingentis se-
quitur manum. Quod autem animal aut quae planta re-
spōdet possessorū aut agricolarum uotis et usibus, nisi
nostra industria naturam adiuuerit? Id quo fit tempesti-
uius, hoc succedit felicius. Mutis quidē animantibus plus
praesidij ad genuinas functiones natura rerū parēs ad-
iunxit, at quoniā numinis prouidentia uni animantium ho-
mini rationis uim indidit, maximam partem reliquit insti-
tutioni: ut rectissime scripserit quidam, primum, mediū,
ac tertium, hoc est totius humanae felicitatis caput ac sum-
mam esse, rectam institutionem ac legitimam educatio-
nem. Quo quidem elogio Demosthenes cōmendauit re-
ctam pronunciationem, nō ille quidem falso, sed recta in-
stitutio longe plus habet momenti ad sapientiam, quā
pronunciatio ad eloquentiam. Fons enim omnis uirtutis
est diligens ac sancta educatio. Quemadmodum ad stul-
titiā ac malitiā primū, secundū, ac tertium est indiligēs
corruptaq; institutio. Hac praecipue nobis relicta est. Ea-
dem est ratio quae ceteris animantibus natura tribue-
rit

rit celeritatem, uolatū, aciem oculorum, molē ac robur corporis, squamas, uillos, pilos, laminas, cornua, ungues, uenena quibus & incolumitatem suā tueri queāt, & sibi de uictu prospicere, suosq; foetus educare: solum hominem mollem, nudū, & inermem producit, uerū pro his omnibus mentem disciplinis habilem indidit, quod in hoc uno sint omnia, si quis exerceat. Et quo quodq; animal minus est aptum disciplinis, hoc plus habet naturae prudentiae. Apes nō discūt condere cellulas, colligere succum, cōficere mel. Formicae nō instituuntur, ut aestate cōgerant in cauum, unde per hycmē uictitent, sed haec oīa naturae aguntur instinctu. At homo nec edere, nec ingredi, nec fari nouit, nisi doctus. Ergo si foetus, aut nulos, aut insipidos gignit arbor citra curam insitionis, si canis nascitur inutilis ad uenatum, si equus ineptus ad usum equestrem, si bos ineptus ad arandum, nisi nostra accesserit industria, quā efferum, quā inutile animal euadet homo, nisi studiose simul ac mature fingatur institutione? Non hic recinā tibi nulli non decantatū exemplum Lycurgi, quo producente in spectaculum, catulus alter generosi generis, sed male educatus, cucurrit ad cibum, alter ex parētibus ignauis ortus, sed diligēter educatus relicto cibo ad feram insiliit. Efficax res est natura, sed hanc uincit efficacior institutio. Vigilant homines, ut habeāt probū canem ad uenatū, ut habeant strenuum equū ad proficiscendū, atq; hic nulla uidetur praecox diligētia: ceterum ut filium habeant, qui parentibus & ornamento sit & usui, in quem bonā domesticarum curarum partem trāsferant, cuius pietas ingrauescētem

eta

etatem foueat fulciatq; , qui generi fidum patronum, qui uxori probum coniugem, qui Reipub. fortem & utilem ciuē præstet, aut nullā, aut serant adhibent curā? Cui conserunt? cui arant? cui extruunt? cui terra mariq; uenātur opes? Nōne liberis? At ista quid habent uel usus, uel decoris, si is cui hæc omnia cedunt, nesciat uti? Inmodico studio paratur possessio, possessoris nulla est cura. Quis parat citharam ignaro musices? Quis adornat insignē bibliothecam literarum rudi? Et tot opes parātur ei, qui rationem utendi nūquam didicit? Si ista bene educato cōparas, instrumenta uirtutum subministras, sin inculto agrestiq; ingenio, quid aliud quā nequitiæ scelerumq; materiā suppeditasti? Quid hoc patrum genere uercordius cogitari potest? Curant ut filij corpus careat uicio, reddaturq; ad uulgares actiones habile: at animum, cuius moderatione cōstat omnis honesta actio, negligūt. Ne commemorem interim, quod opes, dignitatem, auctoritatem, atq; etiā prosperā ualeitudinē quæ tā anxijis uotis optāt liberis suis, nulla res magis parit homini quā probitas & eruditio. Optant illis prædam, nec dant uenabulum quo capiant. Quod est omnīū præstantissimū, filio dare non potes, at his artibus potes illum instruere quibus ea parantur, quæ sunt optima. Iam hoc insigniter absurdum est, sed absurdius etiā quod domi canē habent uigilanter institutum, quod equum habent magna cura domitum atque edoctum, filium habent nulla honesta instructum disciplina. Agrum habent pulchre cultum, filium turpiter incultum. Domum habent ornamentis omnibus decoratam, filium habent ab omnibus ueris

orna

ornamentis uacuum. Ad hæc qui iuxta popularem existimationem uidentur eximie sapere, mentis excolendæ sollicitudinem, aut differunt in ætatem indocilem, aut prorsus non adhibent, & de fortuitis externisq; bonis mire solliciti sunt, etiam priusquàm ædatur is, quem omnibus illis destinant dominum. Quid enim non uidemus illos facere? Vxoris utero tumente, iam tū accersitur genethliacus, sciscitantur parentes, masculus ne proditurus sit an foemina. Exquirunt fatum. Si astrologus ex horoscopo dixit prolem in bello fore felicem, hunc, inquiunt, dicamus aulæ regię. Si pollicebitur dignitates ecclesiasticas, Huic, inquiunt, alicunde uenabimur Episcopem, aut Abbatiam opimam. Hunc faciemus præpositum aut decanum. Hæc cura non uidetur illis præpropera, quum antequæritat ipsam natiuitatem, & præpropera uidetur quæ natorum fingendis animis adhibetur? Tam cito curas, ut filium habeas belli ducem, aut magistratum, & non simul curas, ut ille sit dux aut magistratus Reipub. salutaris? Ante tempus hoc agis, ut habeas filiū Episcopum aut Abbatem, & non hūc fingis, ut recte gerat Episcopi aut Abbatis munus? Imponis currui, nec doces gubernandi rationē. Admoues clauo, nec curas ut discat quæ nauclerum æquum est scire. Deniq; in omnibus tuis possessionibus, nihil habes eo neglectius, quo nihil habes preciosius, & cui cætera parantur omnia. Nitent agri, nitent domus, nitent uasa, uestes, ac tota suppellex, belle donati sunt equi, pulchre instructi famuli, solū filij ingenium squalet, sordet, horret. Nactus es de lapide, quod aiunt, emptum mancipium, barbarum ac uile, si rude est, obser

uas ad quem usum sit idoneum, & ad artem aliquā mat-
ture instituis, seu culinariam, seu medicam, seu agricola-
tionis aut dispensationis, solum filium uelut ocio natum
negligis. Habebit, inquiunt, unde uiuat, uerum nō habe-
bit, unde recte uiuat. Vulgò quo quisq; ditior est, hoc mi-
nus sollicitus est de liberorum institutione. Quid opus
est, inquiūt, philosophia, satis habebūt. Imò quo plus ha-
bēt, hoc opus est maioribus philosophiæ præsidijs. Quo
maior est nauis, quoq; plus uehit mercium, hoc magis
desiderat nauclerum probe doctū. Quāto studio id agūt
principes, ut filijs quā amplissimam ditionē relinquāt,
nec ulli minus curant eos instituendos his artibus, sine
quibus non potest recte geri principatus. Quanto plus
confert, qui dat bene uiuere, quā qui dat uiuere. Mini-
mum debent liberi parentibus, à quibus progeniti sunt
tantum, non etiam ad recte uiuendum educati. Celebra-
tur Alexandri dictum, ni Alexander essem, Diogenes esse
uellem. Id optimo iure reprehēdit Plutarchus, quod hoc
magis optare debuerit Diogenis philosophiā, quo latius
imperabat. Sed turpior est illorum socordia, qui non mo-
do non recte instituunt liberos, uerum etiam ad nequitia
corrumpunt. Hanc absurditatem quum Crates ille
Thebanus perspiceret in hominum moribus, non iniu-
ria munitabatur se consensurum editissimū urbis locū,
& inde quā maxime uocali clamore exprobraturū ci-
uitati publicam demētiam, huiusmodi uerbis: Quæ uos a-
git demētia miseri? Tam anxiam curam impenditis parā
dis pecunijs, ac possessionibus, & liberorum quibus ista
paratis, nullam prorsus curam habetis? Vt uix dimi-
diata

diatae matres sunt, quae pariunt tantum nec educant, ita uix dimidiati patres sunt, qui quum corporibus liberorum necessaria ad luxum usque prospiciant, animos eorum nullis honestis disciplinis curant expoliendos. Arbores fortasse nascuntur, licet aut steriles, aut agresti foetu, equi nascuntur licet inutiles, at homines mihi crede, non nascuntur, sed finguntur. Prisci mortales qui nullis legibus, nullis disciplinis, uago concubitu uitam agebant in nemoribus, ferae uerius erant quam homines. Ratio facit hominem, ea locum non habet ubi affectuum arbitrio geruntur omnia. Si forma faceret hominem, et statu numerarentur in hominum genere. Eleganter Aristippus Crasso cuidam ac diuiti rogati, quid utilitatis adolescenti allatura esset eruditio: uel illud inquit, ne in theatro lapis lapidi infideat. Venuste philosophus alter, Diogenes ni fallor, meridie lucernam gestas obambulabat per forum hominibus differtum, rogatus quidnam res quereretur: hominem, inquit, quero. Sciebat illic esse turbam, sed pecudum, non hominum. Idem quum die quodam ex aditior loco concionem aduocasset, clamans: Adeste homines. Iamque frequens hominum turba conuenisset, nec aliud ille diceret quam, Adeste homines, subirati quidam reclamationum: Adsumus homines, dic si quid habes. Tum ille: Homines adesse uolo, non uos, qui nihil minus estis quam homines, eosque baculo abegit. Profectio uerissimum est, hominem nec philosophia, nec ullis disciplinis instructum, animal esse brutis aliquanto deterius. Siquidem pecudes naturae duntaxat affectibus obsequuntur, homo nisi literis ac philosophiae praeceptis formetur, in affectus

fectus plusquàm ferinos rapitur. Nullum est animal esse-
 ratius aut nocentius homine, quem agit ambitio, cupi-
 ditas, ira, inuidia, luxus, & libido. Proinde qui filium
 non ilico curat, optimis disciplinis imbuendū, nec homo
 est ipse, nec hominis filius. An non abominandum osten-
 tum habeatur animus humanus in corpore bestię?
 quemadmodum legimus apud Circen homines uenefia-
 cius mutatos in leones, ursos, ac sues, ut in his tamen
 esset mens hominis, quod idem sibi usu uenisse prodidit
 Apuleius, neq; non credit D. Augustinus homines uer-
 ti in lupos. Quis sustineret eiusmodi monstri pater ap-
 pellari? Atqui monstrum admirabilius est, beluinus ani-
 mus in humano corpore, & tali prole sibi placent
 homines pleriq;, qui sibi & populo uidentur admodum
 sapere. Vrsę dicuntur massam informem ædere, quam
 diu lambendo fingunt formantq;: uerum nullus uersę ca-
 tulus tam informis est, quàm homo nascitur rudis ani-
 mo. Hunc nisi multo studio fingis ac formas, porten-
 ti pater eris, non hominis. Si filius nascatur turbina-
 to capite, aut gibbo deformatus, aut loripes, aut senis in
 manu digitis, quàm tibi displices, quàm pudet non ho-
 minis sed monstri patrem appellari, ceterum animi tam
 prodigiosi non pudet? Quàm deiicit parentum animos,
 si quem pariat uxor stupidum, brutęq; mentis infantē.
 Non enim sibi uidentur hominem genuisse, sed ostentū,
 & nisi legū metus obstaret, neci darent quod natū est.
 Incusas naturā quę partui tuo mentē hominis negarit,
 & ipse tua negligentia facis, ut filius humanę mētis sit
 expers? At præstat esse brutę mētis, quàm improbe. Imò

b

præstat

• præstat esse suam quàm hominẽ indoctũ, ac malũ. Natura quũ tibi dat filium, nihil aliud tradit, quàm rudem massam. Tuae partes sunt, obtemperantem & in omnia sequacẽ materiã in optimum habitum fingere. Si cesses, ferã habes: si aduigiles numen, ut ita loquar, habes. Statim ut nascitur infans, docilis est ad ea quæ sunt hominis propria. Itaq; iuxta Vergilianum oraculum, præcipuum iam inde à teneris impende laborem. Mox tracta cerã dum mollißima est, finge argillam etiã nũ udam, imbue liquoribus optimis testam, dum rudis est, tinge lanam dum à fullone niuea uenit, nullisq; maculis contaminata. Subindicauit hoc per quàm festiuiter Antisthenes, qui cum filium cuiusdã suscepisset erudiendum, rogatus à parente quibus rebus esset opus, libro, inquit, nouo, stylo nouo, tabella noua. Nimirum rudem ac uacuum animum requirebat philosophus. Non potes habere rudem massam. Nisi finxeris in hominis speciem, in ferarum monstrosas effigies sua sponte deprauabitur. Hoc officium quum deo naturæq; debeas, etiã si nulla spes sit ad te redituri fructus, tuo cum animo fac reputes quantum solacij, quantum utilitatis, quantum dignitatis parentibus adferant à teneris annis recte instituti filij. Rursum in quæ probra, in quas calamitates parentes suos cõiecerint perperam educati liberi. Nihil opus est, ut hic tibi ex priscorum annalibus exempla proferã, circumfer modo cogitationem tuam, per tuæ ciuitatis familias, quàm multa sese offerent undiq; Scio tibi frequenter audiri huiusmodi uoces: O me felicem, si orbis essem. O me fortunatã, si nunquam peperissem. Operosa res est

res est recte instituere liberos, fateor, sed nemo sibi nascitur, nemo nascitur ocio. Pater esse uoluisti, pius pater sis oportet, Reipub. non tibi tantū genuisti, aut ut Christianius loquar, deo genuisti, non tibi. Paulus scribit ita demum seruari foeminas, si filios genuerint, itaq; educauerint, ut perscueret in studio pietatis. A parētibus exiget deus quicquid peccauerint filij. Proinde nisi mox honestis rationibus instituis quod natum est, primum in te ipsum iniurius es, qui tua negligentia hoc tibi parras, quo nihil hostis hosti posset imprecari grauius, aut molestius. Dionysius Dionis profugi filium adoleſcētulum, in aulam pertractum delicijs effœminauit, hoc sciebat patri fore tristiū, quā si ferro necasset. Paulō post adoleſcens quum à patre reuerso ad pristinā probitatē urgeretur, è coenaculo se præcipitē dedit. Verisſime quidē dixit sapiēs quidam Hebræus: Filius sapiens lætificat patrem, filius stultus mœstitia est matri suæ, At filius sapiens non modo uoluptati est patri suo, uerum est & ornamento, & subsidio, deniq; uita est patri suo. Contrā filius stultus & improbus non solum mœrorem adfert parētibus, uerū & probrū, & egestatem, & senium præmaturū, deniq; mortē conciliat ijs, unde uiuendi cœpit exordiū. Itaq; quid attinet commemorare? quotiæ die sunt in oculis exempla ciuium, quos liberorum perditī mores è diuitijs ad mendicitatem redegerunt, quos filius in crucē actus, aut filia in lupanari prostans intolerabili excruciat atq; exanimat ignominia. Noui magnates eximios, quibus ex multis liberis uix unus supsit incolumis, alius abominanda lepra quā ὑποκορίζοντες

b 2 scabiem

scabiem gallicam uocant, tabefactus, funus suum circumfert, alius in bibendi certamine crepuit, alius dum noctu scortatur personatus, misere trucidatus occubuit. Quid in causa? Quoniam parentes satis habent genuisse ac ditasse, educandi cura nulla est. Leges in eos seuiunt, qui foetus suos exponunt, et in nemus aliquod obijciunt feris deuorandos. At nullum crudelius est exponendi genus, quàm quod natura dedit optimis rationibus ad honesta fingendum, id beluinis affectibus tradere. Si qua Thessala mulier esset, quae malis artibus posset et conaretur filium tuum in suem aut lupum uertere, nonne putares nullum supplicium satis dignum illius scelere? At quod in illa detestaris, tu ipse studio facis. Quàm immanis fera libido, quàm uorax et insatiabilis belua luxus, quàm effera bestia temulentia, quàm nocens animal ira, quàm horribilis fera ambitio. His beluis exponit filium suum quisquis non à teneris statim unguiculis consuefacit amare quod honestum est, horrere turpitudinem: quàm potius non solum obijcit illum feris, quod solent expositores maxime crudeles, uerum quod est grauius, immanem ac perniciosam beluam in suum ipsius alit exitum. Execrabile cum primis genus hominum est, quod infantum corpus fascino uiciat, quid de parētibus sentiendum, qui sua negligentia praua; educatione effascinant animus? Parricide uocantur, qui foetus recens natos enecant, et corpus modo perimunt, quanto maior impietas est necare mentem? Quid enim aliud est animae mors quàm stultitia, quàm inscitia, quàm malicia? Nec minus interum iniurius est in patriam, cui quod quidē in ipso

ipso est tradit pestilentē ciuem. Impius est in deū, à quo prolem in hoc accepit, ut ad pietatem institueret. Hinc perspicuum est, quā nō leue, nec simplex flagitiū admittant, qui negligunt teneræ ætatis institutionem. Sed his quoq; quemadmodum attigeram, peccant grauius, qui non solum non formant ad honesta, uerum etiam teneram ac rudem infantuli testulam imbuunt ad nequiciam, doceturq; uicia, priusquā norit quid sit uicium. Quomodo modestus erit uir & fastus contemptor, qui repsit in purpura? Nondum potest prima rerum uocabula sonare, & iam intelligit quid sit coccum, iam poscit conchylium, iam scit quid sit scarus & nullus, & cum fastu reiicit plebeios cibos. Qui uerecundus esse poterit quum adoleuerit, qui infantulus ad impudicitiam fingi cœpit? Quo pacto liberalis euadet grandis, qui tantillus nummos & aurū mirari didicit? Qui temperabit à luxu iuuenis, cuius palatū prius corrupimus, quā mores formare cœperimus? Si quod nuper repertum est uestis genus, ut quotidie uestiariorum ars uelut olim Africa, parit aliquid noui monstri, hoc infanti addimus. Docetur sibi placere, & si tollatur, repositus iratus. Quo pacto grandis oderit temulentiam, qui infans didicit esse uinosus? Instillant illis uerba uix Alexandrinis, ut ait ille, permittenda delicijs. Huiusmodi si quid reddidit puer, osculis excipiunt. Nimirum agnoscunt suos foetus minime degeneres, quippe quum ipsorum uita nihil aliud sit quā exemplum nequicie. Haurit infans impudicas nutricum blandicias, & quasi manu, quod aiunt, fingitur lasciuis contacti-

bus. Videt patrem eximie potum, audit dicenda tacendaq; effutientē. Assidet immodicis ac parum pudicis coniuijs, audit domum mimis, tibicinibus & psaltrijs, ac saltatricibus perstrepētē. His moribus sic assuescit puer, ut consuetudo transeat in naturam. Sunt nationes, quæ pueros adhuc à matre rubentes ad ferociam militariē formant. Discunt tueri toruum, discunt amare ferrum, discunt influgere plagam. Ab huiusmodi rudimētis traduntur præceptori, & miramur, si experimur illos ad uirtutem indociles, qui uicia cum ipso statim lacte combiberunt? Sed audio quosdam ita patrocinales suæ stultitiæ, ut dicant hac uoluptate quæ capitur ex infantium lasciuiis, nutritionis pensari tedium. Quid ego audio? Gratius esse potest uero parenti, si quid exprimat puer turpiter factum, aut nequiter dictum, quàm si blæsa lingua sententiam reddat salubrem, aut si quod aliud pie factum imitetur? Natura peculiariter addidit ætati primæ facilitatem imitandi, sed tamen aliquanto pronior est ad nequiciam quàm ad honestatem æmulatio. An uiro bono iucundior est turpitudine, quàm uirtus, præsertim in liberis? Eluis si quid sordium inciderit in cutem infantis, & tam foedis maculis inficis illius animū? Nihil autem hæret tenacius, quàm quod uacuis animis instillatur. Quid habent obsecro, materni cordis foeminae, quæ infantes suos usq; ad annum penè septimum in sinu detinent, ac tantum nō pro morionibus habent? Si usque adeo iuuat ludere, quin simias ac meliteas catellas sibi comparant? Pueri sunt, inquiunt: sunt, sed dici uix possit quantū habeant momenti ad totius uitæ rationem prima illa

ma illa infantie rudimenta, quamq; durum & intractabilem formatori reddat puerum mollis illa ac dissoluta educatio, quam indulgentiam appellant, quum re uera sit corruptio. An non in huiusmodi matres mire compereret malæ tractationis actio? Est enim planè ueneficij genus, est parricidij genus. Dant poenas legibus qui pueros effascinant, aut uenenis ledunt infirma corpuscula, quid meretur ista, quæ præcipuam infantis partem pessimis uenenis corrumpunt? Leuius est corpus quàm animum occidere. Si puer inter strabos, balbos, aut claudos educatur, contagio uiciatur corpus, uicia mentis occultius quidem, sed & celerius trāsiliunt, & altius insidunt animorum mala. Meritò quidem Paulus apostolus hoc honoris habuit Menandri uersiculo, ut in epistolis citarit: Mores bonos colloquia corrumpunt mala. Verum is nusquam est ueracior quàm in infantibus. Aristoteles rogatus à quodam, quibus rationibus efficere posset, ut equum haberet eximium, si inter generosos, inquit, equos educatur. Quod si nos nec pietas, nec ratio docere potest quātū sollicitudinis debeat etati primæ liberorū, saltem à brutis animantibus licebat exemplum petere. Non enim pigere debet ab his rem tanto usui futuram discere, unde tam multa frugifera iam olim didicit humanum genus, quādo uenarū incisionem monstrauit Hippopotamus, Clysteris usum quem mire probant medicorū filij monstrauit Ibis auis Aegyptia. Dianum herbam extrahēdis sagittis efficacē à ceruis dicimus. Idem docuerunt cancrorū esum aduersus phalangiorū ictus esse remedio. Quin & lacertis magistris

b 4 didici

didicimus Dictamnū aduersus serpentium morsus habere solatium. Est enim huic animantium generi naturale bellum aduersus serpētes, à quibus uulnerati deprehensi sunt ab ea herba medicinam petere. Chelidonium hīrundines indicatunt, & herbae nomen dederunt. Cunilā bulbam contra serpentium ictus utilem docuit Testudo. Mustela rutam nobis medicinis habilem commendauit. Cicotia organū, Hederam morbis mederi monstrarunt aprē. Serpentes docuere marathrum oculorū aciem iuuare. Lactucis nauseam stomachi restringi draco admonuit. Excrementa humana habere uim aduersus aconitū panthera docuerunt, aliāq; cum his innumera remedia didicimus à brutis animantibus. Insuper & artes non parum uitae necessarias & proscindendi arui rationē monstrarūt sues. Luteas macerias temperare monstrauit hīrundo. Ne sim longior, penē nihil est ad hominum uitam utile, cuius natura nobis non proposuit in brutis exemplum, ut qui philosophiam ac disciplinas non didicerunt, saltem ab his admoneantur officij sui. An non uidemus quodq; animal foetus suos, non solum gignere, atq; educare, uerumetiam formare ad naturalem ipsorum functionem? Auis nascitur ad uolatū, agnoscis huc insitui fingiq; à parentibus. Videmus domi, ut feles praecant exerceantq; catulos suos, ad murium & auicularum uenatum, quod hinc illis uictus sit. Ostendunt praedam etiamnum uitam, docent fugientem saltu prendere, deniq; docent uesci. Quid cerui? Nonne foetus editos, protinus exercent cursu, & fugam meditari docent, ad praerupta ducunt, saltumq; demon-

strant;

(1) Hic uero doctor: quodammodo uerbum dicit

frant, quod his artibus tuti sint aduersus uenatorū insi-
 dias? Memoratur elephantorū ac delphinum in educan-
 dis minoribus ueluti pædagogica quedam disciplina. In
 luscinijs deprehendimus docentis ac discentis officia, ma-
 ioris præcūtis, reuocantis & corrigētis, minoris reddē-
 tis & corrigentis. Quemadmodū autem canis nascitur
 ad uenatum, auis ad uolatum, equus ad cursum, bos ad
 aratrum, ita homo nascitur ad philosophiā & honestas
 actiones: atq; ut unūquodq; animantium facillime discit
 id ad quod natum est, ita homo quā minimo negotio
 percipit uirtutis & honesti disciplinam, ad quam semi-
 na quedam uehēmētia naturæ uis iniecit, modo ad natu-
 ræ propensionem accedat formatoris industria. Quid
 autem absurdius, quā animalia rationis expertia scire
 ac meminisse suum erga foetus officiū, hominem qui ra-
 tionis prærogatiua à brutis secernitur nescire quid de-
 beat naturæ, quid pietati, quid deo? Atqui brutorum ge-
 nus nullum expectat à sobole sua nutritionis aut insti-
 tutionis præmiū, nisi forte credere libet quod ciconiæ
 parentes etate defectos uicissim nutriunt, humerisq; ba-
 iulant. At inter homines quoniam pietatis gratiam nul-
 la soluit etas, quod solatium, quod decus, quod præ-
 sidium sibi parat, qui filium recte curat instituendum?
 Natura tibi tradit in manus nouale, uacuum quidē, sed
 soli felicitis, tu per incuriam finis hoc uepribus ac spinis
 occupari, uix ulla industria in posterum euellendis. In
 exiguo grano, quā ingens latet arbor, quos fructus
 datura si eruperit. Totus hic prouentus perit, nisi ses-
 men in scrobem mittas, nisi teneram plantulā lignescen-

b s tem

tē cura foueas, nisi insitione quasi cicures. Et in planta cū curanda uigilas, in filio dormitas? Tota uero ratio felicitatis humane tribus potissimum rebus constat, natura ratione & exercitatione. Naturam appello docilitatem ac propensionem penitus insitam ad res honestas. Rationem uoco doctrinam, quæ monitis constat & præceptis. Exercitationem dico usum eius habitus quem natura in seuit, ratio prouexit. Natura rationem desiderat, exercitatio nisi ratione gubernetur, multis periculis atque erroribus est obnoxia. Vehementer igitur falluntur, qui satis esse putant nasci: nec minus errant, qui credunt tractandis rebus gerendisq; negocijs absq; philosophiæ præceptis parari sapientiam. Dic mihi quādo eualet bonus cursor, qui strennue quidem currit, sed in tenebris, aut uie ignarus? Quando erit bonus gladiator, qui clausis oculis sursum ac deorsum uentilat gladium? Philosophiæ præcepta, uelut oculi sunt animi, & quodammodo prælucent, ut uideas quid factū sit opus, quid secus. Multum quidem adfert utilitatis, diutinus uariarum rerum usus, fateor, sed sapienti, bene agendi præceptis diligenter instructo. Supputa quid fecerint, quid passi sint per omnem uitam, qui sibi rerum experientia qualemcunq; prudentiam licet miseram compararunt, & cogitant tantum malorum optes filio tuo. Adde quod philosophia, plus docet unico anno, quàm annis triginta quātalibet rerum experientia: & tuto docet, quum plures experiendo calamitosi euadant, quàm prudentes, ut non ab re ueteres cum periculum facere dixerint, & periclitari qui rē experimento tentaret. Age si quis filiū suum cuperet

cuperet medicæ rei peritum esse, utrū mallet illum euoluere medicorum libros, an experimento discere, quæ res æneno lederet, aut remedio iuuaret? Quam infelix prudentia est, quum nauclerus crebris naufragijs didicit artem nauigandi, quum princeps assiduus bellis ac tumultibus, malisq; publicis didicit gerere magistratum. Stultorum ista, nimioq; constans prudentia est, malo ictos deum sapere. Magno discit, qui errando discit ne erret. Grauius Philippus Alexandrum filium admonuit, ut se docilem præberet Aristoteli, atq; ab eo philosophiam perdisceret, ne multa faceret, quæ iam ipsum fecisse poeniteret. Et tamen in Philippo prædicatur insignis ingenij dexteritas. Quid igitur à uulgaribus expectandum censes? At ratio monstrat compendio, quid sequendum, quid uitandum sit, nec illa post acceptum malum monet, hoc male cecidit, posthac caue, sed priusquàm aggrediare, clamat, Hoc si feceris, et infamiam, et exitium tibi parabis. Nescimus igitur hunc triplicem funiculum, ut et naturam ducat ratio, et rationem consummet exercitatio. Iam in cæteris animantibus perspicimus unumquodq; hoc facillime discere, quod cuiusq; naturæ maxime proprium est, quodq; primum est ad incolumitatis tutelam, ea sita est in uitandis ijs quæ molestiam aut perniciem adferunt. Hic sensus inest et plantis, non solum animantibus. Siquidem uidemus et arbores quæ maris odor spirat, aut quæ flat boreas, contrahere frondes ac ramos, et se ad auram clementiorem explicare. Quid autem est hominis maxime proprium? Iuxta rationem uiuere, unde et rationale animal dicitur, et ab alogis scerni

cernitur. Quid autem est homini perniciosissimum? Stultitia. Nullius igitur rei docilior erit quam uirtutis, nec ab ulla re facilius discet abhorreere, quam à stultitia, si modo parentum industria naturam uacuum protinus occuparit. Sed audimus miras uulgi querimonias, quam puerorum natura procliuus sit in uicium, quam difficile pertrahatur ad amorem honesti. Præter meritum accusant naturam. Huius mali pars maxima nostro uicio debetur, qui prius corrumpimus ingenia uicijs quam tradimus uirtutes. Nec mirum, si illos parum dociles habemus ad honesta, quum iam docti sint ad nequiciã. Quis autem nescit ut priorem, ita difficiliorem esse laborem dedocendi, quam docendi? Porro trifariam hic peccat hominum uulgus, uel quia prorsus negligunt liberorum institutionem, uel quia serius incipiunt illorum animos ad philosophiam fingere, uel quia tradunt his à quibus discant dediscenda. Primi generis homines parentum indignos nomine demonstratum est, eosq; minimum differre ab his qui natos infantes exponunt, meritoq; plectendos legibus, quæ hoc quoque diligenter præscribunt, quibus rationibus sit instituenda pueritia, mox adoleſcentia. Secundum genus latissime patet, cum quo mihi nunc præcipue instituta est pugna. Tertium bifariam peccat, partim ignorantia, partim incuria. Atqui cum rarum ac turpe sit ignorare, cui equum aut fundum curandum committas, quanto turpius est nescire, cuius fidei tradas charissimam possessionum tuarum partem. Ibi discere studium est, quod parum ex te calles, consulis peritissimũ quenq; hic nihil referte credis, cui

com

committas filium. Non sine delectu servis sua quibuscque partiris munia. Exploras quem agro colendo praeficias, quæ rei culinariae destines, cui parteis æconomi delegates. At si quis est prorsus inutilis ad omnem functionem, tardus, piger, insulsus, lurco, huic committitur formandus puer, et quæ res summum artificem desiderat, famulorum infimo committitur. Quid læuum est, si hic homines non habent læuam mentem? Sunt quos animus sordidus deterret à conducendo præceptore idoneo, et pluris conducitur equis quàm filij formator. Et tamen interim indulgetur sumptuosis conuiujs, noctu dieque luditur damnosa alea, multum impenditur uenatibus, et morionibus. In eo solo parci sordidiq; sunt, cuius gratia poterat excusari ceteris in rebus parsimonia. Vtinam pauciores essent, qui plus impendunt putido scorto, quàm educando filio. Res, inquit Satyricus, nulla minoris constabit patri quàm filius. Non absurdum fortasse fuerit hic memuisse diarij, quod olim Cratetis nomine celebrabatur. Id ad hunc refertur modum: Ponito coquo minas decem, medico drachmam, assentatori talenta quinque, consilario fumum, meretrici talentum, philosopho triobolum. Quid huic præposteræ rationi deest, nisi ut addas liberorum formatori teruncium? Quanquam arbitror hic philosophi nomine signari præceptorem. Aristippum quum quidam nummis beatus, sed mentis inops percontaretur, quantum mercedis posceret pro filio instituendo, atq; ille poposcisset quingētas drachmas, immensum, inquit, postulas, Ista summa seruorum mercari licebit. Tum philosophus per quàm lepide: At nūc, inquit,

quit, pro uno duos es habiturus, filium officijs utilem, et philosophum filij doctorem. Iam si quis roget quæpiam, uellēt ne unius filij exitio, centum equos lucrifacere, si micam habeat sanæ mentis, respōdebit, opinor, nequaquam. Quis igitur pluris constat equus, quis diligentius curatur, quàm filius? Cur morio charius emitur, quàm instituitur filius? Alibi sit locus frugalitati, hic esse frugalem non est parsimonia, sed dementia. Sunt rursus, qui non sine iudicio deligunt liberis præceptorem, sed hoc precibus dant amicorum. Præteritur idoneus formæ de pueritie artifex, et asciscitur inutilis, non ob aliud, nisi quia precibus amicorum commendatus est. Quid agis demens? In nauigando nihil moraris affectum commendantium, sed eum admoues clauo, qui gubernande nauis sit callentissimus: in filio in quo non ipse solum periclitatur, sed pater ac mater, tota familia, atq; ipsa etiā Respub. nō idem adhibes iudicijs? Laborat equus, utrum asciscis medicum ex amicorum comendatione, an ex curandi peritia? Quid? an tibi filius equo uilior est? Imò, num tu tibi uilior es equo? Hoc quum turpe sit in mediocri fortune ciuibus, quanto turpius est in magnatibus? Vnica coena in aleam, pessimum scopulum, impingentes, naufragiumq; facientes perdūt triginta milia, et sumptum uocant, si formando filio impendant mille. Naturam nemo nec alij cuiquam, nec sibi dare potest, quanquam hic quoque nonnihil habet momenti parentum cura. Præma est, ut uir sibi deligat uxorem, bonam, ex bonis prognatam, probeq; educatam, tum prospera corporis uoletudine, Quum enim sit arctissima corporis

amē

animiq; cognatio, fieri non potest, quin altera res ab altera uel adiuuetur, uel laedatur. Proximum est, ut maritus si quando liberis procreandis dat operam, nec commotus, nec temulentus id faciat. Siquidem arcano quodam contagio affectiones ille transeunt in foetum. Non inscite id notasse uidetur philosophus quidam, qui quum conspiceret adolescentem parum sobrie sese gerentem. Mirum, inquit, ni pater ebrius te profeminauit. Equidem uehementer illud quoque reor ad rem facere, si pater ac mater quum omni quidem tempore, sed praecipue conceptionis ac gestationis, mentem habeant ab omni crimine liberam, beneq; sibi consciam. Tali enim mente, nihil potest esse tranquillius, nihil latius. Hinc ordiri decuit educationis sollicitudinem potiusquam ab anno decimo, aut ut multi faciunt, à decimosextimo. Tertium est, ut aut mater uberibus suis alat infantem, aut si qua necessitas inciderit, quo minus id liceat, nutrix deligatur, corpore salubri, lacte puro, moribus probis, nec temulenta, nec rixosa, nec impudica: haerent enim in adultam usque aetatem, tum corporum, tum animorum uicia ab ipsis uitae crepundijs hausta. Hic etiam referre tradunt quos infantulus habeat collactaneos, quos collusores. Quartum, ut mature tradatur praecceptorum est multis selectio, omnium testimonio probato, multisq; modis explorato. Semel accurate peragenda est electio. Πολυκοιρανίη damnat Homerus, et iuxta Graecorum uetus adagium: Multitudo imperatorum Cariam perdidit. Nec paucis exitium attulit subinde mutatus medicus. Nihil inutilius, quam frequenter mu-

tare

tare præceptorem. Ad eum enim modum Penelopes tela textitur ac retextitur. At ego noui pueros, qui ante annū duodecimum, plusquàm quatuordecim præceptoribus usi sunt, idq; parentum incogitantia. Nec interim cessabit cura parentum. Obseruabunt & præceptorem, & filium, nec sic ablegabunt ab se sollicitudinem, quemadmodum solent omnem filiae curam in sponsum transferre, sed subinde reuifet pater exploraturus ecquid profecerit, memor illorum quæ grauiter simul ac prudenter dixit antiquitas, frontem occipitio priorem esse, & nihil citius pinguem reddere equum, quàm oculū domini, nec ullum letamen agrum reddere fertiliorem, quàm domini uestigium. De teneris loquor, nā adultiores expedit interdum procul ab oculis submouere, quæ res insitionis instar, potissimum cicurare solet iuuenum ingenia. Inter egregias Pauli Aemylj uirtutes celebratur & illud, quod quoties licebat per Reipub. negocia, filiorum suorum exercitamentis solet interesse. Nec Plinius nepos grauatus est subinde scholam inuisere ob amici cuiusdam filium, quem ad disciplinas alendum susceperat. Iā quod de natura dictum est, non est simplex. Est enim natura speciei communis, uelut hominis natura est, ratione uti. Sed est natura huic aut illi peculiaris, ueluti quosdam mathematicis disciplinis, alios Theologiæ, hos Rhetoricæ aut Poëticiæ, illos militiæ natos dicas. Tanta ui rapiuntur ad hæc studia, ut nulla ratione possint deterri. Aut tam uehementer abhorrent, ut citius in ignem ituri sint, quàm ad inuisam disciplinam animum applicaturi. Domestice noui quædam Græce Latineq; perpulchre doctum,

etiam, et omnibus liberalibus disciplinis eleganter instru-
 ctum, quem Archiepiscopus cuius benignitate alebatur
 huc literis adegerat, ut inciperet audire iuris profes-
 sores, reclamante natura. Hanc querimoniam cum apud me
 exponeret, nam idem nos habebat lectus, hortatus sum
 hominem, ut suo patrono morem gereret, fore leuius
 quod initio durum esset, ac saltem aliquam temporis par-
 tem ei studio daret. Quum ille protulisset aliquot loca
 prodigiose inscitiae, quae tamen illi semidei professores,
 magna cum autoritate traderent auditoribus, Respon-
 di, ut illa contemneret, et quae recte traderent, decer-
 peret: quumque multis argumentis urgerem hominem.
 Sic, inquit, sum affectus, ut quoties ad haec studia me
 uerto, uideatur ensis profodere pectus meum. Sic natos
 non arbitror aduersus Mineruam compellendos, ne quod
 dici solet, bouem ducamus ad ceroma, asinum ad ly-
 ram. Fortassis huius propensionis licet et in paruulis
 notas quasdam deprehendere. Sunt qui ex horoscopo
 solent talia uaticinari, quorum iudicio quantum sit tri-
 buendum, aestimationem cuique suam liberam facio. Pro-
 fuerit tamen hoc quam primum deprehendisse, quod ea
 facillime percipimus ad quae nos natura composuit. Non
 arbitror prorsus esse uanum, ex oris reliquique corporis
 figura, habituque coniectare indolem, certe Aristoteles
 tantus philosophus, non grauatus est πρὸ τοῦ φυσιογνω-
 μῆς uolumen adere, nec indoctum, nec inelaboratum.
 Ut comodior est nauigatio, quam aestus fauet et uen-
 tus, ita facilius instituimur his, ad quae nos inclinat in-
 genij propensio. Vergilius comonstrauit notas, quibus

c

colli

colligere possis bouem aratro idoneum, aut uaccam armento propagando aptam. Optima toruæ forma bouis. Docet, quibus signis deprehendas pullum equinum olympicis certaminibus utilem futurum. Continuo pecoris generosi pullus in aruis Ingreditur, &c. Nam carmen agnoscis. Errant qui credunt naturam nullas homini notas addidisse, quibus colligi possit ingenium, peccant uero, qui datas non obseruant. Tanetsi meo quidem iudicio, uix ulla est disciplina, ad quam hominis ingenium non docile nascatur, si præceptionibus & exercitatione institerimus. Quid enim non discat homo, quum elephante institutione fiat funambulus, saltator iusus, & morio asinus? Quemadmodum igitur natura nemini sua in manu est, ita docuimus esse, in quo naturam aliquo pacto ualeamus adiuuare. Ceterum ratio & exercitatio tota nostræ est industriæ. Quantum ualeat ratio, potissimum illud declarat, quod quotidie uidemus machinis & arte tolli onera, quæ nullis alioqui uiribus moueri poterant. Quantum autem habeat momenti exercitatio, satis arguit illud cum primis celebre prisce sapientis dictum, quod curæ ac meditationi tribuit omnia. Ac ratio quidem requirit docilitatem, exercitatio laborem. Sed labor, inquiunt, non conuenit ætati teneræ, docilitas uero quæ tandē potest esse in pueris, qui uix dum sciunt se homines esse? Ad utrumque paucis respondebo, quæ conuenit, ut ætas habeatur indocilis ad literas, quæ iam moribus fingendis apta est? Verum ut sunt uirtutum rudimenta, ita sunt & disciplinarum. Habet philosophia suam infantiam, habet adolescentiam, habet maturitatem.

Equi

Equinus pullus, qui iam tum præ se fert generosam indolem, non statim urgetur lupatis, ut armatum sessorem tergo uehat, mollibus exercitamentis discit meditari bellum. Vitulus aratro destinatus, non protinus oneratur ueris iugis, nec urgetur acribus stimulis, sed ut eleganter docuit Maro, Primum laxos tenui de uimine cyclos Cervici subnectunt, dehinc ubi libera colla Seruitio assuerint, ipsis è torquibus aptos iungunt pares, et cogunt gradum conferre iuuenos.

Atq; illis iam sæpe rotæ ducuntur inanes,
Per terram, et summo uestigia pulvere signant.
Post ualido nitens sub pondere faginus axis
Instrebit, et iunctos temo trahit æreus orbes.

Agricolæ norunt habere rationē ætatis in bubus, et exercitia pro modo uirū attemperant, multo diligentius id faciendum est in liberis instituendis. Ad hæc naturæ providentia habilitatē quandā peculiariter iniecit paruulis. Infans nōdū idoneus est cui prælegas officia Ciceronis, aut Aristotelis ethica, aut Senecæ Plutarchi uel morales libellos, aut epistolas Pauli, fateor, sed interim si quid indecore facit in cōuiuiō, monetur, et monitus se cōponit ad cōmonstratū exemplar. Ducitur in templū, discit flectere genua, cōponere manusculas, aperire caput, totumq; corporis habitū ad religionem formare, iubetur filere quā peraguntur mysteria, ad altare uertere oculos. Hæc modestiæ pietatisq; rudimēta prius discit puer quàm fari nouit, quæ quoniam inherēt in grandiorē ætatem, nonnullum profectum adferunt ad ueram religionem. Primum nato nullum discrimen est inter paren-

tes & alienos. Mox matrē discit agnoscere, deinde patrem. Eosdem paulatim discit & reuereri, discit obtemperare, discit amare. Dediscit iracundiam, dediscit uindictam, iussus osculum dare, cui indagnabatur, dediscit importunam garrulitatem. Discit assurgere seni, discit aperire caput ad imaginem crucifixi. Qui putant hæc qualiacumq; uirtutis elementa nihil habere momenti ad probitatem, uehementer errant mea quidem sententia. Adolescens quidam reprehensus à Platone quod aleam luderet, questus est, quod ob tantillum malum tam acriter obiurgaretur. Tum Plato, ut leue malum sit, inquit, ludere aleam, graue tamen malū est assueuisse. Vt igitur paruis malis assueuisse magnum est malum, ita pusillis bonis assueuisse, magnum est bonum. Atque harum rerum hoc docilior est ætas illa tenera, quod suapte natura flexilis est in omnem habitum, quod nōdum ullis uicijs est occupata, quod gaudet etiā imitari, si quid præ eas. Quæ ut uulgo uicijs assuescit, priusquā intelligit, quid sit uicium, ita pari ferè facilitate uirtutibus poterit assuescere. Optimis autem rebus, optimum est protinus assuescere. Durat is habitus in quem uacuum ac tenerū animum finxeris. Naturā expellas furca, tamen usq; recurrit, scripsit Flaccus. Scripsit, & quidē uerissime, sed scripsit de arbore adulta. Proinde cordatus agricola statim plantulā in eam speciem componit, quā in arbore uult esse perpetuā. Protinus in naturā uertitur, quod omnium primum infuderis. Argilla nimium uda, formā impressam nō retinet, cera tam mollis esse potest, ut inhabilis sit fingenti. At uix ulla est ætas tam tenera, quæ discipuli

discipline capax nō sit. Nulla, inquit Seneca, *etas ad discendum sera est, hoc an uerum sit nescio, certe grādiōr etas ad quedam discenda dura est. Illud extra cōtrouer siam est, nullam esse etatem tam recentem, ut nō sit habilis institutioni, præsertim earum rerum ad quas natura composuit hominem. Nam in hoc ipsum infantiæ peculiarem quandam, ut modo dicebam, imitandi libidinē addidit, ut quicquid audierint uiderint uel, gestiant emulari, gaudeantq; si quid sibi uidentur assequeuti, Simios quosdam esse dicas. Atq; hinc prima ingenij docilitatisq; coniectura. Proinde ut natus est homo, statim moribus discendis aptus est. Mox ut fari cœperit, habilis fit ad institutionem literarum. Cuius prior est ratio, ad id protinus addita est docilitas. Siquidē eruditio quamquam infinitas habet commoditates, tamen nisi uirtuti famuletur, plus adfert mali quā boni. Meritō reiecta est à doctis illorum sententia, qui putauerunt etatem, minorem septem annis, non admouendam literis, cuius sententiæ autorem plurimi crediderunt Hesiodum, quam Aristophanes grammaticus ὕπερδικας, quo in opere id proditum est, negat esse Hesiodi. Insignis tamen scriptor fuerit oportet, qui talem edidit librum, ut eruditis etiam Hesiodum parentem referre uideretur. Verum ut citra controuer siam fuerit Hesiodi, nullius hominis autoritas tantum apud nos ualere debet, ut pigeat meliora sequi, si quis attulerit. Tamen si quicumq; fuerūt huius sententiæ, non hoc senserunt, totum hoc temporis usq; ad annū septimum, oportere uacare omni cura institutionis, sed ante id etatis pueros nō esse*

uexandos labore studiorum, in quibus omnino tedia quedam deuoranda sunt, uelut ediscendi, reddendi, scribendiq;. Vix enim reperiās ullum tam docile tamq; tractabile ac sequax ingenium, quod his rebus prorsum absq; stimulis assuescat. Chrysippus nutricibus tribuit triennium, non ut interim uacetur ab institutione præsertim morum & linguae, sed ut blandioribus rationibus uirtuti literisq; præparetur infans, uel à nutricibus uel à parentibus, quorum mores plurimum adferre momenti ad formandos pueros extra controuersiam est. Quoniam autem prima puerorū institutio est, ut discant explanate emendateq; loqui, hic olim nutrices, ac parentes non mediocri erant adiumento. Hoc initium non modo plurimum habet momenti ad eloquentiam, uerū etiam ad iudicandum, & ad omnium disciplinarum cognitionem. Linguarum enim inscitia disciplinas uniuersas aut extinxit, aut deprauauit, atq; adeo Theologiam quoq;, Medicinam, & Iuris prudentiam. Admirabilis fuit olim Gracchorū eloquentia, sed quā bona ex parte Corneliae matri debebant, M. Tullij iudicio Apparet, inquit, filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris: gremiū igitur illis maternum, erat prima schola. Quin & Lelia Caij patris elegantiam dictione referebat. Quid mirū? Rudis adhuc inter parentis complexus illius sermone tincta fuerat. Idē euenit huius duabus sororibus Mutiae & Liciniae Caij neptibus. Nominatim autem laudatur Liciniae in dicēdo elegantia, quae fuit L. Crassi filia, Scipionis cuiusdam, ni fallor, cōiunx. Quid multis? Tota domus, totaq; gens usq; ad nepotes
ac pro

ac pronepotes sepe retulit maiorū in dicendo elegantiam. Q Hortensij filia sic exprimebat paternam eloquentiam, ut olim extiterit illius oratio apud triumphos habitā, non tantū, ut ait Fabius, in sexus honorem. Ad emendate uero loquendum non leue momentum habent & nutrices, & pædagogi, & collusores pueri. Quod enim ad linguas attinet, tāta est illius ætatis docilitas, ut intra paucos mēses puer Germanus discat Gallice, idq; insciens & aliud agens, nec unquā ea res succedit felicius, quā annis quā maxime rudibus. Quod si id sit in lingua barbara & anorni, quæ aliud scribit quā sonat, quæq; suos habet stridores & uoces uix humanas, quanto id facilius fuerit in lingua Græca seu Latina? Mithridates rex duas & uiginti linguas sic calluisse legitur, ut cuiq; genti citra interpretem propria lingua ius redderet. Themistocles intra anni spatium Persicam linguam perdidicit, quo commodius cū rege colloqueretur. Si hoc præstat adulta ætas, quid non sperandum à puero? Totū autem hoc negociū duabus potissimum rebus constat, memoria & imitatione. Imitandi naturale quoddam studiū in pueris esse iam ante docuimus, memoriam porrò uel tenacissimam tribuūt pueritiae uiri sapientissimi. Quod si diffidimus illorum auctoritati, abunde nobis fidem facit ipsa rerum experientia. Quæ pueri uidimus sic hæret animo, quasi heri uidissemus. Quæ die legimus senes, post biduū si denuo legamus, noua uidentur. Ad hæc, quotū quemq; uidemus, cui multo feliciter successerit linguarum cognitio? Et si quibus successit cognitio, sonus & pronūciatio germana

aut nullis, aut quàm paucissimis cōtingit. Neq; enim ad communem regulam uocanda sunt illa rarissima exempla. Nec ideo debemus pueros post exactum annū decimumsextum, ad linguarum cognitionē uocare, quod Cato senior sero didicit latinas literas, græcas uero septuagesimum agens annum. At Vticensis ille Cato superiore multo tum doctior, tum eloquentior, puer adhæsit pædagogo Sarpedoni. Atq; hic eò magis aduigilandū, quod ætas illa, quoniā naturæ sensu potius quàm iudicio ducitur, pari facilitate, aut fortassis maiore imbibit praua atq; recta. Quin & recta facilius ueniunt in obliuionem, quàm dediscimus uiciosa. Deprehenderunt hoc, & admirati sunt ethnicorum philosophi: nec potuerunt causam peruestigare, quam Christiana philosophia nobis prodidit, quæ docet hanc ad mala pronitatem insedisse nobis ex humanæ gentis principe Adamo. Quod ut falsum esse non potest, ita uerissimum est maximam huius mali partem manare ex impuro conuictu prauaq; educatione, præsertim ætatis teneræ, & in omnia flexilis. Proditum est literis Alexandrum Magnū à Leonide pædagogo uicia quædam imbibisse puerum, quæ nec adultum iam atque etiam imperio sublimem deseruerunt. Proinde quandiu apud latinos uiguit illa prisca morum integritas, puerilis ætas non committebatur mercenario formatori, sed ab ipsis parētibus & agnatis instituebatur, uelut à patruis, auūcūlis, & auis, autore Plutarcho. Existimabant enim hoc ad gentis decus in primis pertinere, si quàm plurimos haberet eruditione liberali præstātes, quū hodie tota serè nobilitas sit in

fit in pictis sculptisq; stēmatis, choreis, uenatu, & alea. Primus omnium Sp. Carbilus, homo libertinæ conditionis, cuius patronus Carbilus omnium primus induxit exemplum diuortij, traditur aperuisse scholam literariā. Antehac hoc præcipuum habebatur pietatis officium, si cognatos quisq; suos ad uirtutem & eruditionem institueret. Nunc unū hoc curæ est, ut puero queratur uxor bene dotata. Hoc perfecto, credunt se nihil iam debere pietati. Verum ut res humanæ prone sunt in deterius, delitiae persuasunt, ut hoc muneris pædagogo domestico committeretur, & ingenuus seruo tradebatur instituendus. Qua quidem in re si delectus habebatur, hoc minus erat periculi, quod formator non solum in oculis parentum uiueret, sed in illorum esset potestate, si quid delinqueret. Qui erant cordatissimi, aut emebant seruos literatos, aut curabant literis erudiendos, ut liberorum suorum pueritiæ formandæ præficerent. At quanto consultius si ipsi parentes in hoc literas discerent, ut liberos suos doceant. Hac certe ratione duplex esset utilitas, quemadmodum duplex commoditas est, si Episcopus sepium uirum præbeat quo possit quàmplurimos ad pietatis studium inflammare. Non omnibus uacat iniquies, & piget tanti laboris. Sed agendum uir præclare, reputemus nobiscum, quantum temporis nobis pereat alea, cōpotationibus, spectaculis, & morionibus, et pudebit opinor, causari deesse ocium ei rei, quæ cæteris omnibus omiſsis erat agēda. Sufficit ad omnia munia tempus, si qua decet frugalitate diffusetur. Nobis uero breuis est dies, cuius maiorem partem perdimus. Iam illud expende, quan-

ta temporis portio datur amicorum friuolis interdū negocijs. Si minus licet omnibus morem genere, priores sanè parteis debentur liberis. Quid autem laboris refugimus, ut liberis luculentum patrimonium, pulchreque constabilitum relinquamus, ut illis paremus quod his omnibus præstantius est, piget capere laborem, præsertim quum naturæ pietas, & profectus eorum qui nobis sunt charissimi, edulcet omnem molestiam? Id ni esset quando matres ferrent tam longa gestationis & nutritionis tædia? Leuiter amat filium, quem piget erudire filium. Verum instituendi ratio fuit hoc nomine facilior prisci, quod eadem esset lingua literas callentium, & imperitæ multitudinis, nisi quod eruditi emendatius, elegantius, prudentius & copiosius dicebant. Fateor, ac plurimum compendij foret ad eruditionem, si idem maneret hodie. Nec defuerunt qui priscum exemplum reuocare conati sunt uelut apud Phrysijs Canterij, apud Hispanos Elisabetha regina Ferdinandi uxor, è cuius familia complures prodire fœminæ eruditione iuxta ac pietate mirabiles. Apud Anglos uir clarissimus Thomas Morus quem licet regijs negocijs occupatissimum, non piget uxori filiabus ac filio præstare præceptorē, primum ad pietatem, mox ad utriusque literaturæ peritiā. Id certe curandum erat, in his quos eruditioni destinauimus. Nec est periculum, ne populi linguam ignorent, eam perdiscent uelint nolint hominum commercio. Quod si nemo sit domi qui literas norit, statim asciscendus est artifex, sed exploratus tum moribus, tum eruditione. Stultum est in filio uelut in Cære, quod aiunt, periculum

lum facere, sciat ne literas, & sit ne uir probus quem adhibuisti. In rebus alijs sit uenia dormitanti, hic argus sis oportet, atque oculis omnibus aduigilandum est. In bello, aiunt, bis peccare non licet, hic ne semel quidem peccare fas est. Porro quo maturius puer tradetur formatori, hoc felicius succedet institutio. Hic scio causari quosdam, esse periculum ne studiorum labor reddat tepositio conneri corpusculi ualetudinem imbecilliozem. Hic respondere poteram, etiamsi quid decederet robori corporis, hoc incommodi belle p̄sari tam eximijs animi bonis. Nec enim athletam fingimus, sed philosophum, sed Reipub. gubernatorem, cui satis est adesse prosperam ualitudinem, etiamsi nō adsit Milonis robur. Fateor tamen nō nihil indulgendum etati, quo uegetior euadat, uerū multum stulte metuunt suis infantibus à literis, qui non metuūt multo grauius periculum ab immodico cibo, quo non minus leduntur ingenia paruulorum, quàm corpora, ab eduliorū potius ue generibus, quæ non congruunt etati. Admouent infanteis suos uarijs ac prolixis conuiuijs, nonnunquam & in multam noctem productis, explent illos salsis & calidis usque ad uomitum interdum. Stringunt & onerant tenera corpuscula uestibus incommodis ad ostentationem, quemadmodum nonnulli simios ornant humano cultu, alijsq; modis effœmināt liberos suos, nec usquam tenerius metuitur illorum ualitudini, quàm quum literis, hoc est de re maxime omnium salutifera, necessariaq; coeptum est agi. Quod de ualitudine dictum est, idem pertinet ad formæ curam, quam ut fateor non omnino negligendam, ita nimis anxie curari

rari parum uiro dignum est. Nec huic aliunde morosius metuimus, quàm à studijs quū ea lōge magis corrumpatur, ingurgitatione, temulentia, intempestiuus uigilijs, pugnis ac uulneribus, postremo scelerata scabie, quam uix quisquam effugit adolescens intemperantius uiuens. Ab his rebus potius arceant liberos suos quàm à literis, qui tam misere metuunt illorum ualitudini ac formæ. Quamquam id quoque nostra cura prouideri potest, ut quàm minimum sit laboris ac proinde minimum dispendij. Id fiet si nec multa, nec quælibet inculcentur teneris, sed optima tantum & ætati congrua, quæ iucundis capitur potius quàm subtilibus. Deinde blanda quædam tradendi ratio faciet, ut ludus uideatur non labor. Hic enim lenocinijs quibusdam fallenda est ætas illa, quæ nondū intelligere potest quantum fructus, quantum dignitatis, quantum uoluptatis in posterum sint allaturæ literæ. Id paratim præstabit formatoris lenitas, comitasq; partim & ingenium ac solertia qua uarias arteis commiscetur, quibus puero reddat iucundas literas, & à sensu laboris auocet. Nihil enim est inutilius, quàm quum præceptoris mores efficiunt, ut prius odisse incipiant studia, quàm intelligere possint quare sint amanda. Primus discendi gradus est præceptoris amor. Progressu temporis fiet, ut puer qui prius literas amare cœperat, propter doctorem, post doctorem amet propter literas. Nam quemadmodum munera pleraque uel hoc nomine gratissima sunt, quod ab his proficiantur quos egregie charos habemus: ita literæ, quibus nondum iudicio placere possunt, his tamen doctoris affectu commendantur. Rectissime

sime

sime dictum est ab Isocrate, eum plurimum discere, qui discendi cupidus est. Libèter autem ab his discimus quos diligimus. Sunt uero quidam tam inamœnis moribus, ut nec ab uxoribus amari queant, toruo uultu, tetrico conuictu, irati uidentur etiam tum quum sunt propicij, nihil possunt blande dicere, uix etiã arridere ridentibus, dicas planè gratijs iratis natos. Hos uix idoneos iudico, quibus equos indomitos formandos committas, tantum abest, ut imbecillem ac penè lactantem ætatem illis proden dam existimem. At hoc hominum genus quidam uel maxime credunt admouendum formandæ primæ ætati, dum toruitatem putant esse sanctitatem. Atqui non tutò frontati creditur, sub illa tertica persona sepe numero latent euiratisimæ mores, nec inter pudicos commemorandum est, ad quæ dedecora nonnunquam illi carnifices terrore puerorum abutantur. Ne parentes quidem recte possunt educare liberos, si tantum metuantur. Prima cura est amari, paulatim succedit non terror, sed liberalis quedam reuerentia, quæ plus habet ponderis quàm metus. Quàm igitur belle prospicitur his pueris, qui uix dum quadrimi mittuntur in ludũ literarium, ubi præsidet præceptor ignotus, agrestis, ac moribus parum sobrijs, interdum ne cerebri quidem sani, frequenter lunaticus, aut morbo comitiali obnoxius, aut lepræ, quam nunc uulgus scabiem gallicam appellat. Neminem enim hodie tam abiectum, tam inutilem, tam nullius rei uidemus, quem uulgus non existimet idoneum moderando ludo literario. Atque illi se regnum nactos rati, mirum quàm ferociant, quod habeant imperium, non
in

in beluas, ut inquit Comicus, sed in eam aetatem, quam oportebat omni lenitate foueri. Dicas non esse scholam, sed carnificinam, præter crepitum ferularum, præter uirgarum strepitum, præter ciulatus ac singultus, præter atroces minas nihil illic auditur. Quid aliud hinc discant pueri, quàm odisse literas? Hoc odium ubi semel infedit teneris animis, etiam grandes facti abhorrent à studijs. Multo etiam stultius est, quod quidam filios suos mittunt ad ebriosam mulierculam, ut legendi scribendiq; parent facultatem. Præter naturam est foeminam in masculos habere imperium, tum nihil immitius eo sexu, si qua ira commouerit animum, et incalescit facillime, uix autem conquiescit, nisi uindicta satiata. ~~monasteria, et fratrum, ita se uocant collegia, quæ sunt~~
~~hinc concupiscunt, et in lutebris suis erudiant eandem a-~~
~~tem, per homines ferè paruulos, et scupotius per pr-~~
~~rum doctos, ut iam dixerimus, illos esse pueros, et cor-~~
~~datos.~~ Hoc institutionis genus utcunque probant alij, me quidem autore nullus id faciet, quisquis cupiet suum puerum liberaliter educatum. Oportet scholam aut nullam esse, aut publicam. Compendiarium quidem hoc est, quod uulgo fit. Facilius enim plures ab uno metu coguntur, quàm unus ab uno liberaliter instituitur. Atqui non magnum est a finis aut bubus imperare, liberos liberaliter instituere, ut difficillimum est, ita pulcherrimum. Tyrannicum est metu premere ciues, beneuolentia, moderatione, prudentiaq; continere in officio regium est. Diogenes quum ab Aeginetis captus produceretur uentum, præco rogauit hominem, quo titulo uellet commenda-

ri emptoribus. Dic, inquit, si quis uelit mercari hominem, qui sciat imperare liberis. Ad hoc insolitum præconium risere multi. Quidam cui liberi paruuli erant domi, congressus est cum philosopho, sciret ne uere quod profiteretur, Ait se scire. Breui colloquio sensit non esse uulgarem quempiam, sed sub sordido pallio præclaram latere sapientiam. Emptum duxit domū suam, eiq; liberos suos formandos commisit. Gallis literatoribus secundum Scotos nihil est plagosius. Hi moniti respondere solent, eam nationem, quemadmodum de Phrygia dictum est, non nisi plagis emendari. Hoc an uerum sit, alij uiderint, fateor tamen nonnihil in natione discriminis esse, sed multo magis in singulorum ingeniorum proprietate. Quosdam occidas citius, quàm uerberibus emendes, at eosdem beneuolentia blandisq; monitis ducas quocunque uelis. Hac indole fateor me puerum fuisse, quumq; præceptor cui præ cæteris eram charus, quod diceret se nescio quid magnæ spei de me concipere, magis aduigilaret, uelletq; tandem experiri, quàm essem uirgarū patiens, obiecit commissum, de quo nec somniarā unquam, ac cecidit. Ea res omnem studiorum anorem mihi excussit, adeoq; deiecit puerilem animum, ut minimum abfuerit quin dolore contabescerem, certe moerorem eum excepit febris quartana: Is ubi tandem intellexit errorem suum, deplorabat apud amicos: Illud, inquit, ingenium penè prius perdidērā quàm nossem. Erat enim uir nec stupidus, nec indoctus, nec, ut, arbitror, malus. Resipuit ille, sed mihi sero. Iam hinc mihi cōiecta uir egregie, quàm multa felicissima ingenia perdant isti carnifices indocti,
sed

sed doctrinae persuasione tumidi, morosi, uinolenti, truces, & uel animi gratia cædentes, nimirum ingenio tam truculento, ut ex alieno cruciatu capiant uoluptatē. Hoc genus homines lanios aut carnifices esse decuit, nō pueritiae formatores. Nec ulli crudelius excarnificant pueros, quàm qui nihil habent, quod illos doceant. Hi quid agant in scholis, nisi ut plagis ac iurgiis diē extrahant? Noui Theologum quendam, & quidem domestice, maximi nominis, cuius animo nulla crudelitas satis faciebat in discipulos, quū magistros haberet strenue plagosos. Id existimabat unice & ad deiiciendam ingeniorum ferociam, & ad edomandam ætatis lasciuiam pertinere. Nunquam agitabat conuiuium apud gregem suum, nisi quemadmodum Comœdiæ exeūt in letam catastrophē, ita post cibum sumptū, unus aut alter protraheretur uirgis lacerandus, & interim seuebat & in immeritos, nimirum ut assuescerent plagis. Ipse quondam astiti proximis, quum à prandio ex more puerum euocarāt, annos natum, ut opinor, decem. Recens autem à matre uenerat in eam gregem. Præfatus est, illi matrem esse cum primis piam foeminam, ab ea sibi puerum studiose commendatum, mox ut haberet occasionem cædendi coepit obijcere nescio quid ferociæ, quū nihil minus præ se ferret puer, & innuit illi cui collegij præfecturam commiserat, huic ex re satelles erat cognomē, ut caderet, ille protinus deiectum puerum, ita cæcidit quasi sacrilegium commisisset. Theologus semel atque iterum interpellauit, satis est, satis est. At carnifex ille feruore sordus, peregit suam carnificinam penè usq; ad pueri syncopen. Mox Theologus

logus uersus ad nos, nihil cōmeruit, inquit, sed erat humiliandus, nam hoc uerbo est usus: Quis unquam ad eū modum erudiuit mancipium, imò quis asinum? Generosus equus melius popysmate & palpo domatur, quàm scutica aut calcaribus. Quem si durius tractes, fit refractarius, fit calcitro, fit mordax, fit retrogradus. Bos, si nimium urgeas stimulis, iugum excutit, & stimulatorem impetit. Sic tractandum est generosum ingenium, quē admodum tractatur leonis catulus. Elephantos sola domat ars, non uolentia, nec ullum animal tam ferum est, quod non mansuescat officio: nec ullum tam cicur, quod immodica seuitia non exasperetur. Seruile est metu mali castigari, atqui publica consuetudo filios appellat liberos, quod hos deceat liberalis educatio, serui multum dissimilis: tametsi qui sapiunt hoc agunt potius, ut serui lenitate ac beneficijs exuant mancipij capillum, memores & illos esse homines non beluas. Commemorantur admiranda exempla seruorum in dominos, quos profecto tales non comperissent, si tantum uerberibus subegissent. Seruus si sanabilis est ingenij, melius emendatur monitis, pudore & officijs, quàm plagis: si insanabilis, ad extremam malitiā indurefcit, & aut fuga compilat herum, aut necem illius aliqua molitur arte. Nōnunquam & sue uite iactura domini seuitiā ulciscitur. Nul lum autē animal formidabilius, quàm homo, quē atrox iniuria docuit suę salutis contemptum, Proinde quod prouerbio iactatur unumquēq; tot hostes habere quot seruos, si uerum est, dominorum iniquitati potissimum arbitror imputandum. Artis enim est, non fortune im-

d perare

perare seruis. Quòd si cordatiores heri id dant operā, ut seruos ita habeāt ut seruiant liberaliter, malintq; pro seruis habere libertos: quā absurdum est è natura liberis educatione reddere seruos? Nec ab re Comicus ille senex putat multum interesse inter patrē ac dominum. Dominus tantum cogit, pater pudore ac liberalitate cōsuescit filiū, ut sua sponte recte faciat, potius quā alieno metu, præsens atq; absens sit idem, hoc qui nequit inqt, fateatur se nescire imperare liberis. Atqui plus aliā quanto discriminis esse debet, inter patrem ac dominū, quā inter regem ac tyrannum. Tyrannum submouemus à republica, & uel filiis tyrānos asciscimus, uel ipsi in eos tyrannidē exercemus. Quanquam in totum hoc uile seruitutis nomē è uita Christianorum sublatum esse oportuit. Beatus Paulus Onesimum Philemoni commendat, nō iam ut seruum, sed ut pro seruo fratrem charissimum. Et Ephesijs scribēs monet heros, ut in seruos remittant austeritatem ac minas, memores se potius cōseruos esse quā dominos, quod utriq; communem dominum habeant in cœlis, qui non minus poenas sumpturus est de dominis si quid peccent, quā de seruis. Apostolus nec minaces uult esse dominos, nedum plagosos: nō enim dicit, remittentes flagra, sed, remittētes minas: & nos liberos nostros nihil aliud quā cedi uolumus, quod uix triremiū præfēti, aut piratæ faciunt in remiges. De liberis autē quid præcipit idē Apostolus? Adeo non uult illos cedi seruiliter, ut & à monitis atq; oburgatione iubeat abesse seuitiam & amarulentiam. Vos, inquit, patres nolite ad iracūdiam prouocare filios uestrōs

stros, sed educate illos in disciplina & correptione domini. Qualis autē sit disciplina domini, facile perspiciet, qui considerarit, qua lenitate, qua māsuetudine, qua charitate dominus Iesus erudierit, tulerit, fouerit, ac paulatim prouexerit discipulos suos. Humanæ leges patriam potestatem temperant, eædem & scruiis in heros permittunt actionem malæ tractationis, & unde hæc immanitas inter Christianos? Olim Auxon quidā eques Romanus filium dum uirgis emendat immoderatus, occidit. Ea indignitas adeo commouit populum, ut hominem in forum protractum parentes ac liberi stilis confoderent, nihil reueriti dignitatem equestrem, quē Octavius Augustus ægre periculo subduxit. At quàm multos hodie uidemus Auxones, qui seuitia plagarum, lædunt puerorum uoletudinem, eluscant eos, debilitant, nec raro necant. Virgæ nihil faciūt ad quorundam seuitiam, inuersis uirgis cædunt manubrio, colaphos ac pugnos impingunt teneris, aut quicquid forte proximum est arripiunt & illidūt. Narrant Iurisperitorum literæ sutorē quendam dum discipulo ligneam calceorum formā impingit in occipitium, alterum oculum excussisse, obq; id factum poenas dedisse legibus. Quid de illis dicendum est, qui cruciatibus addunt abominandam cōtumentiam? Nunquā eram crediturus, nisi & puerū & crudelitatis autorem de proximo nossem. Puerum annos uix dum duodecim natum, cuius honestissimi parentes fuerant de præceptore bene meriti, tam immanibus modis tractarunt, ut uix Mæxentius aut Phalaris ullus posset crudelius. Stercoris humani tantam uim impegerunt

d 2 in os

in os parvuli, ut expuere non posset, sed bonam partem deuorare cogeretur. Quis tyrannus unquam adhibuit hoc contumeliae genus? *ταῖς αἰσῶν* & *ταῖς αἰσῶν*, habet Græcum prouerbiū. Post tales epulas exercetur imperiū. Puer nudus funibus sub alas immisissis suspenditur, ut infame furti supplicium representarent, quo nō aliud apud Germanos execrabilius. Mox in pensilem seuitur undiq; uirgis, propemodū usq; ad necem. Nam quo magis inficiabatur puer, quod nō cōmiserat, hoc magis intendebatur carnificina. Adde iam ipsum terrorem, penē supplicio formidabiliore, oculi uiperini, os angustū & corrugatum, uox acuta qualis fertur umbrarum, facies lurida, caput uertiginosum, minæ & conuicia, quæ illi suggerebat splendida bilis, Tisiphonen quampiam dice-
res. Quid consequutum est? Mox puerum à supplicijs excipit morbus, magno & mentis & uitæ periculo. Ibi carnifex ultro occupat expostulationem, scribit patri, quāprimum abducatur filium suum, se medicinam omnē consumpsisse frustra in deploratum puerum. Vbi corporis morbus utcunq; remedijs depulsus est, tamen animus adhuc sic erat attonitus, ut metueremus ne nūquam ad pristinum mētis uigorem rediturus esset. Neq; hæc fuit unius diei seuitia, quandiu uixit apud illum puellus, nullus præteribat dies, quo non semel atq; iterum crudeliter uapularet. Scio, iam dudum sufficere lector, enorme fuisse cōmissum, cui tam atrox adhibita est medicina. Dicam paucis. Reperti sunt & illius qui casus est & aliorum duorum libri atramento conspurcati, uestes con-
scisse, & caligæ excrementis humanis contaminate. Is
qui

qui lusum hūc ludebat, puer erat ad omne scelus natus, qui post alijs facinoribus fidem fecit priorum, insani doctoris ex sorore nepos, iam tum præludēs ad ea quae facere solent in bello aut latrocinio milites, apud hospitē quendā educto ē uase embolo, passus est uinū in solū defluere, ac uelut officiosus admonuit se sentire uini odorem: cū altero sodali puero quotidie gladio decertabat, nō ioco, sed serio, ut iam agnosceres latronem, aut sicariū, aut quod his simillimū est, mercenarium militem futurum. Huic tametsi faueret ille formator, tamē metuens ne se mutuo cōfoderent pueri, cognatum ablegauit. Nā ex altero luculentam capiebat mercedem, erat autem ex isto numero Euangelicorum, quibus nihil dulcius est pecunia. Persuasum erat optimo uiro parenti, puerū agere apud praeceptorem sanctum, amicum, ac uigilātem, quū uiueret apud fucatum carnificem, ac homini semīnsano perpetuoq; agrotanti ministrum & assessorem ageret. Quum igitur aequior esset in eū qui sanguine propinquus erat, atq; item in alterum unde luculēta mēsis, in innoxium inclinauit suspicio, cui tantum tribuebatur malitiae, ut suas ipsius uestes laceraret, conspurcaretq;, quo uitaret suspicionem. Atqui puer ex utroq; parente optimo natus, nullū unquam tam illiberalis ingenij specimen dederat, & hodie nihil est illius moribus ab omni malitia alienius, qui nunc omni metu liber rē omnem ut gesta est narrat ordine. Talibus paedagogis honesti ciues tradunt filios suos, quibus nihil habent charius, tales queruntur non reponi sibi mercedem opera dignam. Neque non senserat carnifex errorem suum, sed maluit

constanter insanire, quàm culpam agnoscere: & aduer-
 sus huiusmodi nō instituitur malæ tractationis actio, nec
 in tam immanē seuitiā uigorem habet legum seueritas.
 Nullis est ira implacabilior, quàm ijs qui morbo comu-
 tiali sunt affines. Quàm multæ res irrepserunt in uitam
 Christianorū, nec Phrygibus nec Scythis dignæ, è qui-
 bus unum indicabo, non prorsus abhorrens ab hoc ar-
 gumento. Qui primū adeunt scholas publicas, cogun-
 tur beanum exuere, barbaræ rei repertū est æque bar-
 barum uocabulum. Missus est adolescens ingenuus ad di-
 scendas artis liberales. Verum quàm illiberalibus cōtu-
 melijs initiatur? Primum macerant illi mentū ueluti bar-
 bam derasuri, ad id adhibetur lotiū, aut si quid lotio foe-
 dius. Is liquor impingitur in os, nec licet expuere. Mo-
 lestis ictibus detrahuntur cornua scilicet, interdum co-
 guntur multam aceti, aut salis uim ebibere, aut si quid
 aliud libuit effreni iuuenū petulantiae. Nam aggressuri
 ludum exigunt iusiurandum, illū omnibus imperatis pa-
 riturū. Tandem sublimem rapiunt, & dorso quoties li-
 buit arietant in postē. Has tam agrestes contumelias nō-
 nunquam excipit febris, aut spina dolor immedicabilis.
 Certe lusus insulsus exit in temulentum cōuiuium. A ta-
 libus exordijs auspicātur liberalium artium studia. Atqui
 talibus auspicijs initiari decuit carnificem, tortorē, aut
 lenonem, aut animæ uenalis Carem, aut remigem, non
 puerum musarum & gratiarum sacris destinatum. Mi-
 rum est ad eum modum insanire iuuenes liberalibus stu-
 dijs deditos, sed magis mirum est hæc à iuuentutis mo-
 deratoribus approbari. Tam foedis, tamq; crudelibus
 ineptijs

~~oburgatio sed mansuetudine contra, nec amarum dentiat~~
~~hac flagellam adiuuamus filijs nostris, ut recte institu-~~
~~ti domi habeant bene viuendi rationē, nec cogamur in~~
~~rebus gerendis à vicinis emēdicare consiliū.~~ Lycon phi-
 losophus ostēdit duos acerrimos stimulos excitādis pue-
 rorū ingenijs, pudorē ac laudem: pudor est iusti probri
 metus, laus autē est omnium artium alitrix. His stimulis
 urgeamus liberorum ingenia. Iam si placet ostendā &
 fustem, quo tundas tuorum latera. Labor omnia vincit
 improbus, ait Poëtarū optimus: aduigilemus, urgeamus,
 instemus, exigendo, repetendo, inculcando, hoc fuste tun-
 damus infantium nostrorum latera. Primū discant ama-
 re mirariq; probitatem ac literas, horrere turpitudinē
 & inscitiam. Audiant alios ob recte facta predicari,
 alios ob male facta uituperari, ingerantur exempla eo-
 rum quibus eruditio summam gloriam, opes, dignitatē,
 & autoritatem peperit. Rursus eorum, quibus improbi
 mores, nullisq; disciplinis excultum ingenium, infamīā,
 contemptum, aegēstatem & exitium attulit. Hi nimirum
 sunt fustes digni Christianis, mansuetissimi Iesu discipu-
 lis. Quod si nihil proficitur, nec monitis, nec precibus,
 nec emulatione, nec pudore, nec laudibus, nec ceteris
 artibus, ipsam etiam virgarum castigationem, si res ita
 demum postulet, oportet & liberalē esse & uerecundā.
 Nam hoc ipsum nudari ingenuorū corpora, praesertim
 multorum oculis, cōtumeliā genus est. Tametsi Fabius
 in uniuersum dānat receptam cadendi pueros ingenuos
 consuetudinē. Dixerit aliquis, quid fiet ijs, qui nisi pla-
 gis ad studia compelli non possunt? Respondeo numero,
 quid

quid faceres asinis ac bubus, si in scholam ueniant? nonne rus abigeres, & alteros pistrino, alteros aratro dederes? Sunt enim homines non minus stue & pistrino nati, quàm boues & asini. Sed interim, inquiunt, decreuit grex. Quid tum postea? Simul & questus. Hoc durum. Hinc igitur illæ lachrymæ. Charius est illis lucrû, quàm puerorum profectus. Sed huiusmodi fermè est literatorû uulgus. Fateor, quæadmodum philosophi describunt sapientem, rhetores oratorem, qualem uix usquam inuenias, ita longe procliuius esse præscribere qualem oporteat esse præceptorem, quàm multos inuenire qui ad præscriptam formam respondeant. Verum hæc oportebat esse publicam & prophani magistratus, & ecclesiasticorum procerum curam, ut quemadmodum instituuntur, qui nauent operam in bello, qui cantent in templis: ita multo magis instituatur, qui recte ac liberaliter forment liberos ciuiû. Vespasianus è fisco suo dabat annua centena Latinis, Græcisq; rhetoribus. Plinius nepos etiam de priuato suo in eundem usum ingentem summam erogauit. Quod si cessat publica cura, certe suæ quisq; domi uigilare debet. Quid faciēt, inquis, tenues, qui uix alunt suos liberos, tantum abest, ut talem educatorem possint conducere? Hic nihil habeo quod respondeam, nisi illud è comœdia, ut possumus, quando ut uolumus non licet. Nos instituendi rationem optimam tradimus, fortunam dare non possumus. Nisi quod hic quoq; diuitum benignitas debet bene natis ingenijs, sed angustia rei familiaris non ualentibus exere uim naturæ, succurrere. Fateor præceptoris comitatē ita temperatam esse oportere,

d s ne

ne pudorem ac reuerentiam excutiat familiaritatis comes contemptus, qualem fuisse prædicant Sarpedonẽ Catonis Vticensis pædagogum, qui comitate morũ, summam gratiam, probitate parem auctoritatem apud puerum sibi conciliarat, nullo uirgarum metu. Verum isti qui nihil aliud norunt, quàm cedere, quid facerẽt si Cæsaris aut regum liberos suscepissent instituendos, quos cedere fas non est? Dicent heroum filios eximendos ab hac formula. Quid ego audio? An ciuium filij minus sunt homines quàm regum? An suus cuique filius non æque charus esse debet, ac si è rege natus esset? Si fortuna est humilior, hoc magis opus est institutionis ac literarum præsidio, quo se tollant humo. Sin ampla, ad rem probe administrandã necessaria est philosophia. Quid quod non pauci ex humili loco uocantur ad principatum, interdum & ad summum pontificiæ dignitatis culmen. Non omnes huc euadunt, tamen omnes huc educandi sunt. Cum plagosis rixari desinam, si unum hoc adiecero. Eas leges ac magistratus à sapientibus uiris damnari, qui tantum terrent pœnis, non etiam alliciunt præmijs, quiq; puniunt admissa, non item cauẽt ne quid admittatur puniendum, idem sentiendum de uulgo pædagogorum, qui tantum uerberant ob commissã, nõ instituunt animum ut nolit peccare. Exigitur lectio, si quid fallit puer, ceditur, id quum fiat quotidie, quo magis assuescat paruulus, existimant sese pulchre functos officio præceptoris. Atqui prius huc erat inuitandus puer, ut amaret literas, ut uereretur formatoris animum offendere. Verum hisce de rebus fortasse plus satis alicui uidebor disseruisse,

seruisse, & iure uiderer, nisi tam grauitur hic peccaretur ferè ab omnibus, ut nunquam satis dici possit. Porro non parum adferret adiumenti, si qui puerum suscepit instituendum, animi inductione parentis affectum induat. Hoc pacto fiet, ut & puer discat libentius, & ipse minus sentiat ex labore tædij. Siquidem in omni negotio magnam difficultatis partem adimit amor. Quoniã autem iuxta uetus prouerbum, Simile gaudet simili, præceptor quodãmodo repuerescat oportet, ut ametur à puero. Non placet tamen, quod extremæ ac penè decrepitæ ætatis senibus pueros tradunt in sinum literarum rudimentis imbuendos. Nam hi uere pueri sunt, non simulant, nec fingunt balbutiem, sed uere balbutiunt. Optarim ætatem uirentem, à qua non abhorreat puer, & quam non pigeat quamuis personam sumere. Hic idem aget in formãdo ingenio, quod parentes ac nutrices facere solent in fingendo corpore. Quo modo docent primum infantem humanas sonare uoces? Blesã lingua sermonem ad puerilem balbutiem accomodant. Quomodo docent edere? Præmandunt ipsæ lacteam pulcem, & cõmansam paulatim in os infantis inferunt. Quomodo docent ingredi? Inflectunt corpus, & suos passus ad infantis modulum contrahunt. Nec quouis pascunt cibo, nec plus infundunt, quàm capere possit, ac sensim cum ætatis profectu ad solidiora prouehunt. Primum cognata quæritur alimonia, non multum abhorrens à lacte, quæ tamen ipsa si copiosius immergatur in os, aut præfocat infantem, aut effusa uestem contaminat. Sensim ac paulatim infusa, iuuat. Quod idẽ usu uenire uidemus uasculis angustis oris, si

si multum infundas, rebullit quod infunditur. Sin minu-
 tim, atque ut ita loquar stillatim, paulatim quidē ac sen-
 sim, sed tamen implentur. Vt igitur exiguis cibis ac sub-
 inde datis aluntur tenera corpuscula, itidem ingenia pue-
 rorum cognatis disciplinis, sed sensim ac ceu per lulum
 traditis, paulatim assuescunt maioribus, nec interim sen-
 titur lassitudo, quod minutæ accessiones sic fallant labo-
 ris sensum, uti nihilo secus ad profectus summam confe-
 rant: quemadmodum narratur de quodam athleta, qui
 quotidie uitulum per aliquot stadia gestare assuetus, iam
 turum factum nullo negotio gestauit. Non enim senties-
 batur incrementum, quod unusquisque dies addebat one-
 ri. Verum sunt qui postulant, ut ilico pueri fiant senes,
 dum non habent rationem ætatis, sed ex suis uiribus il-
 lorum ingenia metiuntur. Protinus instant acerbe, proti-
 nus exigunt plenam operam, protinus corrugant fron-
 tem, si munus puer expectationi respondeat, & sic mo-
 uentur, quasi cum adulto rem habeant, uidelicet obliti se
 fuisse pueros. Quanto humanius est quod Plinius admo-
 net quendam seueriorem literatorem. Memento, in-
 quit, & illum adolescentem esse, & te fuisse. At com-
 plures ita ferociunt in ætatem imbecillam, quasi nec se,
 nec discipulos meminerint homines esse. Rogabis ut tibi
 cōmonstrem illa cognata ætatis genio, quæ statim insil-
 landa sint paruulis. Primum linguarum usus, qui citra
 studium omne contingit infantibus, quum adultis ea fa-
 cultas uix ingēti studio comparetur. Et huc, ut diximus,
 inuitat infantulos natiua quedam imitandi uoluptas, cu-
 ius uestigium aliquod uidemus & in sturnis ac psitta-
 cis.

cis. Quid Poëtarum fabulis amœnitas? quæ sic uoluptatis illecebra blandiuntur puerorum auribus, ut adultis quoque non modo ad linguae cognitionem, uerum etiam tum ad iudicandum, tum ad dictionis copiam non parum adferant utilitatis. Quid libentius audiat puer, quàm apologos Aesopios, qui tamen per risum iocumq; tradunt seria præcepta philosophiæ, qui fructus est et in cæteris ueterum Poëtarum fabulis? Audit puer socios Vlyssis arte Circes uersos in suæ aliasq; formas animantium. Ridetur narratio, & tamẽ interim discit puer, quod in morali philosophia præcipuum est, eos qui non gubernantur recta ratione, sed affectuum arbitrio rapiuntur, non homines esse, sed beluas. Quid Stoicus diceret grauius? Et tamen idem docet ridicula fabula, In re manifesta, nõ te remorabor pluribus exemplis. Iam quid Bucolico carmine facetius? Quid comœdia dulcius? quæ quum hîdæi constet, mouet & imperitos, & pueros. At hic quanta philosophiæ pars per lulum discitur? Adde his rerum omnium uocabula, in quibus mirum quàm hodie, cæcuntiant etiam ij, qui pro præclare doctis habentur. Postremo sententiæ breues ac lepidas, quod genus ferè sunt prouerbia, & illustrium uirorum apophthegmata, quibus olim solis philosophia tradi solita est populo. Iam apparet in ipsis interm infantibus, peculiaris quedam ad certas disciplinas procliuitas, uelut ad musicam, aut arithmeticam, aut cosmographiam. Nam ipse sum expertus, qui ad grammaticas, rhetoricesq; præceptiones uehementer tardi, ad subtiliores illas disciplinas ualde dociles reperti sunt. In eam igitur partem est adiuuanda natura,

tura, in quam suapte sponte prona est. Minimus autem est in declivi labor, quemadmodum contrà, Nihil innita dices facièsue Minerua. Noui puerum nondum sandi potentem, cui nihil erat dulcius, quàm explicato uolumine, legis speciem representare. Idq; quum interdum multis horis faceret, nullo tadio capiebatur. Nec unquam tam acriter flebat, quin oblato uolumine placaretur. Ea res parentibus spem bonam ostendebat fore, ut aliquando uir doctus euaderet. Addebat et nomen nonnihil leti ominis. Nam Hieronymus dicebatur. Qualis autem nunc sit, nescio. Nā adolescentē nō uidi. Ad linguae cognitionem plurimum habebit momenti, si inter bene loquaces educetur. Fabulas et apologos hoc discet libentius ac meminerit melius, si horum argumenta scite depicta pueri oculis subiiciantur, et quicquid oratione narratur, in tabula demonstretur. Idem aequè ualebit ad ediscenda arborum, herbarum, et animantium nomina, simul et naturas, praesertim eorum, quae non ita passim sunt obuia, ueluti rhinoceros, tragelaphus, onocrotalus, asinus Indicus, elephantus. Tabella habet elephantum, quem draco suo complexu stringit, primoribus pedibus cauda inuolutis. Arridet paruulo noua picturae species, quid hic faciet praeceptor? Admonebit ingens animal Graecis dici ἐλέφαντα. Latine similiter, nisi quod interdum ad latinae inflexionis formam dicimus elephantus elephanti. Ostendet quam Graeci uocant προβοσκήδα Latini manum, quod ea sibi porrigat cibum. Admonebit illud animal non respirare ore, quemadmodum nos, sed proboscide: ostendet dentes utrinque prominentes, unde

unde ebur quod apud diuites in precio est, simulq; profert pectinem eburneum. Deinde docebit apud Indos esse tam ingenti corpore dracones. Dracon autem esse uocem græcam cum latinis communem, nisi quod nos eam nostro more inflectimus, quum Græci dicant δράκοντα, quemadmodum λέοντα, unde foemina Draecæna, sicuti Leæna. Admonebit inter hos dracones et elephantos esse genuinum atroxq; bellum. Quod si puer erit discendi audior, poterit alia multa cōmemorare de natura elephantorum ac draconum. Pleriq; gaudent pictis uenationibus, hic quot species arborum, herbarum, auium, quadrupedum, per lusum disci possunt? Nec hite remorabor exemplis, quum procliue sit ex uno conijcere omnia. In deligēdis his uigilabit institutor, ut quod iudicabit maxime gratum pueris, maximeq; cognatum & amabile, ac, ut ita dicam, florulentum, id potissimum proponat. Primæ ætatis ceu ueris prouetus flosculis blandum aridentibus, & iucunde uirentibus herbis cōstat, donec uirilis ætatis autumnus, maturis frugibus rumpat horrea. Vt igitur absurdum sit in uere maturam uuam querere, in autumnno rosam, ita præceptori obseruandum est, quid cuiq; congruat ætati. Iucunda & amœna pueritiæ conueniunt. Quanquam in totum à studijs oportet abesse tristiā ac truculentiam. Fallor ni id ueteres quoque significare uoluerunt, qui Musis uirginibus, formā insignem, citharam, cantus, choreas, ac lusus per amœna iurecta tribuerunt, hisq; Charites addidere sodales: Studiorum profectum mutua animorum beneuolentia potissimum constare, unde & humanitatis literas appella

appellauere prisci. Nihil autem uetat quo minus uoluptati comes sit utilitas, & iucunditati iuncta sit honestas. Atque hæc omnia tam frugifera nullo tædio discit puer. Quid enim obstat quo minus eadem operâ discat aut lepidam ex Poëtis fabellam, aut festiuam sententiâ, aut insignem historiolum, aut eruditum apologum, quâ cantionem ineptam, plerunq; & scurrilem, qua ridenda delirantium anicularum fabulamenta, qua meras muliercularum imbibunt & ediscunt nugas? Quantum somniorum, quantum inanium enigmatum, quâ inutitium neniârû de lemuribus, spectris, laruis, strigibus, lamijs, ephialtis, syluanis ac demogorgonibus, quantum inutilium mendaciorum ex uulgaribus historijs, quantum deliramentorum, quâ nequiter dictorum, etiam uiri memoria tenemus, quæ puelli à tâtthis, auis, mannis, ac puellis colo asidentes, & inter complexus ac lusus audiuius? Quantus autem esset ad eruditionem factus gradus, si pro his sculis, ut aiunt, gerris uanioribus, nec friuolis tantum, sed noxijs quoq; ea quæ modo cõmemorauimus statim imbibissemus? Dices, quâ doctus ad hæc tã minuta sese dimissurus est? Atqui Aristoteles tãtus philosophus, non grauatus est in Alexandro fingendo literatoris obire munus. Chiron Achillis formauit infantiam, cui successit Phoenix. Heli sacerdos puerum Samuelem educauit. Et sunt hodie, qui uel lucelli, uel animi gratia, propè plus operæ sumunt in formando coruo aut psitaco. Sunt qui pietatis ergò longinquas iuxta ac periculosas profectiones suscipiunt, aliosq; labores propè modum intolerabiles. Quin ad hanc functionem,

tionē, quā nihil potest esse deo gratius, inuitat nos pietas? Quanquam in his ipsis tradendis quæ commemorauimus, nec instantem, nec seuerū esse oportet formatorem, sed assiduum magis quāmodum immodicum. Non offendit assiduitas, si moderata sit, si uarietate simul et iucunditate conditur, denique si sic tradantur hæc, ut absit laboris imaginatio, sed puer existimet omnia per lulum agi. Hic ipse sermonis cursus nos admonet, ut paucis aperiamus, quibus modis fiat, ut puero dulcescant literæ, quod ante nonnulla ex parte coepimus attingere. Sermonis facultas, ut dictum est, citra fastidiū usu comparatur. Huic succedit scribendi legendique cura, quæ per se nonnihil habet tædij, ceterum id magna ex parte doctoris artificio tollitur, si blandis quibusdam illecebris conditur. Reperias enim quosdam, qui dum hærent sudantque in noscendis et connectendis literis, ac primis illis grammatices rudimentis, quum ad maiora sint celeri docilitate. Horum fastidio arte medendum est, cuius rei rationes aliquot demonstrarunt ueteres. Quidam literarum formas, crustulis pueritiæ gratis exprimebant, ut ita quodammodo literas deuorarent. Reddenti literæ nomen, præmiolum erat ipsa litera. Alij figuras elementorum ebore effingebant, ut his puellus luderet, aut si quid aliud esset, quo solet ætas illa peculiariter capi. Britanni iaculandi studio præcipue ducuntur, nec aliud prius suos docet infantes. Quidam itaque solertis ingenij pater, animaduertens in filio miram iaculandi uoluptatem, bellissimum arcum ac sagittas perpulchras parauit, in omnibus tum arcu, tum sagittis erant depictæ literæ. Deinde scopo-

e

rum

rum uice, græcarum primum, deinde latinarum literarum figuras proposuit: ferienti ac literæ nomen pronuncianti, præter applausum, præmiolum erat cerasum, aut aliud quo gaudent paruuli. Ex eo lusu fructus est uberior, si duos tres uel pares ad certaminis consortiū adhibeas. Hic enim attentiores et alacriores facit uictoriæ spes, ac metus ignominie. Eo cōmento factū est, ut puer intra pauculos dies ludendo, literarum omnium formas et sonos probe calluerit, quod literatorum uulgus, flagris, minis, et conuicijs suis uix triennio possunt efficere. Mihi tamen non probatur in huiusmodi rationibus, quorūdam nimis operosa industria, qui hæc per ludum latrunculorum aut alceæ adumbrant. Quum enim ipsi lusus superent puerorum captum, quomodo per eos discant literas? Hoc non est subleuare puerorum ingenia, sed labori laborem addere. Quæadmodum sunt machine quedam tam operosæ, ut moram adferant negotio peragendo. Huius generis ferme sunt, quæ de arte memoriæ quidam ad quæstum aut ostentationem potius quàm ad utilitatem excogitarūt, Nam ista memoriam corrumpunt potius. Optima memoriæ ars est, penitus intelligere, intellecta in ordinē redigere, postremo subinde repetere, quod meminisse uelis. Et insitū est paruulis uincendi studium, et inuidentiæ seminarium quoddam, deinde metus ignominie et laudis amor, præsertim ijs qui sunt erectioris ingenij ac uinidæ indolis. His affectibus abutetur formator ad studij profectum. Vbi nihil proficiet, precibus ac blandimentis, neque puerilibus præmiolis, ac laudibus, certamen cū æqualibus erit simulandum. Lau-

detur

detur audiente segni sodalis. Acuet emulatio, quem non
 potuit sola adhortatio. Non tamen expediet sic uictori
 deferre palmam, quasi perpetua sit, sed interim ostendet
 uicto spem, eam ignominiam uigilantia sarcindi, quod
 facere solent in bello duces. Nonnunquam permittendū
 est, ut puer existimet se uincere quū sit inferior. Postre-
 mo uicissitudine laudum ac uituperiorū alet in illis uti-
 lem, ut ait Hesiodus, contentionem. Fortasse pigebit ali-
 quem seuerioris ingenij, sic inter pueros ineptire. Sed
 eundem interim nec piget, nec pudet bonam dici partem
 cum catellis Melitæis, aut cū Cercopithecis ludere, aut
 cum coruo psittacoq; fabulari, aut cū Morione nugari.
 His ineptijs res maxime seria agitur, & mirum est bo-
 nis uiris hinc esse minus uoluptatis, quum pietas ac spes
 amplissimi fructus & illa solet iucunda reddere, quæ per
 se sunt austera. Fateor grāmatices præceptiones initio
 subausteras esse, magisq; necessarias esse quàm iucundas.
 Verum his quoq; bonam molestiæ partem adimet præ-
 cipientis dexteritas. Optima tantum primum ac simpli-
 cissima præcipienda sunt. Nunc quibus ambagibus ac
 difficultatibus excruciantur pueri, dum ediscunt litera-
 rum nomina, priusquàm agnoscant figuras, dum in no-
 minum ac uerborum inflexionibus coguntur ediscere;
 quot casibus, modis ac temporibus eadem uox respon-
 deat: ueluti, muse, genitiuo & datiuo singulari, nomi-
 natiuo & uocatiuo plurali. Legeris à legor, à legerim,
 & à legero. Quæ carnificina tum pstrepat in ludo, quū
 hæc à pueris exigūtur? Nonnulli literatores, ut ostentent
 eruditionē suam, solent his studiose nonnihil difficulta-

tis addere. Quod uitium reddit omnium penè discipli-
 narum initia perplexa molestaq; , præsertim in dialecti-
 ca. Quibus si cōmonstres commodiorem docendi uiam,
 respondent se ad eum modum institutos, nec patiuntur
 quicquam melius esse pueris, quàm ipsis pueris accidit.
 Vitanda est igitur omnis difficultas uel non necessaria,
 uel intempestiua. Mollius fit quod suo tēpore geritur.
 Verum ubi iam deuoranda est necessaria difficultas, ibi
 formandæ pueritiæ artifex, quantum potest probos &
 amicos medicos studebit imitari, qui absinthiatum phar-
 macum porrecturi, ut inquit Lucretius, poculorū oras
 melle prælinunt, quo puer illectus dulcedinis uoluptate
 salutiferam amaritudinem non reformidet, aut ipsi etiam
 pharmaco saccarum, aut aliud grati saporis admiscant.
 Quin & dissimulant esse pharmacum. Nonnunquam
 enim horrorē adfert sola imaginatio. Deniq; facile uin-
 citur hoc tedium, si non simul & immodice, sed pau-
 latum & ex interuallis tradantur. Quanquam nō opor-
 tet plus satis diffidere puerorum uiribus, si quid forte
 laboris sit exhauriendū. Non ualet robore puer, at ua-
 let assiduitate, ualet habilitate naturæ. Non ualet ut tau-
 rus, at ualet ut formica. In quibusdam & elephantus à
 musca superatur. In eo quidq; ualet ad qd̄ natura com-
 positum est. An non uidemus pueros tenellos mira agi-
 litate totum cursitare diem, nec sentire lassitudinē? Idem
 si faciat Milo, fatigaretur. Quid in causa? Quia lusus
 ætati cognatus est, & lusum imaginantur, non laborē.
 Est autē in re quauis maxima molestiæ pars, imagina-
 tio, quæ mali scnsus adfert interdum, etiam ubi nihil est
 mali.

mali. Proinde quum hanc naturæ providentia parvulis
 ademerit, ut quantum deest viribus, tantum hac parte
 subleventur: præceptoris, ut ante diximus, partes erunt,
 eandem multis rationibus excludere, studioq; lusus per-
 sonam inducere. Sunt et lusuū species non indigne li-
 beris, quibus subinde laxanda est studiorū intēsio post-
 quàm eò peruentum est, ut ad maiora uocētur, quæ sine
 cura, laboreq; percipi non possunt: quod genus sunt,
 tractare themata, uertere latina græce, aut græca lati-
 ne, aut cosmographiam ediscere. Sed omniū maxime cō-
 tulerit, si puer consuerit, diligere ac reuereri præcepto-
 rem, amare mirariq; literas, metuere ignominiam, capi
 laude. * Restat unus ille scrupulus, quē obijcere solent Tertia pro-
 ij, qui dicunt minorē esse profectum, qui tribus illis aut positio.
 quatuor annis acquiritur puero, quàm ut operæ precii
 sit, uel tantum capere laboris in docēdo, uel tantū sum-
 ptus impendere. At isti quidem mihi uidentur non tam
 consulere pueris quàm facultatibus, aut doctōri parcere.
 Verū ego patrem esse negarim, qui quum de formando
 filio res uertitur, anxiam sumptus rationē habet. Tum
 ridicula quædam clementia fuerit, quo præceptor non-
 nihil operæ lucri faciat, aliquot annorum iacturam in
 filio facere. Sit sanē uerum, quod non negat Fabius, post
 uno anno plus effici, quàm primis illis tribus aut qua-
 tuor, quid est quid hoc quaecunq; lucrum contemna-
 mus in re multo preciosissima? Donemus esse perpusil-
 lum, tamen hoc præstabat agere puerū, quàm aut omni-
 no nihil, aut aliquid dediscendum discere. Quibus curis
 melius occupabitur illa ætas, simul atq; fari cœperit,

quæ non potest esse prorsus ociosa? Deinde quantulum-
 cunq; est quod prior ætas contulerit, maiora tamen ali-
 qua discet puer, eo ipso anno, quo minora forent discen-
 da, nisi illa prius occupasset. Hoc, inquit Fabius, per sin-
 gulos annos prorogatum in summam proficit, et quæ-
 tum in infantia præsumptum est temporis, adolescentiæ
 acquiritur. Ne repetam quod primis illis annis quædam
 facile discuntur, quæ à gravioribus maiore negotio per-
 cipiuntur. Facillime enim discitur quod suo tempore dis-
 scitur. Demus illa esse pusilla, modo fateamur esse neces-
 saria. Tametsi mihi quidem non adeò uidetur exiguus
 ad eruditionem gradus, utriusq; linguæ si non peritiam
 certe gustum assequutum esse, tum tot rerum uocabula,
 deniq; prompte legendi scribendiq; facultatem auspica-
 tum esse. Non piget in rebus multo uilioribus occupa-
 re quicquid possumus quantumuis exigui lucelli, quod
 Græci, ni fallor, uocant πρὸ ὀδῶ. Vigilans negociator,
 non assis aut teruntij compendium negligit, sic suo cum
 animo reputans, per se quidem exiguum est, sed accrescit
 ad summam, et pusillum pusillo frequenter additum cito
 reddit ingentem acervum. Fabri ærarij surgunt antelu-
 cano, quo dici partem ueluti lucrifaciât. Agricola quæ-
 dam diebus festis agunt domi, quo plus operæ ceteris
 diebus absoluât. Et nos in liberis quatuor annorum dis-
 pendium pro nihilo ducimus, qui neq; tempore sit ul-
 lus sumptus preciosior, neq; literis sit ulla melior pos-
 sessio? Nunquã satis mature incipitur, quod nunquã ab-
 soluitur. Semper enim discendum quandiu uiuimus. At-
 qui ceteris in rebus, lucrum cessatione prætermissum,
 uigilantia

uigilantia sarciri potest. Aetas ubi semel auolarit, auolat autem quàm ocysime, nullis incantamentis reuocari potest. Nugantur enim Poëtae, qui fontem memorant è quo ueluti repubescant grandæui: fallunt medici, qui per nescio quam quintam essentiam pollicentur senibus repubescentiã. Hic igitur oportebat adhibere summam parsimoniam, quod ætatis iactura nulla ratione pensari queat. Adde quod prima quæq; uitæ pars optima creditur, quo parcius hæc est dispensanda. Hesiodus nec in summo, nec in imo probat parsimoniam, quod pleno dolio uideatur præpropera, exhausto sera, proinde in medio parci iubet. At ætatis non oportet usquam abijci parsimoniam, & si ob id parcendum semipieno dolio, quod uinum in medio sit optimum, maxime parcendum est teneris annis, quæ uitæ pars est optima, si exerceas, sed eadem fugacissima. Agricola paulo diligentior, non committit ut ulla pars agrorum omnino cesset, & quæ gignendis frumentis apta non est, eam aut uirgultis conserit, aut pascuis relinquit, aut cleribus instruit. Et nos optimam cui partem, citra frugem omnem literariam effugere patiemur? Noualis recens uel in hoc aliqua fruge occupandus est, ne incultus ex se gignat zizania. Nam omnino aliquid gignat oportet. Itidem tenera mens infantis, nisi protinus frugiferis disciplinis occupetur, uitij obducitur. Testa liquoris odorem, quo primum imbuta fuit diu reddit, atq; ægre dediscit. Sed testam recetem ac uacuam, seruare licet cui uoles liquori. Mens aut bonam frugem gignit, si bonũ semen iniicias, aut si negligas, inutilibus ac mox reuellendis occupatur.

Non parum lucri fecit, qui damnum effugit. Nec exitum ad uirtutem momētum attulit, qui uitium exclusit. Sed quid plura? Vis uidere quanti referat, mature quis formetur ad eruditionem an secus? Contemplare, quantum prisca uirenti etiamnum etate praeſtiterint, & quā hodie nihil poſſunt qui in ſtudijs conſenuerunt. Elegias amorum admodum adoleſcens ſcripſit Ouidius. Quis idem nunc poſſit ſenex? Lucanus qualis fuerit adoleſcens, declarant illius monumenta. Vnde id? quoniam non maior ſex menſibus, Romam deportatus, ilico traditus eſt duobus clariſſimis grāmaticis, Palemoni & Cornuto. Sodales ſtudiorum habuit, Saleium Baſſum, & A. Perſium, alterum hiſtoria, alterum ſatyrā nobile. Hinc nimirū illa in iuuenē tam omnibus numeris abſoluta cyclopædia, tam admirabilis eloquentia, qui in carmine non minus oratorem ſummum præſtat, quā poëtam. Nec deſunt hoc ſeculo feliciſſimæ institutionis exempla, tametsi rariora, idq; in utroq; ſexu. Caſſandræ uirginis ingenium celebrauit Politianus. Quid autem Verſino puero undecim annis nato mirabilius? Nam huius memoriam uir idem epiſtola ſanè quā eleganti, ſeculorum memoriæ commendauit. Quotumquēq; nunc reperias uirum, qui duas epiſtolas eodem tempore totidem notarijs dictare poſſit, ut & in ſingulis quadrent ſententiæ, nec uſquā excidat ſolœciſmus? Puer ille id præſtitit in quinque, quum ex tempore darentur argumenta, & imparatus id faceret. Nonnulli quum hæc uident, exiſtimantes rem eſſe uiribus humanis maiorem, tribuunt ea magicis artibus. Planè magicis artibus fit, ſed
efficax

efficax incantamentum est, mature tradi, docto, probo, & uigilanti præceptori. Ingens pharmacum est, ab eruditus & inter eruditos optima statim discere. Talibus magicis artibus Alexander Magnus adolescens etiamnum, præter eloquentiam omnes philosophiæ partes absoluerat, & nisi bellorum amor ac regnandi dulcedo ingenium hoc abripuisset, poterat inter summos philosophos esse præcipuus. Iisdem artibus C. Caesar tantum adolescens eloquentia mathematicisq; disciplinis ualuit, tantum Imperatores pleriq; tantum M. Tullius, Vergilius, & Horatius ætate uirenti, tum doctrina, tum facundia præstiterunt, quod linguarum elegantiam apud parentes ac nutrices, disciplinas liberales, ueluti poëticen, rhetoricen, historiam, antiquitatis notitiam, arithmeticam, geographiam, ethicen, politicen, ac rerum naturas rudibus statim annis ab eruditissimis didicerunt. Quid nos porro? Pueros nostros ultra pubertatem domi detinemus, ac otio, luxu, delicijsq; corruptos, uix tandem in scholam publicam mittimus. Illic ut res bene cedat, degustant aliquid grammatices, mox simul atq; norūt inflectere uoces, & suppositum appposito recte iungere, perdidicere grammaticam, & ad perturbatam dialecticem admoventur, ubi si quid etiā recte loqui didicerunt, dediscant oportet. Sed infeliciores erat ætas, que me puero modis significandi, & quæstiūculis ex qua ui, pueros excarnificabat, nec aliud interim docens, quàm perperam loqui. Nimirum præceptores illi, ne puerilia docere uiderētur, grammaticen dialectices ac metaphysices difficultatibus obscurabant, nimirum ut præpostere iam

e s proue

proiectiores post maiores disciplinas grāmaticen discerent: quod nunc uidemus aliquot Theologis euenire cordationibus, ut post tot laureas, post omnes titulos, ut iam illis liberum nō sit quicquam nescire, ad eos libros redire cogantur, qui pueris solent praelegi. Non illos infector, praestat sero quā nunquam discere, quod cognitu necessarium est. Deum immortalem, quale seculum erat hoc, quum magno apparatu disticha Ioannis Garlādini adolescentibus, operosis ac prolixis cōmentarijs enarrabantur? Quum ineptis uersiculis, dictandis, repetendis, & exigendis magna pars temporis absuuebatur? Quum edisceretur Florista, & Floretus? Nam Alexandrum inter tolerabiles numerandum arbitror. Deinde quantum temporis peribat in sophistica, in superuacaneis dialecticorum labyrinthis? Ac ne sim prolixior, quā perturbate tradebantur omnes disciplinae, quā moleste, dum quisque professor ostentandi sui gratia, statim in initio ea insulciret discipulis, quae sunt difficillima, nonnunquā & friuola. Nec enim statim praeclarum quod difficile, ueluti sinapis granum ē longinquo matre per foramē acus, difficillimū quidem est, sed ineptum: & nectere aut soluere nodos Cassioticos, res est operosa quidem, sed ociose subtilitatis. Adde quod haec traditur interdum ab indoctis, aut quod deterius est, à perperam doctis, nonnunquā & ab ignauis & improbis, quibus merces longe prior est discipulorum profectu. Huiusmodi quū sit uulgaris institutio, miramur paucis ante senectutem contingere plenā eruditionem? Optima pars cui perit ocio, perit uicijs, quibus infecti minimā temporis

ris

ris portionem impendimus studijs, ~~maximā~~ amoribus, cō
uiujs, & lusibus. Et ad malam materiam adhibetur ni-
hilo melior artifex, aut frivola docens, ~~non~~ ~~discenda~~.
Et post hæc causamur etatis imbecillitatem, nondum do-
cile ingenium, exiguum profectū, aliāq; permulta, quum
re uera quicquid hoc est mali, sinistra institutioni sit im-
putandum. Non te traham sermone longiore. Tantum
istam tuam prudentiam, ceteris in rebus perspicacissi-
mam, appellabo, Consideret quàm chara sit possessio fi-
lius, quàm uaria, quāq; operosa res eruditio, sed eadē
quàm præclara, quanta puerilis ingenij ad omnem insti-
tutionē habilitas, quanta humane mentis agilitas, quàm
facile discuntur, quæ sunt optima quæq; naturæ consenta-
nea, præsertim si à doctis & comibus per lusum tradan-
tur. Deinde quàm tenaciter hæreant ea quibus uacuos ac
rudes animos primum imbuimus, quæ eadem prouectior
etate & percipit difficilior, & obliuiscitur citius. Ad
hæc quàm charus & irreparabilis sumptus sit tempus,
quantum ualeat mature coepisse, quantum suo quidq; tem-
pore agere, quantum possit assiduitas, quàm bene mini-
morū accessione crescit acerruus Hesiodius, quàm fugax
etate, quàm occupata iuuenta, quàm indocilis senectus.
Hæc si tecum expendes, nūquam committes, ut in filio-
lo, nō dicam septēnium, sed ne triduum quidem
prætereat, in quo ad eruditionem
qualicunq; profectu uel præ-
parari, uel instrui pos-
sit. DIXI.

FINIS.

Epilogus.

animus imbibat pietatis seminaria: proxima ut liberales disciplinas & amet, & perdiscat: tertia est, ut ad uitæ officia instruatur: quarta est, ut à primis statim æui rudimentis ciuilitati morū assuescat. Hæc postremā nūc mihi proprie sumpsi. Nā de superioribus quā alij cōplures, tū nos quoq; permulta scripsimus. Quanquam autem externum illud corporis decorum ab animo bene composito proficiscitur, tamē incuria præceptorum nonnunquā fieri uidemus, ut hæc interim gratiam in probis & eruditis hominibus desideremus. Nec inficior hæc esse crassissimā philosophiæ partem, sed ea, ut sunt hodie mortaliū iudicia, plurimum conducit & ad conciliandā beneuolentiā, & ad præclaras illas animi dotes oculis hominū commēdandas. Decet autem ut homo totus sit compositus animo, corpore, gestibus, ac uestitu, sed in primis pueros decet oīs modestia, & in his præcipue nobiles. Pro nobilibus autē habēdi sunt omnes, qui studijs liberalibus excolunt animum. Pingant alij in clypeis suis leones, aquilas, tauros, & leopardos: plus habent ueræ nobilitatis, qui pro insignibus suis tot possunt imagines depingere, quot perdidicerunt artes liberales.

Vt ergo bene cōpositus pueri animus undiq; reluceat, relucet aut potissimū in uultu, sint oculi placidi, ueracūdi, cōpositi, non torui, quod est truculentiæ, nō improbi, quod est impudētiæ, non uagi ac uolubiles, qd' est insaniæ, nō limi, qd' est suspiciosorū et insidias moliētū, nec immodice diducti, quod est stolidorū, nec subinde cōniūtibus genis ac palpebris, qd' est incōstantium, nec stupentes, qd' est attonitorū, id in Socrate notatū, nec nimium acres,

acres, quod est iracundiæ signum, nō innuentes, ac loquaces, qđ est impuditiæ signum, sed animū sedatū ac reuerenter amicū prae se ferentes. Nec enim temere dictū est à priscis sapientibus, animi sedem esse in oculis. Picturæ quidem ueteres nobis loquuntur, olim singularis cuiusdam modestiæ fuisse, semiclusis oculis obtueri, quæadmodū apud Hispanos quosdā, semipetos intueri blandū haberi uidetur & amicū. Itidē ex picturis discimus, olim contractis strictisq; labijs esse, probitatis fuisse argumentū. Sed quod suapte natura decorū est, apud oēs decorū habebitur. Quanquā in his quoq; decet interdū nos fieri polypos, & ad regionis morē nosmet attemperare. Iam sunt quidā oculorum habitus, quos alijs alios addit natura, qui nō cadunt sub nostras præceptiones, nisi qđ incōpositi gestus nō raro uiciant, nō solū oculorum, uerum etiā totius corporis habitum ac formā. Contra cōpositi, quod natura decorum est, reddunt decētius: quod uiciosum est, si nō tollunt, certe tegunt minuuntq;. Inde decorum est clauso oculorum altero quenquam obtueri. Quid enim hoc aliud est, quàm seipsum eluscare? Eū gestum thynnīs ac fabris relinquamus.

Sint exporrecta supercilia, non adducta, quod est toruitatis: non sublata in altum, quod est arrogantiae: non in oculos depressa, quod est male cogitantium.

Frons itē hilari & explanata, mentē sibi bene cōsciam, & ingenium liberale prae se ferens, non in rugas contracta, quod est senij: non mobilis, quod est erinaciorum: non torua, quod est taurorum.

A naribus absit mucoris purulētia, qđ est sordidorū.

Id

Id uiciū Socrati philosopho datū est pbro. Pileo aut ue-
 ste emūgi rusticanū, brachio cubitoue salsamētariorum,
 nec multo ciuilius id manu fieri, si mox pituitā uesti il-
 linas. Strophiolis excipere nariū recremēta decorū, idq;
 paulisper auerso corpore, si qui adsint honoratiores.
 Si quid in solū deiectū est emūcto duobus digitis naso,
 mox pede proteredū est. Indecorū est subinde cū somitu
 spirare naribus, bilis id indicium est. Turpius etiā ducere
 ronchos, qd' est furiosorū, si modo fiat usu. Nā spiritosis
 qui laborāt orthopnoea, dāda est uenia. Ridiculū nari-
 bus uocē emittere, nā id cornicinū est & elephātorum.
 Crissare nasum, irrisorū est et sannionū. Si alijs presen-
 tibus incidat sternutatio, ciuile est corpus auertere. Mox
 ubi se remiserit impetus, signare os crucis imagine, de in-
 sublato pileo resalutatis qui uel salutarūt, uel salutare de-
 buerāt: nā sternutatio quēadmodū oscitatio sensum aurū
 prorsus aufert: precari ueniā, aut agere gratias. Alterū
 in sternutamēto salutare religiosum, & si plures adsint
 natu maiores qui salutēt uirū aut fœminā honorabilem,
 pueri est aperire caput. Porro uocis tinnitū studio intē-
 dere, aut data opera sternutamētū iterare, nimirū ad ui-
 riū ostētationē, nugonū est. ~~Reprimere sonitū quā natu-~~
~~ra facit, ineptorū est qui plus tribuunt, ciuilitati q̄ saluti.~~

Malas tingat natiuus & ingenuus pudor, non fucus
 aut ascititius color. Quāquam is quoq; sic temperandus
 est, ut nec uertatur in improbitatē, nec adducat stuporē,
 & quartū, ut habet prouerbium, insanie gradū. Qui-
 busdā enim hic affectus tam impotens insitus est, ut red-
 dat deliranti simillimum. Temperatur hoc malum si
 puer

puer inter maiores assuescat uiuere, et comœdijs agēdis exerceatur. Inflare buccas fastus indicium est, easdem demittere, est animū despōdentis: alterū est Thrasonis, alterū Iudæ proditoris. Os nec prematur, qđ est metuētis alterius halitū haurire, nec hiet, quod est morionū, sed leniter osculātibus se mutuo labris cōiunctū sit. Minus etiā decorū est subinde porrectis labijs ueluti poppysum facere, quanquā id magnatibus adultis per mediā turbā incedētibus condonandū est, illos enim decēt oīa, nos puerū formamus. Si fors iugeat oscitatio, nec datur auerti aut cedere, strophio uolāue tegatur os, mox imagine crucis obfignetur. Oībus dictis aut factis arridere, stultorū est, nullis arridere, stupidorū. Obscœne dictis aut factis arridere nequicia est. Cachinnus et immodicus ille totum corpus quatiens risus, quem ob id Græci θυγαροῦσιον appellant, nulli decorus est etati, nedum pueritiæ. Dedecet autem quod quidam ridentes hinnitum edunt. Indecorus et ille qui oris rictum late diducit corrugatis buccis, ac nudatis dentibus, qui caninus est et Sardonius dicitur. Sic autem uultus hilaritatem exprimat, ut nec oris habitum dehonestet, nec animum dissolutum arguat. Stultorū illæ uoces sunt, risu diffluo, risu disiliio, risu emorior: et si quæ res adeo ridicula inciderit, ut nolentibus eiusmodi risum exprimat, mappa manuē tegenda facies. Solum aut nullam euidentem ob causam ridere, uel stultitiæ tribuitur, uel insanie. Si quid tamen eiusmodi fuerit obortum, ciuitatis erit alijs æperire risus causam, aut si non putes proferendam, cōmenticiū aliquid adferre, ne quis se derideri suspicietur.

tur. Superioribus dentibus labrum inferius premere, inurbanum est, hic enim est minantis gestus, quemadmodum et inferioribus mordere superius. Quin et labiorum oras lingua circumuoluta subinde lambere ineptum: porrectioribus esse labris, et uelut ad osculum compositis, olim apud Germanos fuisse blandum indicant illorum picturae: porrecta lingua deridere quenquam scurrile est.

Auersus expuito, ne quem conspuas aspergas ue. Si quid purulentius in terram reiectum erit pede, ut dixi, proteratur, ne cui nausæa moueat. Id si non licet, linteolo sputum excipito. Resorbere saliuam inurbanum est, quemadmodum quosdam uidemus non ex necessitate, sed ex usu ad tertium quodque uerbum expuere. Quidam indecore subtili sunt identidem inter loquendum, idque non ex necessitate, sed ex more: is gestus est mentientium, et inter dicendum quid dicant commincentium. Alij minus etiam decore ad tertium quodque uerbum eructant, quæ res si à teneris annis abierit in consuetudinem, hæret etiam in grandiores ætatem. Idem sentiendum de screatu, quibus nominibus à seruo notatur Terentianus Clitipho. Si tussis urgeat, caue ne cui in os tussias, et absit ineptia clarius tussendi, quam natura postulet. Vomiturus secede, nam uomere turpe non est, sed ingluwie uomitum accersisse deforme est. Dentium mundicies curanda est, uerum eos puluisculo candidare puellarium est, sale aut alumine defricare, gingivæ perniciosum, idem lotio facere Iberorum est. Si quid inhæsit dentibus, non cultello, non unguibus, canem felium ue more, non mantili exili eximendum est, sed uel lentisci cuspide, uel penna, uel osculis è gallorum aut
f gallina

gallinarū tibijs detractis. Os mane pura aqua proluere, & urbanum est & salubre, subinde id facere ineptū. De linguae usu suo dicemus loco. Rusticanū est impexo esse capite, adsit mūdicies, nō nitor puellaris. Absint sordes lendiū & uermiculorū. Subinde scabere caput apud alios, parū decet: quemadmodū unguibus reliquū fricare corpus sordidū est, praesertim si fiat usu, nō necessitate. Coma nec frontem tegat, nec humeris inuolitet. Subinde cōcusso capite discutere capillitiū, lasciuientium est equorū. Casariem à fronte in uerticem leua retorquere, parum elegans est, manu discriminare modestius. Inflectere cervicem & adducere scapulas pigritiam arguit, resupinare corpus fastus indicium est, molliter erectum decet. Ceruix nec in leuū, nec in dextrum uergat, hy pocriticum enim, nisi colloquiū aut aliud simile postulet. Humeros oportet aequo libramine temperare, nō in morem antennarū alterum attollere, alterū deprimere. Nā huiusmodi gestus in pueris neglecti, uertūtur in naturam, & corporis habitum praeter naturā deformāt. Itaq; qui praesidia collegerūt consuetudinē inflectēdi corpus, sibi gibbum cōciliant, quem natura nō dederat: & qui deflexum in latus caput habere consueuerunt, in eum habitum indurescūt, ut adulti frustra mutare nitantur. Siquidem tenera corpuscula plantulis similia sunt, quae in quacūq; speciem furca funiculo uel deflexeris, ita crescūt & indurescūt. Vtrunq; brachium in tergū retorquere, simul & pigritiae speciem habet & furis: neq; multo decentius est altera manu in ilia iniecta astare sedere uel, quod tamen quibusdam elegans ac militare uidetur.

detur . At non statim honestum est quod stultis placuit, sed quod naturæ & rationi cōsentaneū est. Reliqua dicentur quū ad colloquium, & conuiuium uentum erit. Membra quibus natura pudorē addidit retegere citra necessitatē procul abesse debet ab indole liberali . Quin ubi necessitas huc cogit, tamē id quoq; decente uerecūdia faciendū est, etiā si nemo testis adsit. Nunquā enim non adsunt angeli, quibus in pueris gratissimus est pudicitiae comes custosq; pudor. Quorū autem conspectum oculis subducere pudicū est, ea multo minus oportet alieno præbere cōtactui. Lotiū remorari uoletudini perniciosum, secretò reddere uerecundū. Sunt qui præcipiāt ut puer compressis natibus uentris flatū retineat. Atqui ciuile non est, dum urbanus uideri studes morbum accersere. Si licet secedere, solus id faciat. Sin minus, iuxta uetustissimū prouerbiū, Tussi crepitū dissimulet. Alioqui quur non eadem opera præcipiunt ne aluum deijciant, quum remorari flatū periculosius sit quā aluum stringere. Diductis genibus sedere, aut diuaticatis tibijs distortis ue stare, Thraconum est. Sediti coëant genua, stanti pedes, aut certe modice diducātur . Quidam hoc gestu sedēt, ut alterā tibiam altero genu suspēdant, nōnulli stant decussatim compositis tibijs, quorū alterū est anxiorum, alterum ineptorum. Dextro pede in læuū femur iniecto sedere priscorum regū mos est, sed improbatus. Apud Italos quidā honoris gratia pedē alterum altero premunt, uniq; propemodū insistant tibiæ ciconiarū ritu, quod an pueros deceat nescio. Itidē in flectendis genibus aliud apud alios decet dedecet ue .

f 2 utrunq;

utrunq; pariter inflectunt, idq; rursus alij recto corpore, alij nonnihil incuruato. Sunt qui hoc ceu muliebre rati, similiter erecto corpore primum dextrum incuruant genu, mox sinistrum, quod apud Britannos in adolescentibus laudi datur. Galli modulato corporis circumactu dextrum duntaxat inflectunt. In his in quibus uarietas nihil habet cum honesto pugnans, liberum erit uel uernaculis uti moribus, uel alienis obsequiū dare, quādo sunt quos magis capiant peregrina. Incessus nec fractus sit, nec præceps, quorum alterum est mollium, alterum furioforum, nec uacillans. Nam ineptam in incessu subclaudicationē Suiceris militibus relinquamus, & ijs qui magnū ornamentū ducunt, in pileo gestare plumas. Tametsi uidimus episcopos hoc gestu sibi placere. Sedentē pedibus ludere stultorū est, quemadmodum & manibus gesticulari, parum integræ mentis indicium est.

DE CULTU.

In summa dictū est de corpore, nūc de cultu paucis, eò quod uestis quodāmodo corporis corpus est, & ex hac quoq; liceat habitū animi conijcere. Quanquā hic certus præscribi modus non potest, eò quod non omnīū par est uel fortuna, uel dignitas, nec apud omnes nationes eadem decora sunt aut indecora, postremo nec omnibus seculis eadē placent displicent ue. Vnde quemadmodum in alijs multis, ita hic quoq; nonnihil tribuendū est, iuxta prouerbiū, νόμος ἡγῶν χάρις, atq; etiam καὶ ἡγεῖν, cui seruire iubent sapiētes. Est tamen in hisce uarietatibus, quod per se sit honestum aut secus, uelut illa
quæ

que nullū habent usum, cui paratur uestis. Prolixas trahere caudas in foeminis ridetur, in uiris improbatur, an Cardinales & Episcopos deceat alijs aestimandū relinquo. Multitia nūquam nō probro data sunt tum uiris, tum foeminis, quandoquidem hic est alter uestis usus, ut ea tegat quæ impudice ostendūtur oculis hominū. Olim habebatur parum uirile, discinctū esse, nūc idem nemini uicio uertitur, quod indusijs, subuculis, & caligis reperitis tegantur pudenda, etiā si diffuat tunica. Alioqui uestis breuior quā ut inclinanti tegat partes quibus debetur honos, nusquam nō inhonesta est. Diffecare uestiæ amentū est, picturatis ac uersicoloribus uti, morionum est ac simiorum. Ergo pro modo facultatum ac dignitatis, proq; regione & more adsit cultui mundicies, nec sordibus notabilis, nec luxum aut lasciuiā, aut fastū prae se ferens. Neglectior cultus decet adolescentes, sed citra immundiciā. Indecore quidam interularū ac tunicarum oras asperginē lotij pingūt, aut sinū brachialiaq; indecoro tectorio incrustant, nō gypso, sed nariū & oris pituita. Sūt quibus uestis in alterū latus defluit, alijs in tergum ad renes usq; nec desunt quibus hoc uideatur elegans. Ut totū corporis habitū & mūdum, & cōpositū esse decet, ita decet illū corpori congruere. Si quid elegantioris cultus dedere parētes, nec teipsum reflexis oculis cōtemplere, nec gaudio gestias, alijsq; ostētes: nam alterum simularū, alterum pauonum: mirentur alij, tu te benecultum esse nescias. Quo maior est fortuna, hoc est amabilior modestia. Tenuioribus in cōditionis solatium concedendum est, ut moderate sibi placeant. At diues

ostentans splendorem amictus, alijs suam exprobrat miseriam, sibiq; conflat inuidiam.

DE MORIBVS IN TEMPO.

Quoties fores templi præteris nudato caput, ac modice flexis genibus, & ad sacra uerso uultu, Christū diuosq; salutato. Idem & aliās faciendū, siue in urbe, siue in agris, quoties occurrit imago crucis. Per adē sacram ne trāsieris, nisi simili religione saltē breui precatiūcula Christū appelles, idq; relecto capite, & utroq; genu flexo. Cū sacra peraguntur, totum corporis habitum ad religionē decet cōponere. Cogita illic præsentē Christū cum innumeris angelorum milibus. Et si qui regem hominem alloquuturus circūstante procerum corona, nec caput aperiat, nec genu flectat, nō iam pro rustico, sed pro insano habcretur ab omnibus: quale est illic apertū habere caput, erecta genua, ubi adest rex ille regū immortalis & immortalitatis largitor, ubi uenerabūdi circūstant ætherei spiritus. Nec refert, si eos nō uides, uident illi te, nec minus certū est illos adesse quā si uideres eos oculis corporeis. Certius enim cernūt oculi fidei, quā oculi carnis. Indecētius etiā est quod qdā in templis obambulant, & peripateticos agunt. Atqui deambulationibus porticus & fora cōueniunt non templa, quæ sacris cōcionibus, mysterijs, ac deprecationi dicata sunt. Ad cōcionantem spectent oculi, huc attentæ sint aures, huc inhiat animus omni cū reuerētia, quasi non hominē audias, sed deum per os hominis tibi loquentē. Quū recitatur Euangelium assurge, & si potes ausculta religiose.

gioſe. Quum in ſymbolo canitur, & homo factus eſt, in genua procūbe, uel hoc pacto te ſubmittens in illius honorē, qui ſemet pro tua ſalute, quū eſſet ſupra omnes cœlos demifit in terras, quum eſſet deus, dignatus eſt homo fieri, ut te faceret deū. Dū peragūtur myſteria, toto corpore ad religionē cōpoſito ad altare uerſa ſit facies, ad Chriſtū animus. Altero genu terrā cōtingere, erecto altero cui leuius innitatur cubitus, geſtus eſt impiorū militū, qui dño Ieſu illudentes dicebāt: Aue rex Iudeorū. Tu demitte utrunq; , reliquo etiā corpore nōnihil inflexo ad uenerationem. Reliquo tempore aut legatur aliquid è libello, ſiue preclarum, ſiue doctrinā ſalutaris, aut mens cœleſte quippiam meditetur. Eo tempore nugas obgannire ad aurem uicini, eorū eſt, qui non credunt illic adeſſe Chriſtum: huc illuc circumferre uagos oculos, amentium eſt. Exiſtima te fruſtra templū adiſſe, niſi inde melior diſceſſeris, puriorq; .

DE CONVIVIIS.

In cōuiuijs adſit hilaritas, abſit petulantia: nō niſi lotus accūbe, ſed ante præſectis unguibus, ne qd in his habeat ſordiū, dicariſq; ϣυπερόνδυν, ac prius clā red i. extreme dito lotio, aut ſi res ita poſtulet, exonerata etiā aluo: & ſordidus. ſi forte ſtrictius cinctū eſſe cōtingat, aliquātulū relaxare uincula cōſultū eſt, qd' in accubitu parū decore fiat. Abſtergēs manus, ſimul abiice qcquid animo ægre eſt. Nam in conuiuiο nec triſtem eſſe decet, nec contriſtare quenquam. Iuſſus cōſecrare mēſam uultum ac manus ad religionem cōponito, ſpectans aut conuiuij primarium,

f 4 aut

aut si fors adest, imaginem Christi, ad nomē Iesu, matrisq; uirginis, utrūq; flectens genu. Hoc muneris si cui alteri delegatū fuerit, pari religione tū auscultato, tū respōdetō. Sedis honorē alteri libēter cede, & ad honoratorem locū inuitatus, comiter excusa: si tamen id crebro serioq; iubeat aliquis autoritate præditus, uerecunde obtempera, ne uideare pro ciuili præfractus. Accumbens utranq; manum super mensam habe, non conuinctim, nec in quadra. Quidā enim indecore, uel unā, uel ambas habēt in gremio. Cubito uel utroq; uel altero inniti mēse, senio morboꝝ laſſis cōdonatur, idē in delicatis quibusdā aulicis, qui se decere putant quicquid agunt, dissimulandum est nō imitādum. Interea cauendum, ne proxime accūbenti cubito, neu ex aduerso accumbēti pedibus sis molestus. In sella uacillare & nunc huic nunc alteri nati uiciſſim insidēre, speciē habet subinde uētris flatum emittētis, aut emittere conantis. Corpus igitur equo libramine sit erectum. Mantile si datur, aut humero sinistro, aut brachio leuo imposito. Cū honoratioribus accubiturus, capite pexo, pileū relinquito, nisi uel regionis mos diuersum suadeat, uel alicuius autoritas præcipiat, cui nō parere sit indecorū. Apud quasdā nationes mos est, ut pueri stantes ad maiorum mēsam capiant cibum extremo loco, reſecto capite. Ibi ne puer accedat nisi iussus, ne hæreat usq; ad conuiuij finem, sed sumpto quod satis est, sublata quadra sua, flexo poble saluet conuiuias, præcipue qui inter conuiuias est ceteris honoratior. A dextris sit poculū & cultellus escarijs rite purgatus, ad leuā panis. Panem una uola pressum, summis digi

digitis refringere, quorundā aulicorū delicias esse sint-
 to, tu cultello seca decenter, nō undiq; reuellens crustū,
 aut utrinq; refecans: delicatorū hoc est. Panē ueteres in
 omnibus cōuiuijs ceu rē sacrā religiose tractabāt, unde
 nunc quoq; mos relictus est, eū forte delapsū in humū
 exosculari. Conuiuiū statim à poculis auspiciari poterū
 est, qui bibūt, non quod sitiant, sed quod soleant. Nec ea
 res solū moribus est inhonesta, uerū etiam officit corpo-
 ris ualetudini. Nec statim post sumptam ex iure offam
 bibendum, multo minus post lactis esum. Pucro sæpius
 quā bis, aut ad summū ter in conuiuiū bibere, nec de-
 corum est, nec salubre. Semel bibat aliquādiu pastus de
 secundo missu, præsertim sicco: dein sub conuiuij finem,
 idq; modice sorbēdo, non ingurgitando, nec equorū so-
 nitu. Tum uinum tum ceruisia nihilo minus quā uinū
 inebrians, ut puerorū uoletudinē lædit, ita mores dedeco-
 rat. Aqua feruida cōuenit ætati, aut si id nō patitur siue
 regionis qualitas, siue alia quæpiā causa, tenui ceruisia
 utitor, aut uino nec ardenti, & aqua diluto. Alioq me-
 ro gaudentes hæc sequūtur præmia, dentes rubiginosi,
 genæ defluētes, oculi lusciosi, mentis stupor, breuiter se-
 nium ante senectā. Antequā bibas præmande cibū, nec
 labra admoueas poculo, nisi prius mantili aut linteolo
 abstersa, præsertim si quis suum poculum tibi porrigit,
 aut ubi de cōmuni bibitur poculo. Inter bibendum in-
 tortis oculis alios intueri illiberale est, quemadmodum
 & ciconiarum exemplo ceruicem in tergum reflecte-
 re, ne quid hæreat in imo cyathos parū est liberale. Salu-
 tantē poculo resalutet comiter, & admotis labris cya-
 f s tho

tho paululum libans bibere se simulet: hoc civili nugoni satis erit. Qui si rusticus urgeat, polliceatur se tum responsurum, quum adoluerit. Quidam ubi uix bene confederint, mox manus in epulas coniiciunt. Id luptuū est, aut eorum qui de chytropode carnes nondum immolatas deuorant, iuxta prouerbium. Primus cibum appositum ne attingito, non tantum ob id quod arguit aurum, sed quod interdum cum periculo coniunctum est, dum qui feruidum inexploratum recipit in os, aut expuere cogitur, aut si deglutiatur adurere gulam, utroque ridiculus aequae ac miser. Aliquantisper morandum, ut puer assuescat affectui temperare. Quo consilio Socrates senex quidem unquam de primo cratere bibere sustinuit. Si cum maioribus accubuit puer, postremus nec id nisi inuitatus manu admoueat patinam. Digitos in iussulenta immergere agrestium est, sed cultello fuscinaue tollat quod uult: nec id ex toto eligat disco, quod solent liguritores, sed quod forte ante ipsum iacet sumat: quod uel ex Homero discere licet, apud quem creber est hic uersiculus,

lipfluero adci
bos paratos ap
positos manus
extendebant.

Οἱ δ' ἐπὶ δνεῖα δ' ἐτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἱάλλον.
Id quoque si fuerit insigniter elegans, alteri cedat, et quod proximum est accipiat. Ut igitur intemperantis est in omnes patinae plagas manum mittere, ita parum decorum patinam inuertere, quo ueniant ad te lautiora. Si quis alius cibum porrexerit elegantiorē, praefatus excusatiunculam recipiat, sed resecta sibi portiuncula, reliquum offerat ei qui porrexerat, aut proxime assidenti communice. Quod digitis excipi non potest, quadra excipiendum est. Si quis est placenta uel artocrea porrexit aliquid

aliquid cocleari, aut quadra excipe, aut cocleare porre-
ctū accipe, & inuerso in quadrā cibo, cocleare reddito.
Si liquidius est qd' datur gustandū sumito, & cocleare
reddito, sed ad mātile extersum. Digitos unctos uel ore
prælingere, uel ad tunicā extergere pariter inciuile est,
id mappa potius aut mantili faciendum. Integros bolos
subito deglutire ciconiarū est, ac balatronū. Si quid ab
alio fuerit resectum, inciuile est manum quadramue por-
rigere, priusquam ille structor offerat, ne uideare præri-
pere, quod alteri paratū erat. Quod porrigitur aut tri-
bus digitis, aut porrecta quadra excipiendū. Si qd' offer-
tur non cōgruit tuo stomacho, caue ne dixeris illud co-
mici Clitiphonus, non possū pater, sed blande agito gra-
tias. Est enim hoc urbanissimū recusandi genus. Si per-
stat inuitator, uerecūde dicito aut non cōuenire tibi, aut
te nihil amplius requirere. Discenda est à primis statim
annis secādi ratio, nō superstitiosa, qd' quidā faciunt, sed
ciuilis & cōmoda. Aliter enim inciditur armus, aliter co-
xa, aliter ceruix, aliter cratis, aliter capus, aliter phasia-
nus, aliter perdix, aliter anas, qua de re sigillatim præci-
pere, ut prolixū sit ita nec operæ preciū. Illud in uniuer-
sum tradi potest, Apitiorū esse omni ex parte, quicquid
palato blāditur abradere. Abs te semesa alteri porrige-
re, parum honesti moris est. Panē præosum iterum in
ius immergere rusticānū est. Sicut & cibum māsū fau-
cibus eximere, & in quadrā reponere, inelegans est.
Nā si quid forte sumptum est, quod deglutiri non expe-
dit, clā auersus aliquo projiciat. Cibū ambesum aut ossa
semel in quadrā seposita repetere, uicio datur. Os-
sa,

sa, aut si quid simile reliquum est, ne sub mensam abieceris, paup̄m̄tum cōspurcans, nec in mense stragulam proijce, nec in patinam repone, sed in quadræ angulū sepone, aut in discū qui apud nonnullos reliquijs excipiendis apponitur. Canibus alienis de mēsa porrigere cibū, ineptiæ tribuitur: ineptius est illos in conuiuiū contrectare. Oui putamen digitorum unguibus aut pollice repurgare ridiculū est: idem inserta lingua facere magis etiā ridiculū, cultello id fit decētius. Ossā dentibus arrodere caninū est, cultello purgare ciuile. Tres digiti salino imprefsi, uulgari ioco dicūtur agrestii insignia. Cultello sumēdū est salis quantum satis est. Si longius abest salinum, porrecta quadrā petendū est. Quadrā aut patinā cui saccarū aut aliud suauē quiddam adhæsit, lingua lambere felium est, nō hominū. Carnē prius minutim in quadrā diffecet, mox addito pane simul aliquādiu mandat, priusquā traiciat in stomachū. Id nō solum ad bonos mores, uerum etiam ad bonam ualeitudinem pertinet. Quidā deuorāt uerius quā edūt, nō aliter quā mox, ut aiunt, abducendi in carcerem. Latronum est ea tuburcinatio. Quidā tantum simul in os ingerunt, ut utrinque ceu folles tumeant buccæ, alij mandendo diductu labiorū sonitū edunt porcorum in morem. Nōnulli uorandi studio, spirant etiam naribus, quasi præfocandi. Ore pleno uel bibere, uel loqui nec honestum est, nec tutum. Vicissitudo fabularum interuallis dirimat perpetuum esum. Quidam citra intermissionem edunt bibūt uē, non quod esuriant sitiantue, sed quod alioqui gestus moderari non possunt, nisi aut scabant caput, aut scalpant dentes, aut gesti

gesticulentur manibus, aut ludant cultello, aut tussiant, aut screent, aut expuant. Ea res à rustico pudore profecta nōnullam insanīe speciem habet. Auscultandis aliorum sermonibus fallendū est hoc tēdij, si nō datur oportunitas loquendi. Incivile est, cogitabundū in mensa accumbere. Quosdam autem uideas adeo stupentes, ut nec audiāt quid ab alijs dicatur, nec se comedere sentiāt, et si nominatim appelles, uelut è somno excitati uideantur. Adeo totus animus est in patinis. Inurbanum est oculis circumactis obseruare quid quisq; comedat, nec decet in quenquam conuiuiarum diutius intentos habere oculos: inurbanius etiā trāsuerim hircus intueri, qui in eodem accūbunt latere: inurbanissimū, retorto in tergum capite contemplari, quid rerū geratur in altera mensa. Effutire si quid liberius inter pocula dictū factumue sit, nulli decorum est, nedum puero. Puer cū natu maioribus accūbens nunquā loquatur, nisi aut cogat necessitas, aut abs quopiam inuitetur. Lepide dictis modice arrideat, obscœne dictis ne quando arrideat, sed frontem contrahat si præcellit dignitate qui dixit, sed ita uultus habitum temperet, ut aut nō audisse, aut certe non intellexisse uideatur. Mulieres ornat silentiū, sed magis pueritiā. Quidā respondent priusquā orationē finierit qui compellat, ita sepe fit, ut aliena respondens sit risui, detq; ueteri locum prouerbio, ἄμαρ ἀπὸ ἡττοῦ. Docet hoc rex ille sapientissimus, stultitiæ tribuens respondere priusquā audias, non audit autem qui non intellexit. Si minus intellexit percontantem, paulisper obticescat, donec ille quod dixit sponte repetat. Id si nō facit, sed respōsum urget,

blande

blande ueniam præsatus puer, oret ut quod dixerat dicat denuo. Intellecta percōtatione, paululum interponat moræ, deinde tū paucis respondeat tū iucunde. In conuiuio nihil effutiendū, quod offuscet hilaritatem. Absentiū famā ibi lædere piaculum est. Nec cuiquā illic suus refri cādus est dolor. Vituperare quod appositū est, inciuilitati datur, et ingratum est conuiuatori. Si de tuo præbe tur conuiuū, ut excusare tenuitatem apparatus urbanū, ita laudare aut cōmemorare quāti consiterint, insuauē profecto condimētum est accumbentibus. Deniq; si quid à quoquā in cōuiuio fit rusticius per imperitiā, ciuilitē dissimulandū potius quā irridendum. Decet compotā tionem libertas. Turpe est, sub dium, ut ait Flaccus, rapere, si quid cui super cœnā excidit incogitātius. Quod ibi fit dicitur ue, uino inscribendum, ne audias, μισὼ μνάμονα συμποτῶν. Si cōuiuū erit quā pro puerili etate proluxius, et ad luxū tēdere uidebitur, simul atq; senseris naturæ factum satis, aut clā, aut ueniā precatus te subducito. Qui puerilē etatem adigūt ad inediā, mea quidē sententia insaniunt, neq; multo minus ij qui pue ros immodico cibo diffarciūt. Nā ut illud debilitat tene ri corpusculi uiriculas, ita hoc animi uim obruit. Moderatio tamen statim est discenda. Citra plenā saturitatem reficiendum est puerile corpus, magisq; crebro quā copiose. Quidam se saturos nesciunt, nisi dum ita distentus est uenterculus, ut in periculum ueniant ne dirumpatur, aut ne per uomitum reiiciat onus. Oderunt liberos qui illos etiamnum teneros cœnis in multam noctem producis perpetuo sinunt asidere. Ergo si surgendum erit à proli

prolixiore conuiuio, quadram tuam cum reliquijs tollito, ac salutato qui uidetur inter cōuiuas honoratissimus, mox & alijs simul, discedito, sed mox rediturus, ne uideare lusus aut alterius parum honeste rei gratia te subduxisse. Reuersus ministrato si quid opus erit, aut reuerenter mēse assistito, si quis quid iubeat expectās. Si quid apponis aut submoues, uide ne cui uestē iure perfundas. Candelā emuncturus, prius illam è mensa tollito, quodq; emunctū est, protinus aut harenæ immergito, aut solea proterito, ne quid ingrati nidoris offēdat nares. Si quid porrigis infundis ue, læua id facias caueto. Iussus agere gratias, cōpone gestus, paratū te significās donec silētibus cōuiuis dicēdi tēpus adfuerit. Interim uultus ad cōuiuio præsidentē reuerēter uersus sit et cōstāter,

DE CONGRESSIBVS.

Si quis occurrerit in uia, uel senio uenerādus, uel religione reuerēdus, uel dignitate grauis, uel alioqui dignus honore, meminerit puer de uia decedere, reuerēter aperire caput, nōnihil etiā flexis poplitibus. Ne uero sic cogitet, quid mihi cū ignoto, quid cū nihil unquā bene de me merito? Non hic honos tribuitur hoī, nō meritis sed deo. Sic deus iussit per Solomonem, qui iussit assurgere cano: sic per Paulum qui presbyteris duplicatum honorem præcipit exhibere, in summa, omnibus præstare honorem quibus debetur honos, cōplectens etiam ethnicum magistratum: & si Turca, quod absit, nobis imperet, peccaturi simus si honorem magistratui debitum illi negemus. De parentibus interim nihil dico, quibus se-

cun

cundū deum primus debetur honos. Nec minor præceptoribus, qui mentes hominū quodammodo dū formant, generant. Iā & inter æquales illud Pauli locum habere debet, honore inuicem præueniētes. Qui parē aut inferiorē honore præuenit, nō ideo fit ipse minor, sed ciuiliior, & ob id honoratior. Cum maioribus reuerēter loquendū & paucis, cū æqualibus amāter et comiter. Inter loquēdum pileum leua teneat, dextra leuiter admota umbilico: aut qd' decētius habetur, pileū utraq; manu iuncta suspensum, pollicibus eminentibus, tegat pubis locū. Librū aut galerū sub axilla tenere rusticus habetur. Pudor adsit, sed qui décoret, non qui reddat attonitum. Oculi spectent eum cui loqueris, sed placidi simplicesq; nihil procax improbumque præ se ferentes. Oculos in terram deijcere, quod faciūt catoblepæ, malæ cōsciētiæ suspicionem habet. Trāsuerſim tueri, uidetur aduersantis. Vultū huc illuc uoluere, leuitatis argumentū est. Indecorum est interim uultum in uarios mutare habitus, ut nūc corrūgetur nasus, nunc cōtrahatur frons, nunc attollatur superciliū, nūc distorqueātur labra, nūc diducatur os, nūc prematur, hæc animū arguunt Protei similem. Indecorū & illud, concusso capite iactare comam, sine causa tussire, screare, quemadmodū & manu scabere caput, scalpere aureis, emungere nasum, demulcere faciē, quod est ueluti pudorem abstergentis, suffricare occipitium, humeros adducere, quod in nonnullis uidemus Italis. Rota to capite negare, aut reducto accersere, & ne persequar omnia, gestibus ac nutibus loqui, ut uirum interdū deceat, puerū minus decet. Illiberale est iactare brachia,

chia, gesticulari digitis, uacillare pedibus, breuiter non lingua, sed toto corpore loqui, quod turturū esse fertur, aut motacillarum, nec multū abhorrens à picarū moribus. Vox sit mollis ac sedata, nō clamosa, quod est agricolarū, nec tam pressa, ut ad aures eius cui loqueris nō perueniat. Sermo sit nō præceptus, & mentē præcurrens, sed lentus & explanatus. Hoc etiam naturalem battarismum, aut hæsitantiam, si non in totū tollit, certe magna ex parte mitigat, quum præcipitatus sermo multis uiciū conciliet quod non dederat natura. Inter colloquendum subinde titulum honorificum eius quē appellas repetere ciuilitatis est, Patris ac matris uocabulo nihil honorificentius, nihil dulcius, Fratris sororis uel nomine nihil amabilius. Si te fugiunt tituli peculiare, omnes eruditi sunt tibi præceptores obseruandi, omnes sacerdotes ac monachi, reuerēdi patres, omnes æquales, fratres & amici, breuiter omnes ignoti domini, ignotæ domine. Ex ore pueri turpiter auditur iusiurandū, siue iocus sit, siue res seria. Quid enim turpius eo more, quo apud nationes quasdā ad tertium quodq; uerbū deierāt etiā puellæ, per panē, per uinū, per candelā, per quid non? Obscœnis dictis, nec linguā præbeat ingenuus puer, nec aures accommodet. Deniq; quicquid inhoneste nudatur oculis hominum, indecēter ingeritur auribus. Si res exigat, ut aliquod membrum pudendum nominetur, circumitione uerecunda rem notet. Rursus si quid inciderit, quod auditori nauseam ciere possit, uelut si quis narret uomitū, aut latrinā, aut oletū, præfetur honorē auribus. Si quid refellendū erit caue dicat, haud uera prædicas, præser-

tim si loquatur grādiōri natu, sed præfatus pacē, dicat, mihi secus narratū est à tali. Puer ingenuus cū nemine contentiōnē suscipiat, ne cū æqualibus quidem, sed cedat potius uictoriā si res ad iurgium ueniat, aut ad arbitriū prouocet. Ne cui se præferat, ne sua iactet, ne cuiusquā institutū reprehendat, aut ullius nationis ingenium mores uē suggillet, ne quid arcani creditū euulget, ne nouos spargat rumores, ne cuius obtreſcet famæ, ne cui probro det, utiū natura insitū. Id enim nō solum contumeliosum est & inhumanū, sed etiā stultū, ueluti si quis luscum appellet luscum, aut loripedē loripedē, aut strabum strabum, aut nothū nothum. His rationibus fiet, ut sine inuidia laudē inueniat, & amicos pares. Interpellare loquentē antequam fabulā absoluerit, inurbanum est. Cū nemine similitudinem suscipiat, comitatem exhibeat omnibus, per paucos tamen ad interiorē familiaritatē recipiat, eosq; cum delectu. Ne cui tamen credat quod tacitum uelit. Ridiculum enim est ab alio silentij fidē expectare, quā ipse tibi non præstes. Nullus autem est adeo linguae cōtinentis, ut non habeat aliquē, in quem transfundat arcanum. Tutissimū autē est nihil admittere, cuius te pudeat si proferatur. Alienarum rerum ne fueris curiosus, & si quid forte conspexeris audieris uē, fac quod scis nescias. Literas tibi non oblatas limis intueri parū ciuile est. Si fors te præſente scrinium suū aperit aliquis, subducito te. Nam inurbanū est inspicere, cōtreſcere aliquid inurbanius. Itē si senseris inter aliquos secretius oriri colloquium, submoue te dissimulāter, & in eiusmodi colloquiū ne temet ingeras non accitus.

De

DE LVSIV.

In lusibus liberalibus adsit alacritas, absit peruicacia rixarū parens, absit dolus, ac mendaciū. Nā ab his rudimētis proficitur ad maiores iniurias. Pulchrius uincit qui cedit cōtentioni, quā qui palmā obtinet. Arbitris ne reclamita. Si cū imperitioribus certamen est, possisq; semper uincere, nōnunquā te uinci patere, quo ludus sit alacrior. Si cū inferioribus luditur, ibi te superiorē esse nescias. Animi causa ludendum est, non lucri gratia. Aiunt puerorū indolem nusquā magis apparere, quā in lusu. Si cui ad dolos, ad mendacium, ad rixam, ad irā, ad uiolentiam, ad arrogantiam propensius ingenium, hic emicat naturæ uicium. Proinde puer ingenuus nō minus in ludo quā in conuiuiō sui similis sit.

DE CVBICVLO.

In cubiculo laudatur silentium & uerecūdia. Certe clamor & garrulitas indecora est, multo magis in lecto. Siue cum exuis te, siue cū surgis, memor uerecūdiae: caue ne quid nudes aliorū oculis, quod mos & natura tectū esse uoluit. Si cum sodali lectum habes cōmunem, quietus iaceto, neq; corporis iactatione uel teipsum nudes, uel sodali detractis pallijs sis molestus. Priusquā reclines corpus in cervical, frōtē & pectus signa crucis imagine, breui precatiūcula temet Christo cōmēdās. Idē facito quū mane primū temet erigis, à precatiūcula diē auspicans. Nō enim potes ab omīne feliciore. Simul ac exoneraueris aliū, ne quid agas, nisi prius lota facie manibusq; & ore proluto. Quibus cōtigit bene nasci,

his turpe est generi suo nō respondere moribus. Quos fortuna uoluit esse plebeios, humiles, aut etiā rurestres, his impensius etiam adnitendum est, ut quod sors inuēdit, morum elegantia pensent. Nemo sibi parentes aut patriam eligere potest, at ingenium moresq; sibi quisq; potest fingere. Colophonis uice addam præceptiunculam, quæ mihi uidetur propemodum primo digna loco. Maxima ciuitatis pars est, quum ipse nusquam delinquas, aliorum delictis facile ignoscere, nec ideo sodalem minus habere charum, si quos habet mores incondiores. Sunt enim qui morum ruditatem, alijs compensent dotibus. Neq; hæc ita præcipiuntur quasi sine his nemo bonus esse possit. Quod si sodalis per inscitiam peccet in eo sanè, quod alicuius uidetur momenti, solū ac blande monere ciuitatis est.

Hoc quicquid est muneris fili charissime, uniuerso puerorum sodalitus per te donatum esse uolui, quo statim hoc congiario simul & commilitonum tuorum animos tibi concilies, & illis liberalium artium ac

morum studia cōmendes. Præclaram indolem tuam Iesu benignitas seruare dignetur, semperq; in melius pro-

uehere. Datum apud Fri-

burgum Brisgoiæ,

Mense Mar-

tio, Anno

M, D. XXX.

D. Eras

D[▷] ERASMVVS

RO~~T~~ PETRO VITERIO,
 Liberalium disciplinarum professo-
 ri eximio S. D.

NAE TV rem istā, mi Petre suavis-
 sime, & perspicis acute, & grauer
 uereq; iudicas, plurimum referre, qua
 ratione, quoq; ordine quid instituas,
 idq; maximū habere momentū, cum cæ
 teris in rebus omnibus, tum uero præcipue in bonarum
 studijs literarū. An non uidemus ingētia pondera, si ar-
 tem adhibeas, minimo tolli negotio, quæ nullis alioqui
 uiribus moueri poterant? Quemadmodū & in bello nō
 perinde refert, quantis copijs, quantisq; uiribus hostem
 adoriaris, ut quā probe instructo exercitu, quo cōsi-
 lio, quoq; ordine pugnā capeffas. Ac multo celerius quō
 tendūt, perueniunt ij, qui semitas cōpendiarias norunt,
 quā qui annē, ut ait Plautus, ducē sequūtur, & uel cō
 tempto Pythagora ὁ Λεωφόρος ingrediuntur, uel ua-
 rijs etiā errorū ambagibus circumaguntur. Proinde ro-
 gas, ut tibi studiorū ordinē, ac uiam, formamq; præscri-
 bam, quā tu, ueluti Thesci filiū secutus, & in autorū la-
 byrinthis citra errorē uersari queas, & ad eruditionis
 summā celerius emergere, uel magis aliorū studijs cōsu-
 lere, quos bonis literis instituis, quādoquidē ipse iā pro-
 pēmodū ad eruditionis fastigiū peruenisti. Equidē pro
 mea certe uirili nō grauatim parebo homini tam amico,

g 3 ut

ut nephas sit quidvis etiā flagitanti negare, nedum rem tam honestam, tamq; frugiferā. Quod si senseris nostrū hoc cōsiliū tibi cōmodo fuisse, tui candoris erit, & alijs ad bonas literas ententibus, digito uiam indicare.

PRINCIPIO duplex omnino ui-
detur cognitio, rerum, ac uerborū.
Verborum prior, rerū potior. Sed
nonnulli dum ἀντιπρῶτος, ut aiunt,
πρῶτος ad res discendas festinant, ser-
monis curā negligunt, & male affe-
ctato compendio, in maxima incidunt dispendia. Etenim
cum res non nisi per uocū notas cognoscantur, qui ser-
monis uim nō callet, is passim in rerū quoq; iudicio cæ-
cutiat, hallucinetur, deliret necesse est. Postremo uideas
nullos omnium magis ubiq; de uoculis cauillari, quā eos
qui iactitant sese uerba negligere, rem ipsā spectare.
Quapropter utroq; in genere statim optima, & quidē
ab optimis sunt discenda. Quid enim stultius, quā ma-
gno labore discere, quæ postea maiori cogaris dedisce-
re? Nihil autē facilius discitur, quā quod rectū, ac ue-
rū est. At praua si semel inhæserint ingenio, dictu mirū
quā nō possint reuelli. Primū igitur locū Grammatica
sibi uēdicat, eaq; protinus duplex tradēda pueris, Græ-
ca uidelicet, ac Latina. Non modo quod his duabus lin-
guis omnia fermē sunt prodita, quæ digna cognitu ui-
deantur, uerū etiam quod utraq; alteri sic affinis est, ut
ambæ citius percipi queant cōiunctim, quā altera sine
altera, certe quā latina sine græca. A græcis auspiciari

nos

nos mauult Quintilianus, sed ita, si his literis perceptis, nō longo interuallo latinæ succedant, sanè utraq; pari cura tuēdas esse monet, atq; ita futurū, ut neutre alteris officiāt. Ergo utriusq; linguæ rudimēta & statim, & ab optimo præceptore sunt haurienda: qui si forte non cōtingat, tum (quod est proximū) optimis certe utendum autoribus, quos equidē perpaucos, sed delectos esse uelim. Inter græcos Grāmaticos nemo nō primū locū tribuit Theodoro Gaze, proximū mea sentētia Constan- tinus Lascaris sibi iure suo uendicat. Inter latinos uetustiores Diomedes. Inter recentiores haud multū uideo discriminis, nisi quod Nicolaus Perottus uidetur omniū diligentissimus, citra superstitionem tamen. Verū ut huiusmodi præcepta fateor necessaria, ita uelim esse quantū fieri possit, quā paucissima, modo sint optima. Nec unquā probaui literatorū uulgus, qui pueros in his inculcandis complures annos remorantur. Nam uera emēdate loquendi facultas optime paratur, cū ex castigate loquentiū colloquio conuictūq; tum ex eloquentiū autorum assidua lectione, è quibus ij primum sunt imbibendi, quorū oratio præter quā quod est castigatissima, argumenti quoq; illecebra aliqua discipulis blandiatur. Quo quidē in genere primas tribuerim Luciano, alteras Demostheni, tertias Herodoto. Rursum ex Poētis primas Aristophani, alteras Homero, tertias Euripidi. Nam Menandrum, cui uel primas daturus eram, desideramus. Rursum inter latinos quis utilior loquēdi autor quā Terētius? purus tersus, & quotidiano sermoni proximus, tum ipso quoq; argumēti genere iucundus ad-

lescentiæ. Huic si quis aliquot selectas Plauti comœdias putet addendas, quæ uacent obscœnitate, equidem nihil repugno. Proximus locus erit Vergilio, tertius Horatio, quartus Ciceroni, quintus C. Cæsari. Sallustiũ si quis adiungendum arbitrabitur, cum hoc nõ magnopere cõtenderim, atq; hos quidem ad utriusq; linguæ cognitionem satis esse duco. Neq; enim mihi placent, qui in euoluendis hunc in usum autoribus, etiam quibuslibet, uitam omnem cõtèrunt, prorsus infantem existimãtes eum, quæ ulla chartula suffugerit. Ergo parata sermonis facultate, si non luxuriosa, certe casta, mox ad rerũ intelligentiam conferendus est animus. Tamen si ex his etiam scriptoribus, quos expoliendæ linguæ gratia legimus, non mediocris obiter rerum quoq; cognitio percipitur, uerũ ex instituto omnis ferè rerum scientia à Græcis autoribus petèda est. Nam unde tandem haurias uel purius, uel citius, uel iucundius quàm ab ipsis fontibus? Sed quo ordine disciplinæ discendæ sint, et ex quibus potissimũ præceptoribus, id aliàs fortasse rectius ostendemus. Interim ad primæ ætatis studia reuertamur. Vt igitur ex his autoribus unde linguæ copiam petendã esse diximus, fructum capias et maturius, et uberiorem, Laurentium Vallam tibi censeo diligenter euoluendum, qui de latini sermonis elegantia scripsit elegantissime. Huius adiutus præceptionibus, ipse per te non pauca annotabis. Neq; enim te uelim per omnia uelut addictum, Laurentianis seruire præceptis. Adiuuabit hoc quoq; si figuras grammaticas à Donato ac Diomede traditas edideris, si carminis leges ac formas omnes tenueris, si rhetorices

rices summan, hoc est propositiones, Locos probatio-
num, exornationes, amplificationes, transitionū formu-
las in promptu habueris. Conducunt enim hæc nō solum
ad iudicandum, uerumetiam ad imitandum. His itaq; re-
bus instructus inter legendū autores non oscitanter ob-
seruabis, si quod incidat insigne uerbū, si quid antique
aut noue dictum, si quod argumentum, aut inuentum a-
cute, aut tortum apte, si quod egregium orationis de-
cus, si quod adagium, si quod exemplum, si qua senten-
tia digna quæ memoriæ commendetur. Isq; locus erit
apta notula quapiam insig niendus. Notis enim non so-
lum uarijs erit utendum, uerumetiam accōmodatis, quo
protinus quid rei sit, admoneant. Ad hæc si quis diale-
cticen addendam statuet, non admodum refragabor, mo-
do ab Aristotele eam discat, non ab isto loquacissi-
mo sophistarum genere, neque rursum ibi desideat, &
uelut ad scopulos (ut inquit Gellius) sireneos consene-
scat. Verum illud interim memineris, optimum dicendi
magistrum esse stilū. Erit hic igitur in carmine, in ora-
tione libera, in omni argumenti genere diligenter exer-
cendus. Neque negligēda memoria, lectionis thesaurus.
Eam tametsi locis & imaginibus adiuuari nō inficior,
tamen tribus rebus potissimum cōstat optima memoria,
intellectu, ordine, cura. Si quidem bona memoriæ pars
est, rem penitus intellexisse. Tum ordo facit, ut etiā quæ
semel exciderint, quasi postliminio in animum reuocē-
mus. Porro cura omnibus in rebus, non hic tantum plu-
rimum ualeat. Itaque quæ meminisse uelis, ea sunt atten-
tius, ac crebrius relegenda, deinde sæpius à nobis ipsis

g s

exigen

exigenda, ut si quid forte suffugerit, id restituatur. Illud minutius, sed tamen haud indignum quod admoneatur. Adiuuabit non mediocriter, si quorum necessaria quidem, sed subdifficilis erit memoria, ueluti locorum quos tradunt Cosmographi, pedum metricorum, figurarum granaticarum, genealogiarum, aut si qua sunt similia, ea quàm fieri potest breuissime simul & luculētissime in tabulas depicta, in cubiculi parietibus suspendantur, quo passim & aliud agentibus sint obuia. Item si quaedā breuiter, sed insigniter dicta, uelut apophthegmata, prouerbia, sententias in frontibus atq; in calcibus singulorum codicum inscribes, quaedam annulis, aut poculis insculpes, nonnulla pro foribus, & in parietibus, aut uitreis etiam fenestris depinges, quo nusquam non occurrat oculis, quod eruditionem adiuuet. Hæc enim tametsi singula per se pusilla uidentur, tamen in unū collata aceruum, doctrina thesaurum lucro augent, haud quaquam negligendo τῶ ἐῖς ἄφρονων πεινῶντι, id est, his opibus properanti ditescere. Postremo illud non ad unum aliquid, sed ad omnia simul plurimum conducet, si frequēter alios quoq; doceas. Nusquam enim melius deprehenderis quid intelligas, quid nō.

Atque interim noua quaedam
occurrunt commentanti,
differentiq; nihil nō
altius infigitur
animo.

DE RATIONE INSTI- tuendi discipulos.

ED uideo te cupere, ut de docen-
di quoq; ratione nonnihil attin-
gamus. Age mos geratur Vite-
rio, quanquam uideo Fabiū hisce
de rebus diligētissime præcepisse,
adeò ut post hunc de ijsdē scribe-
re prorsus impudentissimū esse ui-
deatur. Ergo qui uolet instituere quēpiam, dabit operā,
ut statim optima tradat, uerū qui rectissime tradat opti-
ma, is oīa sciat necesse est: aut si id hoīs ingenio negatū
est, certe uniuscuiusq; disciplinæ præcipua. In hoc nō ero
contētus decē illis, aut duodecim autoribus, sed orbē illū
doctrinæ requiram, ut nihil ignoret etiā qui minima pa-
rat docere. Erit igitur huic per omne scriptorū genus
uagādum, ut optimū quēq; primū legat, sed ita, ut nemi-
nē relinquat ingustatū, etiā si parū bonus sit autor. Atq;
id quo cumulatione fructu faciāt, ante locos & ordines
quosdā, ac formulas in hoc paratas habeat, ut qcqd us-
quā inciderit annotādū, id suo ascribat ordini. Sed hoc
qua rōne fieri oporteat, in secūdo de copia cōmētario de-
mōstrauimus. Verū si cui uel ociū, uel librorū copia de-
fuerit, plurima Plinius unus suppeditabit, multa Macro-
bius, et Athenæus, uaria Gellius. Sed in primis ad fontes
ipsos properādū, id est, græcos et antiquos. Philosophiā
optime docebit Plato, et Aristoteles, atq; huius discipu-
lus Theophrastus, tū utrinq; mixtus Plotinus. Ex Theo-
logis secūdū diuinas literas, nemo melius Origene, nemo
subti

subtilius aut iucundius Chrysostomo, nemo sanctius Basilio. Inter latinos duo duntaxat insignes in hoc genere, Ambrosius mirus in allusionibus, et Hieronymus in arcanis literis exercitissimus. Quod si minus uocabit immorari singulis, omnes tamē censeo degustandos, quorū in praesentia catalogum texere, non est ratio. Certe propter Poëtarum enarrationem, quibus mos est, ex omni disciplinarum genere sua temperare, tenenda est fabularum uis, quam unde potius petas, quā ab Homero, fabularum omnium parente? Tametsi Metamorphoses, ac Fasti Nasonis non leue momentum adferent, quanquam latine scripti. Tenenda Cosmographia, quae in historijs etiam est usui, nedum in poëtis. Hanc breuissime tradit Pomponius Mela, doctissime Ptolemaeus, diligentissime Plinius. Nam Strabo non hoc tantum agit. Hic praecipua pars est obseruasse quae montium, fluminum, regionum, urbium, uulgo recepta uocabula, quibus antiquis respondeant. Eadem debet esse cura in arborum, herbarum, animantium, instrumentorum, uestium, gemmarum nominibus, in quibus incredibile dictu, quā nihil intelligat literatorum uulgus. Horum notitia partim ē diuersis autoribus, qui de re rustica, de re militari, de architectura, de re culinaria, de gemmis, de plantis, de naturis animantium conscripserunt, colligitur. Quanquam Iulius Pollux ex professo de rerum uocabulis tradidit, quae utinam tam accurate distinxisset, quā congeßit copiose: partim ex etymologijs, partim ex his linguis, quae prisca sermonis et incorrupti manifesta uestigia seruant in hanc usque aetatem, cuiusmodi lingua Constanti

stantinopolitanorum, Italorum, & Hispanorum, nam Gallorum oratio longius degeneravit. Tenenda antiquitas, quæ non modo ex uetustis autoribus, uerumetiam è nomismatis priscis, è titulis saxisq; colligitur. Ediscenda & Deorum genealogia, quibus undiq; refertæ sunt fabulæ, eam post Hesiodum felicius quàm pro suo seculo tradidit Boccatus. Non ignoranda astrologia, quod hanc passim suis figmentis aspergunt Poëtæ, præsertim Higini. Tenenda rerum omnium uis, atque natura, propterea quod hinc similia, epitheta, comparationes, imagines, metaphoras, atque alia id genus schemata solent mutuo sumere. In primis autem omnis tenenda est historia, cuius usus latissime patet, non tantum in poëtis. Iam si quis Prudentium, unum inter Christianos uere facundum Poëtam uolet enarrare, literas etiam arcanas calleat oportet. Postremo nulla disciplina est, nec militiæ, nec rei rusticæ, nec musices, nec architecturæ, quæ non usui sit ijs, qui Poëtæ, aut oratores antiquos susceperint enarrandos. Sed uideo iamdudum frontem cōtrahis. Næ tu inquis, immensum onus imponis etiam literatori. Onerosanè, sed unum, ut quàm plurimos exoncerem. Volo ut unus euoluat omnia, ne singulis uniuersa sint euoluenda.

Iam uero de formando puerorum ore, deq; tradendis ceu per lusum, iocumq; literarum figuris, satis præcepit Fabius. Equidem post tradita elementa prima, malim ad usum loquendi statim uocari puerū. Etenim cum intra pauculos menses, quamuis barbaram linguam etas ea sonet, quid uctat quo minus idem fiat in lingua græca siue latina? Verum id nec in magno puerorum grege lo

cum

cum habet, & domesticam præceptoris consuetudinem requirit. Quanquam in ludo quoque dabit operam, ut siue pluribus loquatur, siue seorsim uni, quàm potest emendatissime dicat. Quædam obiter interpretetur, & ut imitentur, admoneat. Loquentes illos aliquoties collaudet si quid dictum erit aptius, aut emendet, cum errabunt. Ea res efficiet, ut illi quoque consuescant circumspicius & accuratius loqui, & præceptorem loquentem attentius obseruent. Iuuabit & illud, si propositis præmiolis, aut pœnis, uelut ex lege prouocentur, ut ipsi quoq; inter sese alius alium emendent. Porro præceptor eruditiores aliquot deliget, qui controuersiam finiant. Neq; fuerit inutile, ceu formulas aliquot proponere pueris, quibus orationibus in lusu, quibus in congressu, quibus in cōuiuijs uti debeant. Has sic oportet esse doctas, ut simul & faciles sint, & iucundæ. Porro doctor ille diligens & doctus, acriq; iudicio, non grauabitur, collatis omnibus Grammaticorum præceptis, excerpere quædam, & simplicissima, quod quidem fieri potest, & breuissima, tum ordine quàm maxime cōmodo. Posteaquàm ea tradidit, statim ad autorem aliquem ad id accommodatissimum, ac loquendi, scribendiq; consuetudinem uocetur. Hic præceptiones ante traditas ut incident, exemplaq; diligenter inculcabit, quibus etiam addet nonnihil, uelut iam tum ad maiora præparās. Hinc iam thesaurijs exerceri debent. In quibus illud in primis cauendum, ne (quod fieri solet) aut sensu sint inepto, aut sermone insulso, sed argutam aliquam, aut uenustam habeant sententiam, quæ tamen ab ingenio puerili non nimium abhorreat,

horreat, ut interim aliud agentes, simul & aliquid discant, in grauioribus studijs usui futurum. Habeat igitur thema, quod pueris proponet, aut historiam memorabilem. Quod genus sunt illa: Marcelli præceptus calor rem Romanam subuertit, Fabij prudens cunctatio restituit. Quanquam hic subest etiam sententia, nimirum præcipitata consilia parum feliciter euenire solere. Item, difficile iudicatu sit, uter altero fuerit stultior, Crates qui aurum abiecit in mare, an Midas qui existimauit nihil auro melius esse. Item, Demostheni ac Ciceroni immodica eloquentia exitio fuit. Rursum, nulla laus Codri regis meritis par esse potest, qui ciuium salutem propriæ uitæ dispendio redimendam putauit. Sed non magni negotij fuerit huiusmodi uim ex historiographis, præcipue Valerio Maximo, colligere. Aut fabulâ habeat, ut illud: Hercules expugnandis monstris immortalitatem sibi parauit. Musæ fontibus ac nemoribus unice gaudent, à fumosis urbibus abhorrent. Aut apologum, ut recte docuit Cassita non esse committendum amicis negocium, quod per te possis conficere. Item, manticam pectore propendentem uident omnes, eam, quæ à tergo pendet, uidet nemo. Item, Sapiebat uulpes, quæ maluit muscas iam prope saturas retinere, quàm his expunctis, uacuas ac sitiennes admittere, quæ quicquid reliquum esset sanguinis, epotarent. Aut apophthegma, ut, Longe dissentiebat à uulgo nostræ ætatis, qui maluit uirum absque pecunia, quàm pecuniam sine uiro. Item: Iure Socrates contemnit eos, qui non edunt ut uiuant, sed uiuunt ut edant. Merito non probauit Cato eos, qui plus sapiunt palato,

palato, quàm animo. Aut prouerbium, ut: Ne sutor ultra crepidam. Et non cuiuslibet est hominis Corinthum nauigare. Ac nos quidem æditis tot Chiliadibus, effecimus, ne difficilis esset horum inuentio. Aut sententiam, ut Nihil carius constat, quàm quod precibus emitur. Et obsequium amicos, ueritas odium parit. Et amici, qui procul absunt, amici non sunt. Aut rei cuiuspiam insignē naturam, ut Magnes ad sese ferrum attrahit, Maphtha ignem. Item palme ea est natura, ut pondere imposito, nō modo nō deprimatur ad terram, uerū etiam sursum nitatur, & altius erigat sese. Item mirum Polypi ingenium, qui ad speciem subiecti soli mutat colorem, quo fallat insidias piscatoris. Aut figuram eximiam, puta gradationem. Diuitie luxum pariunt, luxus saturitatem, saturitas ferociam, ferocia odium multorum, odium perniciem. Aut similitudinē, ut, quemadmodū ferrum si exerceas, usu atteritur: si nō exerceas, exeditur rubigine. Ita ingenium si exerceas, labore absumitur: si non exerceas, magis otio, situq; leditur. Aut allegoriam, ut non est addendus ignis igni, non est addendum oleum incendio. Aut commutationem, ut non ideo te talem iudico, quod uehementer amem, sed ideo uehementer amo, quod talem iudicari. Aut distributionem, Stultior est, quàm ut possit tacere, infantior, quàm ut possit loqui. Simplicior est, quàm qui possit mentiri: grauior, quàm ut uelit. Sed mihi sat est indicasse tantum. Aut exquisitam aliquam elegantiam. Cuius rei non est necesse ponere exemplum. Nihil autem obstat, quo minus plures commoditates in eandem incidant orationem, ueluti sententia,

sententia, historia, prouerbum, & figura. Ergo præceptor, quæ oportet assidue in bonis autoribus obuersari, huiusmodi ceu flosculos undiquaq; colliget, eosq; delectos proponet, aut etiam in eam formam demutabit, ut puerorum ingenijs sint accommodati. Postquam his rebus ad aliquantam sermonis peritiam prouectus erit puer, tum si uidebitur, ad maiora grāmatics præcepta reuocetur, quæ per locos & ordines quosdam ita tradenda sunt, ut primo loco simplicissima proponantur, eaq; paucis. Deinde utcunq; adulescent discentiū ingenia, ita maiora suis quæq; locis oportebit subijcere. Is ordo cuiusmodi sit, è Theodori Gaze Grāmatica exemplum summas licebit. Nec in his tamē uelim eos detineri longius, sed ilico ad autores grauiores reuocari. Præsertim si prius summam illam, de qua dixi, rhetorices, ac figuras, & carminum formas teneant. Interim thematis quoq; difficilioribus sunt exercēdi, in quibus delegendis ac narrandis, diligentem ac doctum præceptorem requiram. Qui si sit mediocris, modo sit idem modestus, non grauiabitur hæc ab alio doctiore petere. Thematum autem formæ huiusmodi ferè possunt esse. Nunc epistolæ breuis argumētum, sed argutum, lingua uulgari proponat, latine græcē ue, aut utroq; sermone tractandum. Nunc apologum, nunc narratiunculam non inspidam, nunc sententiam ex quatuor constantem partibus, utriq; duarum simili aut ratione subiecta. Nunc argumentationem quinq; tractandam partibus, nunc dilemma duabus, nunc expolitionem quam uocant, septem partibus explicandam. Aliquando tanquam ad rhetorica prælu-

b dentes

dentes, unum aliquod membrorum seorsum tractet. Cuiusmodi progymnasmata scripsit Aphthonius. Aliquando laudem, uituperationem, fabulam, similitudinem, comparisonem. Aliquando figuram, uel descriptionem, distributionem, sermocinationem, subiectionem, notationem. Aliquoties iubeatur carmen aliquod soluere. Aliquoties solutam orationem pedibus alligare. Interim Plinianam aut Ciceronis epistolam, uerbis ac figuris imitentur. Nonnunquam eandem sententiam uariatis uerbis ac figuris, sepius efferant. Nonnunquam eandem græce simul ac latine metro & oratione prosa uariant. Nonnunquam eandem quinque aut sex carminum generibus, quæ doctor præscripserit, explicent. Nonnunquam sententiam eandem per locos quàm plurimos ac schemata diffingant. Plurimum autem fructus est in græcis uertendis. Quare conuenit eos, hoc in genere sepiissime ac diligentissime exerceri. Nam simul & exercetur ingenium in deprehendendis sententijs, & utriusque sermonis uis ac proprietas penitus inspicitur, & quid nobis cum græcis commune sit, quid non, deprehenditur. Denique ad reddendam græcanicam emphasim, omnes latine lingue opes excutias oportet. Hæc si initio pueris difficilia uidebuntur, tum usu fient faciliora, tum præceptoris ingenium, ac studium, bonam negocij partem pueris adimet; indicatis quæ putet esse supra uires illorum. Atque ijs interim exercitamentis crebræ prælectiones autorum miscantur, ut suppetat quod imitentur. Quanquam is, qui docet, proposito themate, simul uerborum quoque & figurarum copiam debet indicare. Sub hæc ad inueniendi

niendi quoq; laborem prouocentur, ita propositis nu-
 dis argumentis, ut suo quisq; Marte reperiatur, quæ per-
 tinebunt ad rem tractandam, ornandam, locupletandam.
 Et hic delectum ac uarietatem requiram à præceptoris
 eruditi diligentia, gustum interim exhibebo. Sæpius ar-
 gumentum epistolæ proponet suasoriæ, dissuasoriæ, ex-
 hortatoriæ, dehortatoriæ, narratoriæ, gratulatoriæ, ex-
 postulatoriæ, cōmendatoriæ, consolatoriæ. Et uniuscu-
 iusq; generis naturam locos ac formulas quasdam com-
 munes, dein argumento proposito, etiam peculiare in-
 dicabit. Aliquando ceu declamatorium thema dabit, in
 diuersis generibus, puta si iubeat eos uituperare Iulium
 Cæsarem, aut laudare Socratem, in genere demonstrati-
 uo. Item statim optima discenda. In opibus non esse feli-
 citatem. Matrem proprio lacte nutrire debere quod pe-
 perit. Literis græcis non esse dandam, aut esse dandam
 operam. Vxorē esse ducendam, aut non esse ducendam.
 Peregrinandum esse, aut non esse peregrinandum, in ge-
 nere suasorio. Item M. Horatium indignum esse sup-
 plicio, in genere iudiciali. Verum hanc palæstram pri-
 mum ingredientibus non grauabitur is, qui docēdi pro-
 uinciam suscepit, primum indicare, quot propositioni-
 bus id argumentum tractari possit. Præterea proposi-
 tionum ordinē demonstrabit, et quo pacto alia ex alia
 pendeat. Deinde quot rationibus unaquæq; propositio
 fulciri debet, quot confirmationibus unaquæque ratio.
 Tum circumstātiās ac locos, unde ista peti possint. De-
 inde quibus similibus, dissimilibus, exemplis, collationi-
 bus, sententijs, prouerbijs, fabulis, apologis unaquæq;

h 2 pars

pars locupletari queat. Ostendat & schemata, si qua insigniter uidebuntur incidere posse, quæ uel acriorem, uel ampliorem, uel magis dilucidam, uel iucundiorē reddant orationem. Si quid erit amplificandum, rationem demonstret, siue per locos cōmunes, siue per eas rationes, quas in quatuor formas distribuit Quintilianus. Quod si qui inciderint affectus, hi quoq; quo pacto tractandi sint, admonebit. Quin & connectendi rationes præscribat, quis sit optimus futurus transitus. Ab exordio ad narrationem, à narratione ad diuisionem, à diuisione ad argumentationem, à propositione ad propositionem, à ratione ad rationē, ab argumentatione ad epilogum, aut perorationē. Ostendat & formulas aliquot, quibus ibi cōmode possint exordiri, aut etiā perorare. Postremo, si potest, locos aliquot in autoribus indicet, unde ualeant aliquid imitandū sumere, propter rerū affinitatē, id ubi septies, aut octies erit factū, iam incipient (quod ait Horatius) sine cortice nare, & satis erit nudum thema ministrasse, nec necesse fuerit, semper uelut infantibus cibū præmansum in os inferere. Nec mihi displicet illud exercitationis genus, quod apud antiquos in usu uideo fuisse, ut ex Homero, Sophocle, Euripide, Vergilio, aut etiā ex historijs aliquando legantur themata. Puta, ut Menelaus apud Troianam concionem repetat Helenā. Aut, Phoenix suadeat Achilli, ut redeat in prælium. Aut, Vlysses suadeat Troianis, ut Helenam reddant, potius quàm bellū experiātur. Quo in genere exstant aliquot Libanij & Aristidis declamationes. Præterea, uti suadeat aliquis amicus Cicroni ne cōditionē
ab Anto

ab Antonio oblatam accipiat, quod argumentū est apud Senecam, Vti Phalaris suadeat Delphis, ut taurum aeneū deo suo consecrent. Ad hoc genus pertinent epistolæ, quæ Phalaridis, ac Bruti nomine circumferūtur. In emendando collaudabit, si quid felicius inuentum, tractatum, aut mutatum uidebitur: si quid prætermissum, aut nō suo loco positum, si quid nimium, aut remissius, si quid obscurius, aut etiam si quid parum eleganter dictum erit, admonebit. Et quo pacto mutari possit ostendet, ac mutari, & sæpius iubebit. Estimulabit autem præcipue discipulorum animos, comparatione profectus, uelut emulatione quadam inter ipsos excitata. Iam in prælegendis autoribus nolim te facere, quod praua quadam ambitione uulgus professorum hodie facit, ut omni loco coneris omnia dicere, sed ea duntaxat, quæ explicando præsentī loco sint idonea, nisi si quando delectandi causa digrediendum uidebitur. Quod si huius quoque rei rationem à me requiris, hæc mihi quidem uidebitur optima. Primo loco ad conciliandos auditores, laudes eius, quem prælegendum sumit, paucis explicet. Deinde argumenti iucunditatem, utilitatēque ostendat. Mox uocem argumenti, si forte (ut faciunt plerique) uarios habeat usus, explicet, ac distinguat. Veluti comœdiam (ut hoc exempli loco sumamus) Terentianam interpretaturus, in primis de auctoris fortuna, de ingenio, de sermonis elegantiā paucis differat. Deinde quantum habeat & uoluptatis, & utilitatis comœdiarum lectio: deinde quid significet ea uox, & unde ducta, & quot sint comœdiarum genera, & quæ sint comœdiæ leges. Deinceps quàm

potest & dilucide, & breuiter summam explicet argumenti. Carminis genus diligenter indicet. Post ordinet simplicius, deinde singula fusiùs explicet. Ad hæc, si qua insignis elegantia, si quid prisce dictum, si quid nouatum, si quid græcanicum, si quid obscurius, aut longius redditum, si durior aut perturbatior ordo, si qua etymologia, si qua deriuatio aut compositio scitu digna, si qua orthographia, si qua figura, si qui loci rhetorici, si qua exornatio, si quid deprauatū, diligenter admoneat. Tum loca similia ex autoribus cōferat, si qd diuersum, si quid affine, si quid imitatum, si quid allusum, si quid aliunde trāslatum, aut mutuo sumptum, ut sunt pleraq; latinorum à græcis profecta, ne id quidē taceat. Postremo ad philosophiā ueniat, & Poëtarū fabulas apte trahat ad mores, uel tanquā exempla demonstret, ut Pyladis & Orestis, ad amicitie cōmendationem, Tantalī fabulam ad auaritiæ detestationem. In his non mediocriter adiuuabit docentem Eustathius, Homeri interpres. Atq; ita fiet (si modo sit ingenij dextri præceptor) ut etiam si quid inciderit, quod inspicere possit ætatem illā, non solum non officiat moribus, uerumetiam utilitatem aliquam adferat, uidelicet animis partim ad annotationem intentis, partim ad altiores cogitationes auocatis. Veluti si quis prælecturus secundam Maronis æglōgā, cōmoda præfatione præparet, uel potius præmuniat auditorum animos ad hunc modum, ut dicat, Amicitia nō coire nisi inter similes, similitudinē enim esse beniuolentiae mutuae conciliatricem, contrā dissimilitudinē odij, dissidiq; parentem. Quoq; maior ac uerior, stabiliorq; similitu

similitudo fuerit , hoc firmiorē atq; arctiorem esse amicitiam. Id nimirum sibi uelle tot apud autores prouerbis. Boni ad bonorum conuiuia , & inuocati accedunt. Et simile gaudet simili, & equalis equalē delectat , & equalem tibi uxorem quare . Et ut semper similem ducit Deus ad simile, & semper graculus aſidet graculo. Et ſimiles habent labra lactucas. Et pares cum paribus facillime congregantur. Et Caſcus Caſcam ducit. Et balbus balbum rectius intelligit . Et cicada cicadæ chara, formica formicæ. Et Cretenſis cum Aegineta. Cōtra tot diſimilitudinis adagia , nihil aliud ſibi uelle, quàm inter eos qui diſimili ſunt fortuna, diſimili uitæ inſtituto, diſimilibus ſtudijs, aut omnino non coire amicitiam, aut ſi coierit, non cohærere, citoq; dirimi: atq; ob id fieri, ut idiota ſtudioſum literarū oderit , prophanus ſacerdotē, ruſticus auilicum, iuuenis ſenem. Atq; in eodem genere, Epicurus Stoicum, philoſophus iuriſconſultum , Poëta Theologum, balbus eloquentem. Hinc geminorum gratiam fratrum, Amphionis & Zeti, penē diſiliſſe, quòd alter lyrae ſtudioſus eſſet, alter agris colendis gauderet: ac diſilierat, niſi Amphion abiecta lyra, fratris ingenio ceſſiſſet . Ob eandem cauſam inſyncera fuit Caſtoris & Pollucis amicitia, neq; caruit infamia tentati parricidij, cum uterq; eodem ex ouo eſſent prognati , ut iam magis eſſe gemelli nō poſſent, quod alter pugil eſſet , alter equis delectaretur. Hinc male cōueniſſe Remo cum Romulo , quod alter triſtioribus ac ſeueris eſſet moribus, alter blandior , unde & Romulo pro Romo mutatum nomen . Peſſime conueniſſe Chaim cum Abel, quod di-

b 4 uerſo

uerso uitæ genere caperentur. Summum autem amorem summæ similitudinis esse comitem, atque ideo fictum à Poëtis, quemadmodum Narcissus, ante ab omni abhorrens consortio, simul atq; suam ipsius imaginem in limpidissimo fonte conspexisset, protinus amore flagrantissimo cœpit ardere. Quid enim nostri similis, quàm ipsa imago? Ergo cum doctus doctum amat, sobrius sobrium, modestus modestum, probus probum, nihil aliud amat uterq;, quàm suam ipsius in altero imaginem, hoc est seipsum, sed alio modo. Verum ea similitudo, siquidē sita est in bonis animi, quæ uere sunt bona, hoc est pietate, iustitia, temperantia, tum eiusmodi nascitur amicitia cuiusmodi sunt eæ res, quibus amicitia cōciliatur, hoc est honesta, uera, sincera, stabilis, æterna. Contrà si in rebus corporeis ac fluxis, aut etiam turpibus, eam nec uere esse amicitiam, nec iucundam, nec diuturnam ostendet. Proinde Platonem duas finxisse Veneres, alterà cœlestem, alteram terrestrem. Duos item Cupidines, suæ utrunq; matri respōdentes. Cœlestem ueras gignere formas, & huius filium ueros, & honestos immittere amores. Inter bonos semper amorem esse mutuum, inter uulgares plerunq; alterum amare, alterum odisse, alterum persequi, alterum fugitare. Id accidit serè propter ingeniorum uitæq; dissimilitudinē. Quod quidē eleganter significat apud Poëtas Cupido, qui nonnunquam hunc aurea cuspide figit, illum plumbea, illum ut amet, hunc ut abhorreat, atq; hoc amicitie genere nihil esse potest infelicius. Eius igitur amicitie male coherētis, quasi simulachrum quoddam, in hac egloga proponit Vergilius.

gilius. Corydon rusticus, Alexis urbanus. Corydon pa-
 stor, Alexis aulicus. Corydon indoctus (nam huius carmi-
 na uocat incondita) Alexis eruditus. Corydon etate
 prouectus, Alexis adolescens. Corydon deformis, hic for-
 mosus. Breuiter dissimilia omnia. Quare prudentis est a-
 micum suis moribus aptum deligere, si uelit amari mu-
 tuum. Hæc inquam si præfetur, tum autem locos de-
 monstratorios, perperam & bucolice à rustico affecta-
 tos indicet, nihil opinor turpe ueniet in mentem audito-
 ribus, nisi si quis iam corruptus accesserit. Nam iste ue-
 nenum non hinc hauserit, sed huc secum attulerit. Hoc
 exemplum uerbosius exposui, quo facilius in cæteris item
 sibi quisque similia reperiatur. Iam in aggressu cuiusque
 operis conueniet in genere demonstrare, quæ sit argu-
 menti natura, & quid in eo potissimum sit spectandum.
 Velut in epigrammatis argutam breuitatē laudari. Tum
 iocandi rationes, quas Fabius & Cicero tradunt, indi-
 cabit. Hoc genus præcipue gaudere epiphonematis, cō-
 mode in fine adiectis, quæ cogitationem uelut aculeatam
 in animo lectoris relinquant. In Tragœdia præcipue spe-
 ctandos affectus, & quidem ferè acriores illos. Hi qui-
 bus rebus moueantur, paucis ostendet. Tum argumenta
 ueluti declamantium. Postremo descriptiones locorum,
 temporum, rerum, aliquoties & argutas altercationes
 incidere, quæ nunc distichis, nunc singulis uersibus, nunc
 hemistichijs absoluantur. In Comœdia cum primis ob-
 seruandum esse decorum, & uitæ cōmunis imitationem,
 affectus esse mitiores, & iucundos magis quàm acres.
 Decorū autē in primis spectari, nō solum illud cōmune,

h s ut

ut adolescentes ament, lenones peierent, blandiatur meretrix, obiurget senex, fallat seruus, iactet se miles, atque id genus alia, uerum peculiare quoddam quod suo arbitratu alijs aliud affingit Poëta. Velut in Andria duos inducit senes, longe diuerso ingenio. Simonem uehementem, ac submorosum, haud stultum tamen, nec improbum. Contrà Chremetem ciuilem, ac semper placidum, ubiq; sibi præsentem, omnia quantum potest pacatam, at ita tamē lenem, ut minime stupidū. Duos item adolescentes dissimuli natura, Pamphilum cordatum pro ratione ætatis, & consultabundum, sed acriorem, ut Simonis filium possis agnoscere. E diuerso Charinum puerilem, ineptum, consiliūq; inopem. Rursum seruos duos diuersis moribus. Dauum uasrum & consilijs abundantem, ac sperandi pertinacissimum autorem. E regione Byrriam nullius cōsiliij, tantum perpetuum desperationis autorem hero. Ad eundem modum in Adelphis. Mitionem etiā in obiurgando mitem, ac festiuum. Demeam etiam in blandiendo amarulentum. Rursum Aeschinum propter urbanæ uitæ consuetudinem, & Mitionis fiduciam nihil non audentem, sed ita ut probum ingenium deprehendas, officiosum in fratrem, fidum in puellam. E diuerso Ctesiphontem subrusticum ac timidum, propter earum rerum insolentiam. Cyrum callidum, & audacem. nihilq; non simulantem, ac dissimulantem, adeò, ut sola ebrietas detexerit illius focos. Dromonem stupidum, atque hebetem. Sed ista persequi non huius est instituti, in præsentia satis est uiam indicasse. In æglogis admoneat esse aurei seculi, ac prisca illius uitæ imaginē. Prounde quicquid

quid illic est sententiarum, similitum, ac comparisonū,
 a uita pastoralis sumi: affectus sunt simplices, cationibus,
 sententijs, ac prouerbijs delectantur, superstitione & au-
 gurijs capiuntur. Ad eundem modum, quid propriū ha-
 beat carmen heroicum, quid historia, quid dialogus,
 quid apologus, quid satyra, quid oda, quid reliqua scri-
 pti genera curabit admonere. Tum quæ sint singulorū
 autorum in singulis argumentis dotes, aut etiam uitia,
 non grauabitur indicare, quo iam tum assuescant adole-
 scentes ei quod est in omni re præcipuum, iudicio. Atq;
 in hac parte præceptorem, præter artem & ingenium,
 adiuuabit etiam libellus Ciceronis de claris oratoribus,
 & Quintiliani, Senecæ, atque Antonij campani de scri-
 ptoribus censuræ, neque non ueteres interpretes, præci-
 pue Donatus hac in re peculiariter occupatus. Huc per-
 tinet & consilij ratio, ueluti quare M. Tullius in defen-
 sione Milonis sinxerit sese timere. Et quare Vergilius
 tantopere laudibus uehat Turnum hostem Aeneæ, &
 quare abdicatus medicus apud Lucianum non ledit no-
 uercam, sed magis laudat & in patrem acrior est quàm
 in nouercam. Sed id quoque in immensum patet. At iudi-
 cabit aliquis hæc nimium habere negocij. Equidem præ-
 ceptorem eruditum, longoq; usu exercitatum uolo esse.
 Is si continget, hæc etiam facile percipient pueri. Quod
 si qua initio erunt duriora, progressu & assuetudine
 mollescent. Optima certe sunt, nisi fallor, & optimis cō-
 uenit statim assuescere, quanquam hæc non ubiq; omnia
 sunt inculcāda, ne tedio grauētur ingenia discentiū, sed
 ut inciderint insigniora. Neq; uero minorē adhibeat cu-
 ram

ram præceptor in exigendo quæ commisit, quàm in prælegendo. Est omnino labor hic docenti grauissimus, sed discantibus utilissimus. Nec ordinè exigat duntaxat, sed quicquid scitu dignum fuerit creditum, id assuescant bona cum fide reddere. Neq; uero deterreat ab hac re difficultas, quæ uel menstruo temporis spacio uincitur. Mihi nunquam placuit, ut omnia dictata scribant adolescentes, sit enim hoc pacto, ut memoriæ cultus negligatur, nisi si qui pauca quedā notulis uelint excipere, idq; tantisper donec usu cōfirmata memoria, scripti non desiderent adminiculū. Postremo tantum arbitror esse momenti in commoda docendi ratione, si modo diligens & eruditus cōtigerit præceptor, ut non dubitaxim meo recipere periculo, me minore negocio, ac paucioribus annis adolescentes ad utriusq; linguæ mediocrem etiā eloquētiā perducturum, modo dentur ingenia nō omnino infelicia, quàm isti literatores ad qualemcunq; illam suam balbutiem uel infantiam potius prouehūt suos. His igitur rudimentis puer in prima imbutus schola, deinde bonis auibus ad altiores disciplinas conferat sese, & quocunq; se uerterit, facile declarabit, quantopere referat ab optimis auspiciatū fuisse. Hæc habui in præsentia mi charissime Petre, quæ tibi de Studij Ratione scriberem, ea si placet, utere: sin minus, sedulitatem certe nostrā pro tuo candore boni consules. Tu modo perge ita ut instituisti, in bonas literas incumbere, ac Galliam tuā alioqui floretissimam, honestissimis etiam studiis illustra. V A L E.

F I N I S.

Concio

CONCIO DE

PVERO IESV PRONVNTIA=

ta à puero in schola Coletica, tum

recens instituta Lon=
dini.

VER apud pueros uerba factu= Exordium.

rus de ineffabili puero IESV,
nō optarim mihi Tullianā illā elo
quētiā, quæ breui atq; inani uo
luptate aures delinuat. Quantum
enim abest CHRISTI sapiē
tia à sapiētia mundi (abest aut im

mēso interuallo) tantū oportet Christianam eloquentiā
à mūdāna differre eloquētiā: sed illud unā mecū ardenti=
bus uotis impetretis uelim, ab optimi IESV optimo Inuocatio.
patre Deo, à quo ceu fonte, bonorum oīm summa profi=
ciscitur, quicq; solus foecūdo illo suo spīritu linguas infan
tiū reddit disertas, uel è lactentiū ore laudē absolutā de=
promere solitus: ut quēadmodū omnis nostra uita nō aliū
exprimere debet, quā ipsum, de quo dicturi sumus I B
S V M, ita & oratio nostra illum sapiat, illum referat,
illum spīret, qui & uerbum est patris, & uerba uitæ
solus habet, cuius sermo uiuus & efficax, penetrantior
est quouis gladio ancipiti, ad intimos etiam cordis recef
sus penetrans: utq; ipse de cuius uentre flumina pro=
manant aquæ uiuæ, non grauetur per organum uocis
nostræ, ueluti per canalem, in omnium uestrum animos

in

Attentio.

influere, multoq; gratiae coelestis irrigare succo. Id ita futurum confido commilitones mei charissimi, si pijs uotis, purgatas ac uere sitiētes aures adiungetis. Eas uidelicet aures, quas aeternus ille sermo requirens in Euangelio, qui habet, inquit, aures ad audiendum, audiat. Nos porro cur non audeamus rem hanc, arduam quidem illam, sed tamē piā aggredi? Praesertim ipso adiutore Deo, in quo hoc plus potest mortalis infirmitas, quo minus suis nititur uiribus, & in quo Paulus omnia se posse gloriari. Iā uero cū tanto studio flagrent isti, qui mundanae, hoc est diabolicae militiae dedere nomina, ut suum cuiq; ducē laudibus uehant, Nobis quid prius aut antiquius esse debet, quā ut praeceptorem, kindicē, imperatorem nostrum IESVM, ac eundem quidē omnium, sed tamen peculiariter nostrum, id est, puerorum principē, certatim pijs celebremus praconijs? Hūc in primis cognoscere studeamus, cognitum laudemus, laudatū amemus, amatum exprimamus, atque imitemur, imitantes eo fruamur, fruētes immortalī felicitate potiamur. Sed in tam ubere tamq; immensa rerum copia, unde quæso initium, aut ubi finem nostra reperiet oratio? Cum is, de quo loqui paramus, fons sit, uel (ut uerius dicam) oceanus bonorum omnium. Verum ut ipse natura incomprehensus, & infinitus, tamen sese uelut in arctum cohibuit contraxitq; itidem & nostra oratio in explicandis eius laudibus, quae modū nesciūt, modū tamen ipsa sibi faciat oportet. Equidē tria potissimum esse uideo, quae uel discipulorum uel militum animos solent ad gnauiter agendum inflammare, ea sunt ducis admiratio, amor & praemium.

**Trāsitus per
dubitationē.**

Diuisio.

mium. Itaque quo præceptori nostro ac duci I E S V studijs alacrioribus pareamus, agedum singulatim hæc in eo pia curiositate consideremus. Primo loco quàm sit suspiciendus, undiq; ac stupendus. Deinde quantopere diligendus, atq; ob id imitandus. Postremo quàm ingens dilectionis fructus. Ac mos quidem est rhetorum in hoc dicendi genere, illustrium principum adhibere exempla, uidelicet quo collatione crescat is, quem conantur laudibus attollere. Verum imperator noster usqueadeò superat omne celsitudinis humanæ fastigium, ut quicquid quantumvis egregium adhibueris, tenebras admoueris, non lucem. Cuius enim imagines, ac natalium splendor non uideatur esse sumus, si cū I E S V componas? Qui quidem ineffabili, imò etiam incogitabili ratione Deus à Deo semper absq; tempore nascitur, eterno summoq; parenti per omnia æqualis? Quanquam huius uel humana natiuitas nonne facile regum omnium claritatē obscurauerit? Quippe qui stupente rerum natura, autore patre, afflante spiritu, pronubo angelo, citrà uirilē operam, uirgo de uirgine coelitus grauida, natus est homo, in tempore, & rursum ita natus homo, ut neq; Deus esse desineret, neq; sordium nostrarum quicquā omnino contraheret. Iam uero quid eo fingi potest amplius, qui infusus per omnia, nullo tamen loco cohibitus, in seipso manet immensus? Quid illo ditius, qui summum illud est bonum, à quo bona promanant omnia, nec tamen ipse diminui potest? Quid illustrius eo, qui splendor est paternæ gloriæ, quiq; solus illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum? Quid illo potentius, cui pater

omnipo

Prima pars.

omnipotens uniuersam tradidit potestatem in coelo & in terra? Quid efficacius eo, qui simplici nutu condidit uniuersa, ad cuius iussu filescit mare, uertuntur rerum species, fugiunt morbi, concidunt armati, pelluntur demones, seruiunt elementa, scinduntur petrae, reuiuiscunt mortui, resipiscunt peccatores, deniq; nduantur omnia? Quid augustius eo, quem admirantur superi, tremunt inferi, medius hic orbis supplex adorat, ad cuius compa-
 rationem summi reges nihil aliud quàm uermiculos esse sese consentunt? Quid eo fortius atq; inuictius, qui solus mortem alijs inuictam, sua morte deuicit, ac satanae tyrannidem coelesti uirtute fregit ac demolitus est? Quid triumphantius eo, qui perfractis ac spoliatis inferis, tot pijs comitatus animabus, uictor coelos adiit, ibiq; sedet ad dexteram dei patris? Quid illo sapientius, qui tã admirabili ratione cuncta condidit, ut uel in apiculis ac formicis tot, tantaq; suae sapietiae reliquerit miracula? quiq; tam stupendo rerum ordine, atque harmonia nectit, continet, administrat uniuersa, obiecta omnia, nec tamen à se ipso discedens, omnia mouens ipse immotus, omnia con-
 cutiens ipse tranquillus, postremo in quo id, quod stultissimum est, uniuersam mortalium sophorum sapientiam longo superat interuallo? Cuius debet nobis esse grauior autoritas, quàm eius de quo pater ipse palàm est testificatus: hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite? Quid aequè reuerendum, atque is cuius oculis perspicua sunt omnia? Quid perinde formidandum atque ille, qui solo nutu potest,

✠

& animam, & corpus in tartara mittere? Quid autem
 formosius eo, cuius uultum intueri summa est felicitas?
 Deniq; si multis pretium addit antiquitas, quid illo an-
 tiquius, qui nec initium habet, nec finem est habiturus?
 Sed magis fortasse conuenerit, ut pueri puerum admi-
 remur, quandoquidem hic quoq; stupendus occurrit,
 usque adeo quod illius est insignum, sublimius est ijs, quæ
 sunt apud homines excelsissima. Quantus erat ille, quem
 infantulum uagientem, pannosum, abiectum in præse-
 pe, tamen coelitus canunt angeli, adorant pastores, re-
 ueretur & quæ genuit, agnoscunt bruta animantia,
 indicat stella, uenerantur Magi, timet rex Herodes,
 trepidat omnis Hierosolyma, sanctus amplectitur Sy-
 meon, uaticinatur Anna, in spem salutis eriguntur pii?
 O humilem sublimitatem, & sublimem humilitatem. Si
 noua miramur, quid simile unquam aut factum, aut au-
 ditum, aut cogitatum? Si magna suspicimus, quid no-
 stro IESV modis omnibus amplius, quem nulla crea-
 tura possit uel exprimere uoce, uel cogitatione conci-
 pere? Huius magnitudinem qui uelit oratione comple-
 ti, is multo stultius agat, quàm si conetur uastissimum
 oceanum angusto exhaurire cyatho. Adoranda est eius
 immensitas magis quàm explicanda, quam uel hoc ipso
 magis mirari conuenit, quo minus assequimur. Quid ni
 nos id faciamus, cum magnus ille præcursor indignum
 sese pronunciet, qui corrigias calciamentorum eius sol-
 uat? Agite igitur pueri suauissimi, hoc tam inclyto pue-
 ro IESV præceptore, hoc tam insigni duce sancta su-
 perbia gloriemur, huius sublimitas nobis ad pie auden-
 dum

dum animos addat, in hoc uno nobis ipsi placeamus, ut existimantes illius omnia nobis esse communia, nos ipsos meliores arbitremur, quàm qui semel tali addicti imperatori, mundo uitijſue, sordidiſſimis utiq; dominis ſeruiamus.

SECUNDA PARS.

Sed admirantur & contremiſcunt etiam dæmones, amant ſoli pij. Quamobrẽ altera huius orationis pars, ut propius ad nos pertinet, ita eſt attentioribus auribus accipienda. Videlicet quot nominibus IESVS ſit nobis amandus, uel redamandus magis, ut qui nos & nondum conditos ante omne tempus amarit in ſe, in quo iam tum erant omnia. Itaq; natiua ſua bonitate cū nihil eſſemus, nos finxit, finxit autem nō quoduis animal, ſed homines, & finxit ad ſuiipſius imaginem, hoc eſt ſummi boni capaces, ac ſacro ſui oris afflatu ſpiritum uitalem indidit. Ad hæc, cæteris animantibus imperio noſtro parere iuſſis, quin etiam angelis in noſtri tutelam designatis, latiſſimam hanc ac pulcherrimam mundi fabricam noſtris addixit uſibus: in qua nos uelut in admirabili quodam theatro cōſtituit, ut in rebus creatis opificis ſapientiam admiraremur, bonitatem amaremur, potentiã ueneraremur: quoq; id magis fieret, tot ſenſuum adminiculis inſtruxit, tot animi dotibus ornauit, tã perſpicaci ingenij lumine cōdecorauit. Quid hoc animãte fingi poterat, uel admirabilius, uel felicius? Sed ô ſemper felicitatis comitem inuidiam. Rurſum ſerpentis aſtu in peccatum, hoc eſt pluſquàm in nihilum relapſus eſt miſer. Sed hic tu rurſum optime IESV, quàm ineffabili conſi

consilio, quàm inaudito exemplo, quàm incomparabili charitate, tuum figmentũ restituiſti? Nam ita restituiſti, ut labi propemodum expedierit, eamq; culpam quidam non absurde felicem uocauerit. Omnia debebamus conditori, at reparatori plusquàm omnia debemus. Vltro temetipsum è regno patris in hoc nostrum exilium demisiſti, ut nos paradiso exactos, cœli ciues redderes, nostram humanam naturam assumpsiſti, ut nos in tue diuinitatis consortium ascisceres, nostrum hunc limum induiſti, ut nos immortalitatis gloria uestires, nostra tectus forma, nobiscum in hoc calamitoso mundo complures annos agere uoluisti, ut uel sic in tui raperes amorem: nudus in hanc lucem, imò noctem emersiſti, nobiscum, atq; adeò pro nobis uagiſti, sitiſti, esuriſti, alsiſti, aestuaſti, laboraſti, delassatus es, eguiſti, uigilaſti, ieiunaſti, tot malis nostris obnoxius esse uoluisti, ut nos ab omnibus exemptos malis, in tui, hoc est summi boni communionem assereres. Deinde per omnem sanctissimæ uitæ tue seriem, quàm efficacibus exemplis animos nostros inflammas? quàm salutaribus præceptis erudis, ac formas? quàm stupendis miraculis expergefais? quàm blandis monitis trahis? quàm certis promissis inuitas? ut non sit alia commodior uia ad te, nisi per te ipsum qui unus es, uia, ueritas, & uita. Sed uiam non indicaſti modo, uerum etiã aperuiſti, dum pro nobis uinciri, trahi, damnari, rideri, cædi, conspui, uapulare, probris affici, demũ & in ara crucis agnus sine macula immolari uoluisti, ut nos tuis uinculis solueres, tuis sanares uulneribus, tuo lauares sanguine, tua morte ad immortalita-

tem eueheres . In summa , totum te nobis impendisti , ut tui (si fieri posset) iactura nos perditos seruares . Vita redditus , toties tuis apparuisti : atq; illis intuentibus , patrem repetisti , ut membra considerent eò se peruentura , quò caput iam præcessisse conspicerent . Deinde quo magis confirmares amicos , patre placato egregium illud perpetui amoris tui pignus misisti , sacrum illum spiritum , quo mortui mundo longe uerius ac felicius iam uiueremus in te , quàm nostro hoc spiritu uiuimus . Quæso quid his summæ charitatis argumentis poterat accedere ? Ne hæc quidem tam multa , tam magna flagrantissimo tuo in nos amoris sat erant . Quis enim commemorare possit , quot martyrum mortibus nos ad huius uitæ contemptum animas ? quot uirginum exemplis ad continentiam accendis ? quot sanctorum monumentis ad pietatem sollicitas ? quàm admirandis ecclesiæ tuæ sacramentis communis pariter ac ditas ? Vt consolaris , erigis , armas , doces , mones , trahis , rapis , mutas , transformas nos arcanis tuis literis , in quibus uiuas quasdam tui scintillulas condi uoluisti , magnum amoris incendium excitaturas , si quis modo pia diligentia conetur excutere ? Deniq; quàm undiq; nobis obuius es , ne quando liceat obliuisci tui ? Ad hæc quàm paterne toleras peccantes ? quàm clementer recipis ad te redeuntes ? Nec imputas beneficia tua gratis , nec resipiscentibus nostra imputas malefacta . Vt subinde tacitis uellicas ac trahis instinctibus ? ut emendas aduersis ? ut allicis prosperis ? ut omnem moues lapidem ? ut nusquam cessat ardentissima tua

charitas

charitas in fouendis , afferendis , tuendis , beandis nobis ? Sed quàm pauca de tam innumeris perstrinximus commilitones , & tamen uidetis quàm sit immensus beneficiorum aceruus . Eat nunc qui uolet , & Pyladas , Orestes , Pirithoos , Theseos , Damonas ac Pythias uerbis phaleratis efferat , mera præ his nugamenta . Atque hæc quidem contulit ultro nihil promeritis , imò transfugis atq; hostibus , & à quibus nihil omnino mutui beneficii redire poterat . Si mediocribus officiis homines ad amandum hominem accendimur , hunc conditorem , uindicem , sic amantem , sic promeritum , non saltem redamabimus ? quandoquidem hanc solam gratiam ille à nobis reposcit , quam tamen ipsam in nostrum refundit lucrum . Adamas sanguine mollescit hircino , aquilæ , leones , pardi , delphines , dracones agnoscunt , ac referunt beneficium , & ô duritiam cordis humani , plus quàm adamantinam , si tam inaudita charitate non mitescit , ô ingratitudinem plusquàm beluinam , si tantorum meritorum potest obliuisci , ô singularem impudentiam , dicam an potius dementiam , si sic conditus , sic restitutus , sic locupletatus , tanta obrutus beneficentia , ad tantas uocatus spes , quicquā amare potest , præter illum unum , in quo , & à quo sunt omnia , quiq; nobis omnia secum impertijt . Porro autem , quanquam hæc mortaleis omneis complectitur , tamen nos illi peculiariter debemus , propterea quod in nostrum , hoc est , puerorum ordinem singulari quadam propensione , atq; indulgentia fuisse sese pluribus declarauit argumentis . Primum , quod ita ut erat uatum oraculis promissus

sus, puer paruulus nasci uoluit cum esset immensus. Præterea quod adhuc uteri uirginei latebris inclusus, infans item nondum nati gestu atq; exultatione gavisus est saluari. Deinde quod statim innocentium puerorum sanguine, suam natiuitatem uoluit consecrari, ut his quasi uelutibus dux inuictus bellum auspicaretur. Adde his quod instante morte triumphali, Hierosolymam ueniens puerorum occursum atq; officio decorari, puerorum uoce suas laudes decantari maluit. Iam uero quàm amantem, quàmq; sollicitum puerorum patronum agit? cum matribus infantes suos offerentibus, ut IESV contactu consecrarentur, discipulis ne possent admitti uetantibus indignans, Sinite, inquit, paruulos uenire ad me. Neq; uero pueris benedixit tantum, uerumetiam negat ulli mortalium aditum patere in regnum cœlorum, nisi qui ad paruulorum formam descenderit. Rursum quàm amanter & illud? cum tam grauitè deterret ab offendendis pusillis, affirmans magis expedire, ut molari saxo collo alligato præceps in mare detur aliquis, quàm ut unum quemlibet ex his paruulis offendat. Atq; his quàm insigne addidit elogium ad puerorum commendationem? Amen dico uobis, angeli eorum semper uident faciem patris. Gratias agit tibi tuus, tibiq; dicatus grex, IESV præceptor, cui quæso, ut sacras tuas manus semper admouere uelis, & ab omni scandalo procul arceas. Quid illud? nonne magnum amoris indicium, cum puerum in medio collocatum discipulis eum exemplum proponit? Nisi inquit, conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis

trabit in regnum cœlorum . An non eodem pertinet? cum Nicodemo sciscitanti , qua uia possit ad uitam immortalem pertingere, iubet ut denuo renascatur, hoc est in puerum redeat : usque adeò Christo duci nostro placuit infantia, ut senes etiam cogat repuerascere, si modo uelint in illius admitti consortium, extra quem nulla salutis spes est. Neq; uero à CHRISTO dissonat Petrus, cum admonet, ut tanquam nuper editi infantes lac concupiscamus . Neq; discrepat Paulus, Filioli mei, inquit, quos iterum parturio donec formetur CHRISTVS in uobis . Idem paruulos in CHRISTO lacte potat. Multa sunt id genus loca in mysticis literis. Omnino Christianismus nihil aliud est quam renascencia, quam repuerascencia quedam. Magnum igitur pueri, magnum pueritiæ sacramentum, qua IESVS tantopere delectatus est. Nō contemnamus ætatem nostrā, quam uerus ille rerū æstimator tanti fecit. Tantum demus operam, ut eiusmodi simus pueri, cuiusmodi diligit IESVS . Diligit autem innocuos pueros, dociles, simplices: atq; illud interim meminerimus, hanc Deo gratam pueritiam nō in annis esse sitam, sed in animis, non in temporibus, sed in moribus . Est enim præposterum quoddam, nobisq; magnopere fugiendum puerorum genus, qui mento leui, mente sunt hirsuta, & ætate impuberes, uitiosa astutia senes sunt. Est igitur nouum quoddam pueritiæ genus, quod à CHRISTO probatur, pueritia citra puerilitatem, & omnino senilis quedam pueritia, quæ nō annorū numero constat, sed innocentia, sed ingenij simplicitate. An nō id palam indicat Pe-

trus cum ait : Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & detractiones, sicut modo geniti infantes, rationale & sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. Cur addidit rationale? nempe ut excluderet stultitiam, quæ huius ferè ætatis consuevit esse comes. Cur detrahit inuidias, simulationes, ac reliqua id genus uitia, quæ senum sunt quasi pecularia? nimirum ut intelligeremus CHRISTI pueros simplicitate ac puritate æstimari, non natalibus. Ad eundem modum & Paulus : Malitia, inquit, paruuli estote, sensibus autè perfecti. Quamquam est omnino in ipsa puerorum ætate natua quædam bonitas, & uelut umbra quædam, ac simulacrum innocentie, uel spes potius atq; indoles futuræ probitatis. Mollis, & in quemuis habitum sequax animus, pudor optimus innocentie custos, ingenium uitij uacuum, corporis nitor, ac ueluti flos quidam uernantis æui, & nescio quomodo quiddam spiritibus cognatum ac familiare. Neq; enim temere fit, ut quoties apparent angeli, puerili specie sese offerant oculis : quin etiam Magi si quando suis incantamentis spiritum eliciunt, in puerile corpus feruntur accersere. At quanto libentius spiritus ille diuinus, pijs ac sanctis euocatus uotis, in huiusmodi domicilia demigrabit? Ergo ad has naturæ dotes si accesserit summi illius & absoluti pueri imitatio, tum demum & grati in illū & illo digni pueri uidebuntur. Etenim sic promeritum quis possit non amare? Verum enimuero ea ueri amoris uis est, ut eius quod ames quàm simillumus esse cupias. Quod si in nobis

nobis efficit amor humanus, quantum emulandi studiū excitabit amor diuinus, cui ille collatus uix amoris umbella est? Proinde si uere atque ex animo non uerbotenus I E S V M amamus, I E S V M pro nostra uirili conemur exprimere, uel potius in illum transformari. Quod si uirum assequi non possumus, saltem pueri puerum imitemur. Quanquam hoc ipsum facinus est, haud quaquam puerile, imò senilibus etiam uiribus maius, sed quod ferè nusquàm succedat felicius quàm in pueris. Etenim quoties negotium ab humano pendet præsidio, tum robur, ætas, sexus expenditur: uerum ubi gratiæ res agitur non natura, tum hoc efficacius exerit sese miraculum spiritus, quo minus erat opis, ac fiduciæ in carne. Denique quid dubitemus, aut diffidamus: ipso formante, fingente, ac transformante nos, quem conamur exprimere? Quis Danieli puero tantum addidit prudentiæ? quis puero Salomoni tantum tribuit sapientiæ? quis tribus illis pueris tantum adiunxit tolerantiæ? quis puerum Hely dignum diuino fecit allocutio? quis Nicolao puero? quis Aegidio? quis Benedicto? quis Agneti? quis Cæciliæ? quis tot tam teneris uirgunculis, tam masculam atque inuictam uirtutem dedit? Profecto non natura, sed gratia, & ubi minus succurrit natura, ibi mirabilius operatur gratia. Hac igitur freti magno animo studium emulandi puerum I E S V M capeſamus, nec unquam oculos ab eo uelut à scopo deflectamus. Absolutum exemplar habemus, nihil est quod aliunde petere oporteat. Omnis illius uita, quid nos sequi debeamus, clamat. Quid autem do-

i s cuit

cuit puer ille purissimus, de purissima uirgine natus? nisi ut omnem huius mundi spurcitiam, & inquinamenta uitemus, atque angelicam quandā uitam iam nunc in terris meditemur, hoc est, id esse meditemur, quod illic semper sumus futuri. Porro spiritus IESV cū omneis fordes auersatur & odit, tum præcipue beluinam illam, & prorsus homine indignā libidinem. Quid autem docuit nos, natus peregre, æditus in tuguriolo, abiectus in præsepe, pannis inuolutus? nisi ut semper meminerimus nos hic paucorum dierum hospites esse, utq; calcatis opibus, spretis mundi falsis honoribus, per pios labores ad cœlestem illam patriam expediti festinemus, in qua iam nunc animo uiuamus oportet, etiam si corporeis interim pedibus terram contingimus. Rursum quid admonuit in Aegyptum aufugiens? nisi aut inquinatorum commercium modis omnibus deuitemus, qui IESVM in nobis, hoc est innocentiam, ac mundi neglectum conantur extinguere. Quid uero docuit circumcisis, nisi ut omnis carnis affectus ad CHRISTVM properantibus obstrepentes, amputemus, ac tanquā in nobis ipsis mortui, solo IESV spiritu ducamur, ac uetegemur? Quid docuit oblati in templo, nisi ut totos nos ab ipsa iā infantia Deo rebusq; sacris dedicemus, cōsecremusq;, ac protinus recenti adhuc mentis testa IESVM imbibamus? Neque enim ulla ætas ad discendam pietatem immatura est, imò non est alia magis tempestiua ad discendum CHRISTVM, quàm ea quæ mundum adhuc nescit. Iam ipsi apud uos æstimate pueri, puer ille sic natus, sic Deo dicatus, quàm sanctis studijs totam
pueri

pueritiam transegerit. Non ocio, non cibo, non somno, non ineptis lusibus, non stultis fabulis, non euagationibus, quemadmodum puerorum uulgus facit, sed aut parentum obsequijs, aut sacris precationibus, aut auscultandis doctoribus, aut pijs meditationibus, aut sanctis ac serijs cum equalibus pueris colloquijs. An non hæc, & multa similia summatim complexus est sanctus Lucas? cum scribit ad hunc modum: Puer crescebat, & confortabatur plenus sapientia, & gratia dei erat in illo. An non palam uidetis nouum pueritiæ genus? De pristinis pueris dictum est, Stultitia colligata est in corde pueri. De nouo hoc auditis, plenus sapientia. Quid adhuc etatis inscitiam præteximus, cum audiamus non sapientem, sed plenum sapientia puerum? Videte ut omnem rerum ordinem hic puer inuertit, qui loquitur in Apocalypsi: Ecce ego noua facio omnia. Perditur sapientia senum, ac prudentia prudentium reprobat, & pueri implentur sapientia. Nimirum hoc nomine gratias agens patri. Quoniam, inquit, abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Porro ne stultam huius mundi, ac fucatam sapientiam affectaremus, protinus adiecit: Et gratia dei erat in illo. Is uere demum sapit, qui mundo desipit, & nihil nisi CHRISTVM sapit. Hic non è philosophorum libris, non è scoticis argutijs, sed syncera fide cognoscitur, spe tenetur, charitate deuincitur. Iam uero quàm multa docuit nos? Vbi duodecim natus annos, à parentibus furtim subducit sese, ne inter notos quidem, ac propinquos repertus, post triduum denique inuentus est. Sed ubi tandem inuen-

uentus? Num in circulis? num in choris? num in uijs
aut foro? Audite pueri, ubi repertus sit puer IESVS
relictis parentibus, quodammodo fugitiuus, & ubi uos
uersari conueniat intelligetis. In templo, inquam, in=
uentus est, in medio doctorum sedens, audiens illos, ac
uicissim interrogans. Quid docuit nos IESVS
his tam admirandis factis? Non dubium quin rem ma=
gnam, rem seriam, rem imitandam docuerit. Quid au=
tem? quid? nisi ut grandescente in nobis CHRISTO,
quandoquidem & in nobis nascitur, & habet suos etas=
tum gradus, donec occurramus in uirum perfectum, &
in mensuram plenitudinis eius: Ergo cum grandescit in
nobis, docet ut naturales parentum & amicorum af=
fectus in deum transferamus, nihil hic amemus, nihil
miremur, nisi in CHRISTO, & CHRISTVM
in omnibus. Meminerimus nos uerum patrem, patri=
am, cognatos, amicos habere in coelis. Verum ne quis
imagineatur hunc parentum neglectum, factum, aut ino=
bedientiam sapere, consequitur, Et erat subditus illis.
Imò nemo suos parentes uerius amat, nemo magis pie
colit, nemo obseruantius morem gerit, quàm qui sic con=
temnit. Quid autem est sedere in templo, nisi in rebus
sacris conquiescere, & ad discendum animum ab omni=
bus tranquillum curis adferre? Nihil autem uitij est
turbulentius, & otium ac quietem amat sapientia. Iam
à quo tandem nos grauemur discere? quàm attentas
aures praeceptoribus præbere conuenit, cum puer ille
coelestis, sapientia dei patris, in medio doctorum se=
deat, audiens uicissim ac respondens, sed ita respondens,
ut

ut omnes eius sapientiam admirarentur. Neq; id mirū, cum is esset, ad quem omnis mundi sapientia stulta est. Præclara res legum prudentia, egregia res philosophiæ cognitio, suspicienda res theologiæ professio. Verum si quis I E S V M audiat, illico stultescunt omnia. At nostra responsio, si sapientiæ miraculum excitare non potest, certe sapiat modestiam, sonet innocentiam. Rursum obsecro, quàm morigeros, quàm obsequētes nos esse decet parentibus ac præceptoribus, quos potiores uelut ingenij parentes habemus, posteaquàm ille dominus omnium, cum à parentibus non intelligeretur, tamen subditus illis redierit in Nazareth? Debetur hoc pietati, debetur parentum reuerentiæ, ut aliquoties illorum uoluntati concedamus, etiam si nos meliora uiderimus. Sed iam operæ precii est audire, quàm apto fini Lucas I E S V pueritiam concluderit: Et I E S V S, inquit, proficiebat sapientia, etate, et gratia apud Deum, et apud homines. Quàm multa, quàm paucis nos docuit? Primum cum etatis acceptione, pietatis item acceptionem oportere copulari, ne illud in nos iure dici possit, quod in hominum uulgus diuus dixit Augustinus: Qui maior est etate, maior est iniquitate. Nèue in hoc pulcherrimo certamine unquam restemus, aut nos affecutos arbitremur, sed more currentium in stadio, à tergo relictæ negligentes, in anteriora nitamur, ac semper à bonis ad meliora, à melioribus ad optima proficere conemur, donec ad metam, hoc est huius uitæ finem peruentum erit. Socrates iam admodum senex, perinde quasi nihil sciret, ita semper et à quouis discere sitiebat. Itidem et nos
quo

quo magis in CHRISTO fuerimus, hoc minus nobis placebimus, si modo uere in illo fuerimus progressi: adeo ΕΙΛΑΥΤΙΑ pestis est & studiorum, & pietatis, ac iuxta Fabium, præcox illud ingeniorum genus, non temere peruenit ad frugem uel eruditionis, uel innocentie. Equidem nec ordinem otiosum esse puto apud Deum & apud homines, ut intelligamus in primis dandam operam, ut uita nostra Deo placeat. Id agentes, humanus fauor ultro consequetur. Nihil enim uirtute pulchrius, nihil amabilius, quam laus hoc magis sequi solet, quo minus appetitur. Paucis, ut potuimus uobis expressimus exemplar pueri, quem & amare plurimum, & imitari studiosissime debemus. Atque omnino tantum uidebimur amare, quantum fuerimus imitati. Rursum tanto plenius imitabimur, quanto amabimus ardentius. Proinde hoc ipsum ab illo quotidianis ac puris precibus flagitemus, ut nobis donet amore sui flagrare, sui similes euadere, hoc est castos, puros, incontaminatos, mites, simplices, tractabiles, expertes fuci, ignaros doli, nescios inuidie, parentibus morigeros, præceptoribus dicto audientes, mundi contemptores, rebus diuinis addictos, pijs literis intentos, nobis ipsis quotidie meliores, probatos superis, gratos hominibus, odore bonæ famæ quàm plurimos ad CHRISTVM allicientes. Hæc, inquam, assidue flagitemus, hæc manibus pedibusq; conemur, dum habilis ætas, breui alioqui fugitura. Etenim si recte monuit Fabius, optima statim ac primo discenda, quid prius disci debet, quàm CHRISTVS, quo nihil est melius? Imò quid aliud

aliud discere oportet Christianum, quàm eum unum, quem nosse uita est aeterna? quemadmodum ipse testatur, patrem orans in Euangelio. Id si curabimus, ut cunque pro uirili gratiam referemus, tam singulariter de nobis merito, & illi referendo gratiam, ipsum nobis lucrifaciamus. Referemus autem hoc plenius, quo uehementius redamabimus. Porro hoc magis illi redamabimus, quo magis uita ac moribus exprimemus. Iam quo magis exprimemus, hoc magis ipso locupletabimur.

T E R T I A P A R S.

At interim nonnullis forsitan succurret animo, duram hanc esse militiam, repudiatis omnibus, cum CHRISTO crucem tollere. Sed memineritis fratres dilectissimi, longe diuersam mundi & CHRISTI esse naturam. Mundus ceu fucata meretrix, prima fronte blandus nobis, & aureus occurrit, postea quo ingrediare altius, quo propius inspicias, hoc magis ac magis tetra, putida, fellita sunt omnia. Ediuerso CHRISTVS procul intuentibus durior apparet, dum cruces uidemus, dum uoluptatum ac uite contemptum: uerum si quis fidenti animo totum sese in illum reijciat, reperiет nihil esse mollius, nihil expeditius, nihil dulcius. Nisi forte uerum non dixit ueritas in Euangelio, cum ait: Tollite iugum meum super uos, & inuenietis requiem animabus uestris, iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Hæc nimirum uere est, ardua uirtutis uia, quam & olim tanto ante CHRISTVM, utcunq;

utcunque somniauit Hesiodus, primo aditu asperior, progressu semper & faciliior, & amoenior. Sed quid tandem asperum uideri, potest, quo ad tam ingens, tam certum itur præmium? Si iuxta Sapientis dictum, spes præmij minuit uim flagelli, quis in hac momentanea uita non leue, non dulce iudicet, quo cœlestem illam, & nunquam desituram sibi paret uitam, æternum regnare cū CHRISTO, assidue summum illud inueniri bonum, uersari in angelorum contubernio, ab omni malorum metu procul abesse? Quis oro tantum hoc præmium, non uel sexcentis mortibus emptum uelit? Atqui hoc tantum donatiuum pollicetur militibus suis imperator noster IESVS, qui neque fallere potest, neque mentiri nouit. Iam apud uosmetipsos expendite fructus, æternitatem, ac magnitudinem: conuenit quàm breue huius militiæ tempus, nimirum haud longius ipsa uita, quæ quid aliud est, quàm uapor ad exiguum tempus apparens, aut unius horæ somnium? Sed agedum, de hoc interim inestimabili præmio si letamus, atque inspiciamus quàm abunde magna mercede dux noster militum suorum labores etiam in hac uita compenset, quàmque disparem metant messem, qui mundo militant, & qui merent sub CHRISTO IESV. Audiamus quid ipsi dicant impij in libro Sapientiæ: Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis, ambulauimus uias difficiles, uiam autem domini ignorauimus. Illestat mundus fucatis bonorum simu lacris, quæ nihil aliud sunt, quàm mellita uenena, mox extractos, & uelut inauertoratos, Deū immortalem, in quas curas,

curas, quas sollicitudines, quas turbas, quæ dispendia, quæ dedecora, in quam conscia mentis carnificinam, in quam infelicem exitum, miseros adducit? Vt hic quoque iam abunde magnas impietatis poenas dedisse uideantur, etiam si nulli consequantur inferi. At qui reiectis mundi fucis, in I E S U M, hoc est summum bonum, omnem amorem, curam, studiumque transferunt, totique ab illo pendent, ij iuxta promissum Euangelicum, non modo uitam æternam possidebunt, uerumetiam in hoc seculo centuplum accipient. Quid est autem accipere centuplum? Nempe pro fucatis bonis uera, pro incertis certa, pro fluxis æterna, pro ueneno tinctis sincera, pro curis otium, pro solitudine fiduciam, pro turbulentia tranquillitatem, pro dispendijs utilitatem, pro flagitijs integritatem, pro conscientie cruciatu, secretum et ineffabile gaudium, pro turpi atque infelici exitu, gloriosam ac triumphalem mortem. Spreuisti diuitias æmore CHRISTI, in ipso ueros inuenies thesauros. Reiecisti falsos honores, in hoc longe eris honoratior. Neglexisti parentum affectus, hoc indulgentius fouebit te pater uerus, qui est in cœlis. Pro nihilo habuisti mundanam sapientiam, in CHRISTO longe uerius sapiens, ac felicius. Aspernatus es pestiferas uoluptates, in ipso multo alias inuenies delitias. Breuiter, ubi arcas illas, sed ueras opes CHRISTI, diffusa mundi caligine uideris, omnia quæ prius aridebant, quæ sollicitabant, ea non solum non admiraberis, sed perinde ut pestes quasdam fugies, reijcies, auersaberis. Fit enim mirum in modum, ut simul atque cœlestis illa

k lux

lux animos nostros penitus attigerit, protinus noua quædam rerum omnium facies oboriatur. Itaq; quod paulò ante dulce uidebatur, nunc amarescit, quod amarum, dulcescit, quod horrendum, blanditur, quod blandiebatur, horrescit, quod splendidum ante, nunc sordidum, quod potens, infirmum, quod formosum, deforme, quod nobile, ignobile, quod opulentum, egenum, quod sublime, humile, quod lucrum, damnum, quod sapiens, stultum, quod uita, mors, quod expetendum, fugiendum, & contra, ut repente mutata rerum specie, nihil minus esse iudices, quàm id quod esse uidebantur. Ergo in uno CHRISTO, compendio ac uera reperiuntur omnia bona, quorum inanes ac mendaces imagines, & umbras, ceu præstigias, mundus hic ostendit, quas miserum mortalium uulgus tanto animi tumultu, tantis dispendijs, tantis periculis, per fas nefasq; persequitur. Quam obsecro beatitudinem cum hoc animo conferre queas, qui iam liber sit ab errore, liber ab affectibus, securus semper gaudens ob testimonium conscientie, nulla de re sollicitus, altus, sublimis, ac cœlo proximus, iamq; supra sortem humanam, qui in CHRISTO excelsissima petra nixus, omnes huius seculi fucos, tumultus, procellas ex alto rideat, negligat, uel potius commiseretur? Quid autem timeat is, qui propugnatorem habet Deum? Ignominiam? At summa est gloria pro CHRISTO ignominiam pati. Paupertatem? At opum sarcinam lubens abiicit, quisquis ad CHRISTVM properat. Mortem? At ea maxime in uotis est, per quam scit sese ad immortalem uitam

uitam esse transmittendum. Qua de re sit sollicitus, cuius pater coelestis etiā pilos habet annumeratos? Quid autem cupiat is, qui in CHRISTO possidet omnia? Quid enim non commune membris & capiti? Iam uero quanta est hominis non modo felicitas, uerumetiam dignitas, uiuum esse membrum sanctissimi corporis ecclesiae, idem esse cum CHRISTO, eandem carnem, eundem spiritum, communem cum illo habere patrem in coelis, CHRISTVM habere fratrem, ad communem cum illo hereditatem destinatum esse, breuiter iam non hominem esse, sed Deum? Adde his gustum quen-
dam felicitatis futurae, quem pie mentes subinde percipiunt. Hæc nimirum uiderat, hanc senserat propheta, cum ait: Nec auris audiuit, nec oculus uidit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparasti Deus diligentibus te. Proinde charissimi sodales, si dabimus operam, ut uere CHRISTI membra simus, iuxta illud propheticum dictum, Iustus ut palma florebit, etiam in hac uita perpetua quadam adolescentia uernabimus, nō animo tantum, uerumetiam corpore. Etenim quemadmodum floridus ille IESV spiritus in nostrum spiritum redundabit, ita noster uicissim in suum corpus insluet, & quoad fieri potest, in sese transformabit. Nec poterit tantus animi ac corporis nitor uestium sordes ferre. Nam animus noster habitaculum est Dei, animi domiciliū est corpus, porro uestis & ipsa corporis, quodammodo corpus est. Ita fiet, ut capitis puritati totus homo respondeat, donec peracta hac uita ad immortalitatem traducatur.

EPILOGVS.

Agite igitur optimi commilitones, ad hanc tantam felicitatem, summis uiribus enitamur, ducem nostrum IESVM unum admiremur, quo maius nihil esse potest, imò sine quo nihil est omnino magnum. Huc unum amemus, quo nihil esse melius potest, imò extra quē nihil est omnino bonum. Hunc imitemur, qui solus est uerum & absolutum pietatis exemplar, extra quem quisquis sapit, desipit. Huic uni inhereamus, hunc unum amplectamur, hoc uno fruamur, in quo est uera pax, gaudium, tranquillitas, uoluptas, uita, immortalitas. Quid multis? Summa bonorum est omnium. Extra hunc nihil suspiciamus, nihil anemus, nihil appetamus, huic uni placere studeamus. Meminerimus nos sub illius oculis, & illius angelis testibus, quicquid agimus agere. Zelotypus est, nec ullas mundi sordes patitur. Quare puram & angelicam in illo uiuamus uitam, ille sit nobis in corde, in ore, in omni uita. Hunc penitus sapiamus, hūc loquamur, hunc moribus exprimamus. In illo negotium, otium, gaudiū, solatium, spem, praesidiū omne collocemus. Hic à uigilantiū animis nunquam discedat, hic dormientibus occurret. Hunc & literæ nostræ & lusus etiam sapiat, per hūc & in hoc crescamus donec occurramus in uirū perfectū, gnauius obita militia, perpetuum cum illo triumphum agamus in coelis.

D I X I.

D. Erasmi

~~D. ERASMI ROT. EX.~~

postulatio Iesu cum homine
suapte culpa pereunte.

SCRIPSIT ADOLESCENS.

V M mihi sint uni bona, quæ uel fron
dea tellus,
Vel olympus ingens continet:
Dicite mortales, quæ uos dementia
cepit,

Hæc aucupari ut undeuīs
Malitis, quàm de proprio deposcere fonte,
Adeo benigno, & obuio,
Mendacesq; iuuēt trepido miseroq; tumultu
Umbras bonorum persequi,
Pauci me, qui sum ueræ largitor & autor
Felicitatis, expetant?
Forma rapit multos, me nil formosius usquam est,
Formam ardet hanc nemo tamen.
Sufficiunt ceras, antiquaq; stemmata multi,
At me quid est illustrius?
Ut qui sim genitore Deo Deus ipse profectus,
Genitrice natus uirgine.
Vnde fit, ut mecum iux gestiat unus & alter,
Affinitatem iungere?
Maximus ille ego sum coeliq; soli; monarcha,
rSeuire nobis cur pudet?
Diues item, & facilis dare magna, & multa roganti,

k 3

Roga

Rogari amo, hemo rogat.
 Sumq; uocorq; patris summi sapientia, nemo
 Me consulit mortalium.
 Ipse ego sum aetherci splendorq; decusq; parentis,
 Me nemo stupet, aut suspicit.
 Sum firmus iuxta, ac iucundus amicus amico,
 Me pariter, ac meas opes
 Candidus, atq; lubens charis impertio, nemo hanc
 Ambit necessitudinem.
 Sum uia, qua sola coeli itur ad astra, tamen me
 Terit uiator infrequens.
 Cur tandem ignarum dubitat mihi credere uulgus?
 Aeterna cum sim ueritas.
 Pollicitis cur stulte meis diffidere perstas,
 Cum sit nihil fidelius?
 Autor ad hanc uitae cum sim unicus ipsaq; uita,
 Cur sordeo mortalibus?
 Lux ego sum, cur huc uertunt sua lumina pauci?
 Dux, cur grauantur insequi?
 Viuendi recte certissima regula solus,
 Aliunde formas cur petunt?
 Ipse ego sum solus uera, & sine felle uoluptas,
 Quid est quod ita fastidior?
 Vnica pax animi, quin huc deponitis agri,
 Curas edaces pectoris?
 Si benefacta truces etiam meminere leones,
 Referuntq; beluae uicem,
 Respondere feri merito didicere dracones,
 Si meminit officij canis,

Si reda

Si redamant aquilæ, redamant delphines amantem,
Cur effrator feris,

Meme non redamas homo, cui semel omnia feci,

Quem condidi, quem sanguine

Asserui proprio, propriæq; à morte recepi

Dispendio uitæ uolens?

Si bos agnoscit dominum, si brutus asellus

Agnoscit altorem suum,

Cur me solus homo male gratus nosse recusas,

Et conditorem, & uindicem?

Vnus ego hic tibi sum cunctorum summa bonorum

Quid est quod extra me petas?

Quorsum distraheris per tot dispendia, grassans,

Laboriosa inertia?

Sum placabilis, & pronus miserescere, quin hoc

Miser ad asylum confugis?

Idem iustus, & implacabilis ultor iniqui.

Cur non times offendere?

Corpus ego, atq; animum nutu sub tartara mitto,

Nostri metus uix ullum habet.

Proinde mei desertor homo, socordia si te

Adducet in mortem tua,

Præteritum nihil est, in me ne reiice culpam,

Malorum es ipse autor tibi.

Nam quid adhuc superest, si te neq; prouocat ardens

Suiq; prodiga charitas,

O bis marmoreum pectus, neq; mitigat unquam

Adeo profusa benignitas.

Si neq; tantarum spes uel certissima rerum

k 4

Exper

Expergefācit, & allicit?
 Si neq; tartareæ cohibet formido gehennæ,
 Nec ullus admonet pudor?
 Immo ſi durant magis hæc, adduntq; ſtuporem,
 Tam multa, tamq; inſignia,
 Vt facile immanesq; ſeras, chalybemq; petramq;
 Rigore uicto molliant,
 Quid faciat pietas, quibus artibus abſtrahat ultro
 Deuota morti peſtora?
 Inuitum ſeruare, nec eſt mentis (puto) ſane,
 Et patria prohibet æquitas.

IMAGO PVERI IESV PO=

ſita in ludo literario, quem Lon=
 dini inſtituit Coletus.

Diſcite me primum pueri, atq; effingite puris
 Moribus, inde pias addite literulas.

CARMEN PHALECIVM.

Sedes hæc puero ſacra eſt I E S V,
 Formandis pueris dicata, quare
 Edico, procul hinc faceſſat, aut qui
 Spurcis moribus, aut incrudita,
 Ludum hunc inquinet eruditione.

CARMEN IAMBICVM.

Non inueniſto antiquitas enigmate
 Studiꝝ magiſtram, uirginem
 Finxit Mineruam, ac literarum præſides

Finxit

Finxit Camœnas uirgines.
 Nunc ipse uirgo matre natus uirgine.
 Præsideo uirgineo gregi,
 Et sospitator huius, & custos scholæ.
 Adsunt ministri uirgines,
 Pueros meos mecum tuentes angeli.
 Mihi grata ubiq; p̄ritas,
 Decetq; studia literarum puritas
 Procul ergo sacro à limine,
 Morum arceant mihi literatores luem,
 Nihil huc recipiant barbarum.
 Procul arceant illiteratas literas,
 Nec regna polluant mea.

A L I V D.

Quin hunc ad puerum pueri concurritis omnes?
 Vnus hic est uitæ regula, fonsq; piæ.
 Hunc qui non sapiat, huius sapientia stulta est,
 Absq; hoc uita hominis mors (mihi crede) mera est.

S A P H I C V M.

Cœperit faustis auib; precamur,
 Semper augescens meliore fato,
 Hic nouæ sudor nouus officinæ.

Auspice I E S V.

Hic rudis (tanquam noua testa) pubes
 Literas graias, simul & latinas,
 Et fidem sacram, tenerisq; Christum
 Combibet annis.

k s

Quid

Quid fuit leta sobolem dedisse
 Corporis forma, nisi mens & ipsa
 Rite fingatur, studijsq; castis
 Culta nitefcatur?
 Stirpe ab hac sensim noua pullulabit
 Ciuium proles, pietate iuxta, ac
 Literis pollens, breuiterq; regno,
 Digna Britanno.
 Ludus hic syluæ pariet futuræ
 Semina, hinc diues nemus undiquaq;
 Densius surgens decorabit Anglum
 Latius orbem..

ODE DICOLOS, DISTROPHOS,
 altero uersu Heroico Hexametro, altero Iambico

Dimetro. De casa natalitia pueri

I E S V, deq; puerperio uir-
 ginis deiparæ Mariæ.

Ecquid adhuc ueterum sequimur spectacula rerum?

Huc huc frequentes currite.

Hæc casa, quæ lacera et stat agrestibus horrida culmis,
 Nouum dabit spectaculum.

Quale nihil sæclis proauis uidere uetustis,

Nihil uidebunt posteri.

Hic cuius tonitru tellusq; tremiscit & æther,
 Teneris crepat uagitibus.

Hic orbis magni moderator maximus infans
 Virginea mulget ubera.

His ego non stabulis augusta palatia Romæ

Felis

Feliciora iudicem.

*Non (operosa licet) Solomonia templa, nec auream
Lydi tyranni regiam.*

*Salve clara domus, cœloq; beatior ipso,
Partus sacrati conscia.*

*Iure tibi Iouis inuideant Capitolia falsi,
Diuis superba saxeis.*

*Aegyptus sancta inuideat cunabula, monstros
Finem datura turpibus.*

*Nec minus apta deo es, quod hiantibus undiq; rimis
Imbres & Euros accipis.*

*Quod lodicis egens, rigidoq; incommoda fœno
Fœtus rubentis excipis.*

*Talia nascentem decuere cubilia CHRISTVM, ut
Qui dedocere uenerit*

*Fastum, nullaq; non suadentem turpia luxum.
Non hic renident purpure,*

*Sertâ ue frondea, non imutantes fulmina tædæ,
Non mensa sumptuosior,*

*Nec strepit officijs domus ambitiosa, nec alti
Fouent puerperam thori.*

*Pannosus iacet in duris præsepibus infans.
Diuinus attamen uigor*

*Emicat, & patrios uagitu dissipuit ignes.
Sensere præsentem deum,*

*(Quodq; licet) puero iumenta tepentibus auris
Frigus decembre temperant.*

*Vpilio calamis ijsdem, quibus ante cappellis,
Agreste, sed pium canit.*

Acthe

Aethereiq; chori uolitant cunabula circum,
Vt mensibus uernis, apum
Degenerem simul ac pepulere examina regem,
Regi nouo, fauentibus
Applaudunt alis, sublimemq; agmine tollunt.
Sic turma coelitum duci
Circumsusa suo, gaudens stupet, atq; iacentem
Pronis adorat uultibus,
Et natalitium sonat ad praesepia carmen.
Coniux pudicus interim,
Fusus humi, magnum trepidus ueneratur alumnum.
Porro puella, nobilis
Pars bona spectaclis, defixis haeret ocellis,
Primumq; sese non capit,
Seq; suumq; stupens genitrix uirguncula partum.
Nulli marito debitum.
At simul eiecit pietas materna stuporem,
Praedulce pignus corripit,
Ac modo porrectis prohibet uagire papillis,
• Modo tepente frigidum
Blanda fouet gremio, paruisq; dat oscula labris.
Nunc pectori adprimit suo,
Nunc blefo teneros inuitat murmure somnos,
Amabili inuicem modo.
Latam prole deo uideas gestire parentem,
Prolem parente uirgine.

Epita

EPITAPHIVM SCVRRV=

LAE TEMVLENTI,

SCAZON.

*Pax sit uiator, tacitus hos legas uersus,
 Ut sacra uerba musitant sacerdotes,
 Ne mihi suauem strepitus auferat somnum.
 Repetatq; uigiles illico sitis fauces.
 Nam Scurrula hocce sterto conditus saxo,
 Quondam ille magni clarus Euij mystes,
 Ut qui bis octo lustra perbibit tota,
 Oculis profundus deinde somnus obrepfit,
 Ut fit, benigno membra cum madent Baccho.
 Atq; ita peractis suauiter bonis annis,
 Idem bibendi finis, atq; uiuendi
 Fuit. Sed etiam me aliquis ebrium credat,
 Aut somniare, qui ista dormiens dicam,
 Vale uiator, iam silenter abscede.*

FINIS.

